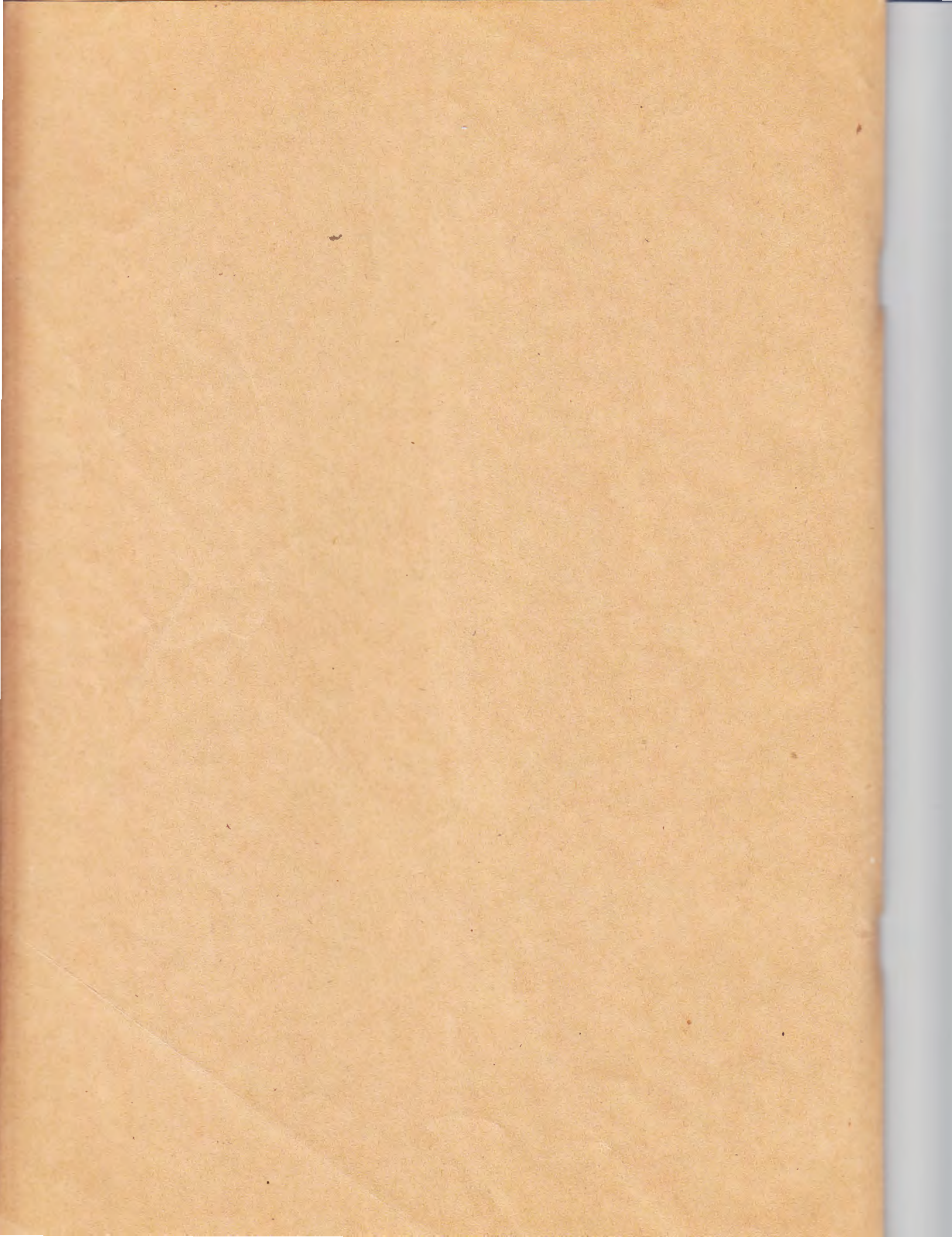

RINGERIKE.

RUE

Amstelredamum

RINGERIKE

1986

(Hefte nr. 58)

UTTUTT AV

RINGERIKES MUSEUM
RINGERIKE UNGDOMSLAG
OG RINGERIKE HISTORIELAG

REDAKSJON:
NILS JOHANNESSEN
ASLAUG KVERNBERG
INGEBJØRG LILJEDAHL
PETER TANDBERG
TRYGVE GJERALD, FORRETNINGSFØRER

INNHold:

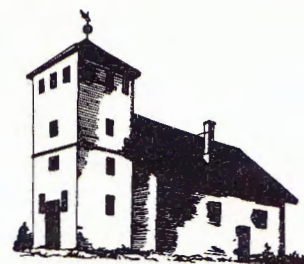
Prekestolen i Bønsnes kirke, av Raymond Berge	38
Norderhov for 250 år siden, av Geir Helgen ...	41
Hallvard Løyland til minne, av Knut Hauge ...	42
Torbjørn Slåtto til minne, av Nils Johannessen	44
Et besøk på Kolbjørnrud, Tyrstrand, av Aslaug Kvernberg	46
Munkestuen, av Peter Tandberg	47
Cart over det Ringerigske Compagnie-Distrikt, av Brynjulf Eggen	48
Et 30-års minne	49
Minner fra krigens dager, av Sverre Foseid ...	51
På jakt etter en folkedrakt, av Fritjof Rustaden	52
Henry Norman:	
Besøk på Ringerike sommeren 1826, ved Johnny Johnsen	55
En sørgelig vise om to elskende venner	56
Det som skjedde	57
Palle Skade, Ringerikes første sagbrukseier ...	58
Elgfangst på Nymoen i gamle dager, av Unni B. Walhovd	63
Amerikabrev fra 1883, ved Ingeborg Elsrud ...	64
Viker kirke — Aadalen kirke	65
Hjemmestyrkemuséet D 14.2	66
En liten historie om et lite orgel, av Gunhild Hagen	67
Fra en rusletur en sommerdag, av Jens A. Aabel	68
Det var en brisk... engang	69
Annammere, av Haakon Eidal	70
Alle gode ting er tre.	
Muséets sommerutstilling	71
To gamle skolestuer på "Gammelklokkergården" Hunstad, av Fred. C. Hildisch	72
Engerodden, ved Aslaug Kvernberg	73
Førsteutgaven av Jonas Ramus: Kircke og Verdslige historier	74
Norderhovsangen, av August Steinhamar, med noter	75
Broderi på en festerpikestakk, av Vigdis Marstrander	76
En ferd over Ringerike i 1784 med engelskmannen W. Coxe, av H. Chr. Berg	77
Vi presenterer:	
Den nye konservatoren ved Ringerikes Museum	78
Småplukk, av Nils Johannessen	79
Heen-slekten på Ringerike, av Thorleif Solberg	80
To gamle brev fra Soknedalen, ved Marit Heggen	81
Med kommentarer, ved Thorleif Solberg	82
Actie Brev i Haugs Likvogn	83
Langkastet — hellebrudd	84
"Ringerike" på historiske kart	85
Strømper til Holmenkollen	86
Utdrag av Ringerikes Museums boksamling ...	87
Gammelt vinterbilde fra Hønefoss	88

ILLUSTRASJONEN PÅ FORSIDEN:

Vignetten til Statens Kartverks arkivnr. Norge A I - 16a, fra 1714. Kartet er laget av Joacim Frederic Ramus, Norderhovsprestens nevø som vokste opp her, og siden ble professor i matematikk i København. Kartet som er meget sjeldent — ble brukt som bilag til Jonas Ramus: *Norriges Kongers Historie* (København 1719). Kartbilaget ble brukt til bare en mindre del av bokens opplag.

Prekestolen i Bønsnes kirke

Av Raymond Berge

Gjennom tidene er det blitt skrevet en god del om denne gamle "lovekirken" ved Tyrifjorden. Jon Guldals hefte som ble gitt ut i 1942 (og forlengst utsolgt) er kanskje den mest omfattende beskrivelsen, men det finnes også interessant stoff i Gunnar Tveitens "Hole herred fra 1914", og i Sigurd Muris "Norske Kyrkjer" fra 1971. De korte omtaler av kirken som finnes i Andreas Gjerdis "Ringerikes kirker" fra 1973 og i brosjyren som ble utgitt med støtte av Kulturstyret i Hole i 1976, har i det vesentligste hentet opplysningene fra de før nevnte forfattere. Det er beklagelig at det i samtlige publikasjoner finnes unøyaktige og feilaktige opplysninger når det gjelder prekestolen, og jeg vil på grunnlag av nærmere undersøkelser prøve å korrigere det som er skrevet tidligere om prekestolen i Bønsnes kirke.

Arkitekt Muri gir interessante opplysninger om de arkitektoniske særpreg ved kirken og inventaret, men han slår uten videre fast: "Preikestolen har baldakin og er fra 1726...". De øvrige forfattere slår fast at prekestolen tidligere har stått i Gran kirke (!) på Hadeland og gitt til Bønsnes kirke av Anders Christensen i 1726. Det siste er ganske riktig, noe alle kan få bekreftet som besøker kirken. Det er nemlig malt på nedre del av prekestolen.

I et gammelt manuskript fra ca. 1840 som blir oppbevart i Statsarkivet i Oslo, hadde Guldal funnet følgende om prekestolen i Bønsnes: "På predikestolen, der ei for lenge siden er opmalt, kan med møyie leses: Christophorus Sandus pastor loci ordinatus Christo 1673. -Han sees da at have været capellan og boende på Bønsnes." — Guldal godtok nok ikke helt denne opplysningen, og

han gir denne fremstillingen: "Stolen sto engang i Gran kirke på Hadeland, og var gitt til denne kirke i 1673 av daværende sokneprest til Gran, Christopher Mortensen v. Sand, en hollender av adelig hærkomst som var prest i Gran 1673-86. Det er den nevnte Anders Christensen som foranlediget denne prekestols overflytting til Bønsnes, og Christensen lot male over gamle innskripter på prekestolen og påmale opplysning om at han har gitt den til Bønsnes." Så langt Guldal.

Det som synes å være klart er at prekestolen en gang har stått i en kirke som tilhørte Gran prestegjeld, og som nå er borte. Hadelands Folkemuseum har gitt ut en folder som er skrevet av antikvar Bernt C. Lange hos Riksantikvaren om en gammel stavkirke som ble revet for over 100 år siden, og det er helt klart at det var i denne kirken — Grinaker kirke i Tingelstad sokn i nåværende Brandbu prestegjeld — at prekestolen som nå står i Bønsnes en gang var å finne. Lange forteller at det var 10. mai 1866 at den siste gudstjenesten ble holdt i Grinaker kirke. Så ble den revet ned og materialene ble spredt for alle vinde, mens det meste av inventaret ble overført til den nye Tingelstad kirke som sto ferdig i 1867.

Lange tilføyer: "Lenge før kirken ble revet, overtok Bønsnes kirke på Ringerike en prekestol fra 1600-årene, som ble overflødig ved anskaffelsen av den senere prekestol. Denne første stolen står fremdeles i kirken ved Tyrifjorden."

Dette synes jeg er interessant. Vi kan altså slå fast at sokneprest Sand i Gran ga en prekestol til Grinaker kirke i anneks-sognet Tingelstad i 1673. Men etter vel 50 år er den blitt byttet ut med en ny. Det er den vi i

dag finner i Tingelstad kirke, som altså ble bygget i 1860-årene. Den nye prekestolen er etter alt å dømme laget av den kjente treskjæreren Nikolay Larsen Borg i Christiania, som bl.a. laget rammen til altertavlen i Lunder kirke, Sokna. Han var spesialist på akantus-løv som var på mote i den tiden, og det er rimelig at man fant den gamle barokkprekestolen upassende.

Bygdeboken for Hadeland forteller at alle kirkene på Hadeland var med i det store "Kirkesalget" i 1722. Men det heter i et gammelt dokument: "Grinaker kircke var kircekiøberne uvedkommende." Det gir kanskje en forklaring på at den gamle stavkirken fikk meget pent og verdifullt utstyr på denne tiden. Det kan tenkes at "kirkekjøpere" har gitt bort eller solgt billig det utstyret som de mente var til overs.

Det må også nevnes at døpefonten i Bønsnes kirke, som er laget av samme kunstner som har laget prekestolen, ble overført fra Grinaker sammen med prekestolen. Også på døpefonten er navnet Anders Christensen. Likeså de to tre-lysestakene som står i hjørnet på sidene av Madonna-skulpturen, ble gitt til Bønsnes av Anders Christensen i

Forts. side 63

Prekestolen.

Norderhov for 250 år siden

Av Geir Helgen

Utover på 1700-tallet kom det en rekke skrifter om topografi og historie i Danmark Norge. Nye økonomiske ideer gjorde seg gjeldende, men man manglet ofte elementær kunnskap om tingenes tilstand ved Kancelliet til enevoldskongen i København. Gang på gang gikk det ut spørrelister til embedsmennene i riket og en av de mest omfattende var den listen som i 1743 ble sendt alle amt- og stiftsamtmenn som så fordelte dem videre til sine lokale embedsmenn. Svarene ble så innsendt til København. Omkring år 1800 kom de i eie til Professor Abraham Kall som skulle stå for et stort opplagt ordboksverk. Da han døde i 1821 ble samlingen hans solgt til en bokhandler i Hamburg, men kjøpt tilbake av det Kongelige Bibliotek hvor de siden har ligget. Noen av embedsmannssvarene finnes i avskrift i Norsk Historisk Kjeldeskrift-institutt, mens originalene fremdeles ligger i Kongens København. Disse svarene inneholder et vell av opplysninger og de forteller også om embedsmennenes syn og holdninger. Flere av dem inneholder språklig materiale i form av lister over "de rareste Ord og Talemaader i Sproget". Svaret fra Norderhov er ført i pennen av Henrik Christian Blichfeldt Wirring som var født i Aarhus, men som kom til Norge i 1728 hvor han i noen år var huslærer hos presten til Strømsø. I 1743 ble han ordinert til kapellan hos Sogneprest Rosing i Norderhov. Rosing døde i

1743 og noen ny prest var ikke utnevnt da spørrelisten av 1743 kom og det falt på kapellanen å svare på den. En kan spørre seg om Wirring var norsk eller dansk, men det spørsmålet ville nok datidens mennesker stilt seg uforstående til; de var først og fremst enevoldskongens undersåtter. Her og der i teksten kan vi nok spore norske innslag i ortografien og ordvalg. Men her fantes ingen normalisert rettskrivning og det slår en heller hvor "moderne" språket var for 250 år siden. Vi ville ikke hatt den minste vanskelighet med å forstå Wirring og hans samtidige om vi ble hensatt 250 år tilbake i tiden.

Norderhougs Præstegjæld.

Underdanigst Underretning om de 43 Poster efter Deris Excellences Hr Stiftbefalings Mands von Rappes høye Befaling, ved Høistærede Skrivelse af 10. Maji sidstafvigte, mig ihændekommen den 16de ejusdem.

1.

Norderhougs Præstegjæld grændser i Nord til Hadeland og Land, i Nordvæst til Hallingdahlen og Walders, i Væster til Krydsherret, i Sønder mod eendeel af Hoele Præstegjæld, Sigdal og Modum, og i Øster mod Bærum og Aggers Præstegjæld. Dette Præstegjæld har udi gamle Dage været kaldet Nordrof.

2.

Den yderste Gaard i Sønder mot Hoele er Berger. Den øverste udi

Aadahlens Annex i Nord Ofre Volden. Den yderste udi Øster er Agudslie. Den sidste udi Væster er Haga paa Tyristranden og i Nordost Strømsaas i Sognedalen. Fra Berger til Øfre-Volden kand omtrent være 9 Miil. Fra Agudslie til Haga kand være omtrent 3½ Miil. Fra Haga til Strømsaas omtrent 6 Miile, korte.

Norderhougs Sogn fra Haga til Hval i ytre Aadalen er over 3 Miile lang. Fra Haga til Joensrud over 2½ Miil i Breden, noglesteds ræt store, andresteds icke.

Hougs Annex fra Schøyen til Gjørud 1 Miil lang, og hvor det er bredest over en ½ Miil.

Aadahlens fra Somdalen til Øfrevolden paa 6te Miil lang. Breden imellem Gaardene 3 fjerdinge over Fjorden Spirrilden, men til Fjells og Fjære 2 a 3 Miil.

Sognedahlen fra Gaardhammer til Havig 2 gode Mile, til Strømsaaed over 3de Miil; Breden ef de fleste steds smal, og nogle steds over en Miil Gaardene imellem, men til Fjælds og Fjære fra Tyvenborg til Holleja Spirra, vidst 3 Miil.

3.

I dette Præstegjæld ere baade Kjær, Moratzer og Moser, saavel udi Bøyden selv, som paa Sæter-Markene især, saavel som og Fjorde kommer Elve, saavel som og løbe derudi ned, og udi Elvene her og der fines Strømme hvorom siden skal blive rørt noget. I Hovet Sognet og Hougs Annex for det meeste er jefnt

og slet, dog med Aaser og Kliper omgivne. Den mindste Deel udi disse Sogne have Skove, men denn første Deel ingen. Udi Aadahlen og Sognedahlen fines almindelig meere Skov til Gaardene, dog findes nogle som have lidet ja intet. Udi Hovet-Sognet er meesten bedre Korn-Jorde end i Hougs, Aadalens og Sognedalens Annex; men derimod have de Annexerne bedre og flere Fæ-Hauver. Eendeel Bønder føre Korn til Kjøbstæderne og Hallingdalen for at faae Penge til Skatterne, men een større Deel kjøbes fra Kjøbstæderne.

Elvene her og der skjærer ud Aar efter Aar paa adskillige Stæder, og det er gandske faae Stæder man seer nogen Foranstaltning derimod. Ved Hønefossen har jeg seet det 2 a 3 steds, men ellers icke, som jeg

erindrer. Mange Sand-Moer findes her og der, som ligge udyrkede. Eendeel Myhrer og Moratzer her kunde tjene til Engeland, men Ejerne fattes En Kræfter, En Forstand til at skjønne, samt Villie og Lyst til at gjøre etc.

4.

Har jeg intet at skrive. (Spørgsmål om amtet.)

5.

Udi Hoved-Sognet for det meeste voxer Strit Byg, endog udi mange Aar paa de Jorder, som ey ere gjødede, men udi Annexerne sjelden uden paa de Agre, som faaer Møg aarlig. Blandings Korn og Havre saaes vel udi Hoved-Sognet, men meest udi Annexerne. I Hoved Sognet og Hougs Annex saaes Hvide og Graae Erter udi icke liden Mængde;

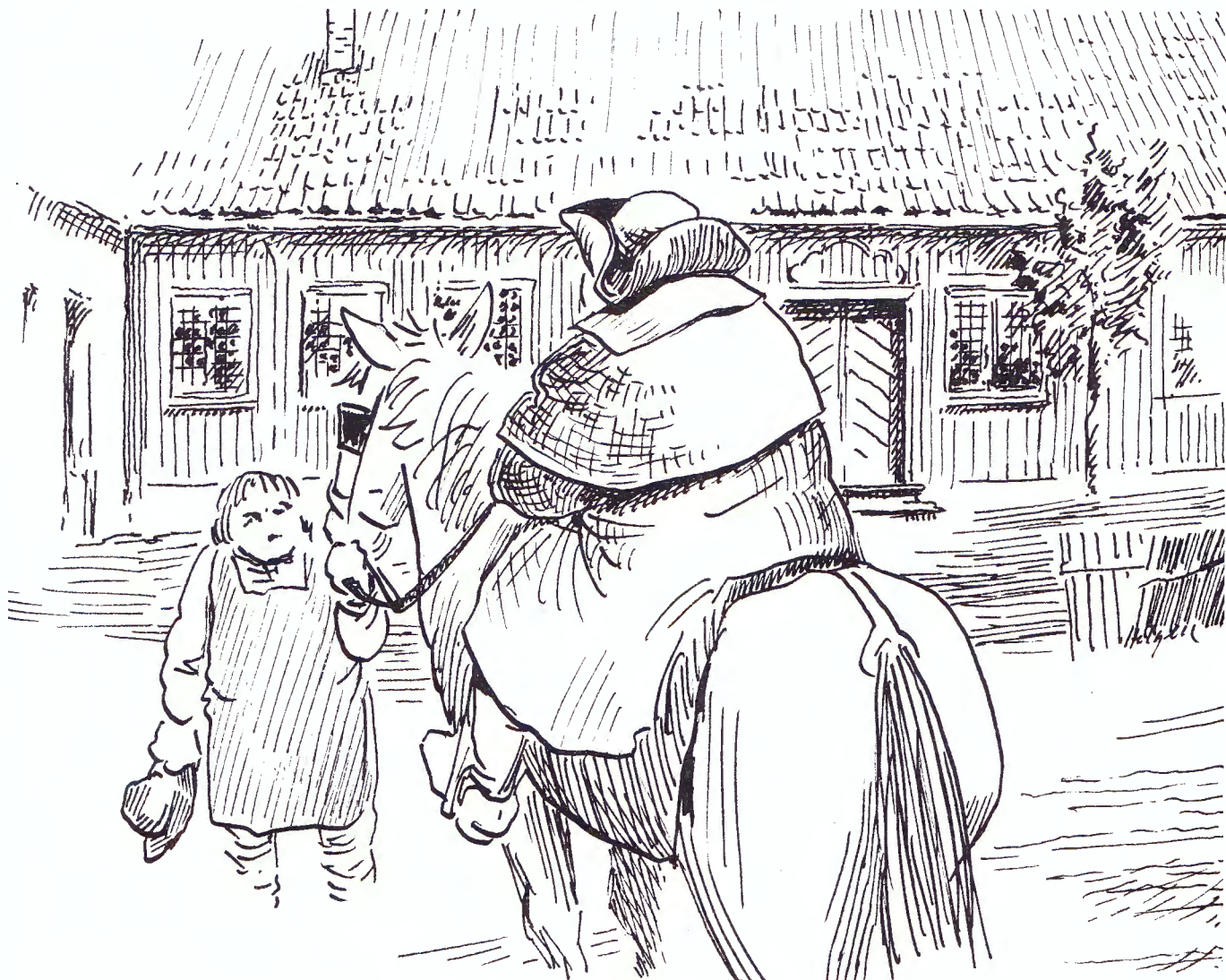
men udi Dalene vil de Hvide ey til, og de faae graae, som der saaes, bortfryse om Høsten. Ellers voxer her Rug, Himmel-Byg, Tore, hvide og graae Erter, Boghvede, Hvede, Byg og Havre.

Ellers voxer Land-Hafre her udi stor Mængde, især udi kolde og vaade Vaarer, da baade Byg og Havre siges at slaae sig til ommeldte Havre. Denne Land-Havre regnes for Uk-rud, men giver dog et Meel, og af Meelet et Brød, som er meest saa got som det af anden Havre; den qvæler ellers den anden Sæd, breder seg stærk og saar sig selv.

6.

Scholerud udi Hoved-Sognet haver skjøn Skov, lang over 2 Miile, og noglesteds ligesaa bred. Nærstad, Waagaard, Hoff, Marigaard etc udi

Forts. neste side

På visit hos foged Wiel i hans nye hus (1750).

Hougs Annex og skønne Skove. Lundersgaarden, Rud, Oppegaarden udi Sognedahlen have Skove paa 2 a 3 Mills Længde. Næs udi Aadahlen paa 4de Miils Længde og noglesteds 2 Miile bred. Her voxer Fyrre, Gran, Birk, Uhr, Sylje, Asp, Hegg, Eenebær Trøer etc udi Mængde, Vier, Piil, Suur Abel, Vild Rips, Nybe og Haf-Torn etc. Ellers østen ved Sttens Fjorden findes Barlin, som have Bar mørkegrønne paa den ene Side, og lysegrønne paa den anden Side. Selve Træet har rødagtig Colleur og er hart. Af Fyrre og Granne-Træer saugis Bord og hugges Bjelker, som føres til Svangstrand og Wickersund, og derfra til Bragernæs.

7.

aa disse Stæder gjøres ey Salt, thi her er ey Salt Vand mig bekjendt.

8.

Ingen Dyre-Hauger findes her udi Sognerne.

9.

Stutterier, som med Rætte og egentlig kand kaldes, ere her ey; paa nogle Aar have dog adskillige begyndt at holde Hopper.

10.

Bie Hauger ere ey heller her. Man meener, at de her ey kand om Sommeren samle saa meget til Føde den korte Sommer, som de kand leve at den lange Vinter.

11.

Kaabber-Ertz findes paa Gaarden Gaarhammer hvor siges at fordum værende Foget Luth har haft en Mas-ovn. Strax derved er Sognedals Elven, og en Foss deri. Skog fattes ey heller der omkring. Jern-Ertz findes paa Gaardene Kios og Land's Ejendeele som og er udi Sognedalen. Paa Gaarden Kios findes Krage-Sølv, som kand fleckes og brydes udi saa tynde store og smaae Stykker, at det lader sig bruge istædenfor Glass. Paa Gaarden Siemen og Asch siges at findes Sølv Ertz. Af det Slags, som findes paa Asch fantes her en Prøve, som er mig leveret paa Asch, der jeg engang var paa Gaarden. Paa Gaarden Oppen, hvilken har i sin Ejendom grændsende til

Siemen, siges og at være Sølv, ja at det der har været funden og forarbejdet af Ejerne og Beboerne for lang Tid siden. Men maaskee det er purum figmentum. Kalck Steen findes og brændes paa Gaarden i Haugs Annex Borger.

12. og 13.

Els Djur icke faae, var skudte her udi Vaaren og det der var med Kalver; vidst 10 a 12 Kalver ere blevne udi Mødrenes Liv dræbte. Bønderne holde for, at naar Elsdyr her lader sig see, betyder det og ere de Omina for haarde Aaringer. Maaskee de derfor legge sig desmere efter at dræbe dem, meere end efter Ulve, som de taale ofte at tage Creaturer bort ved Stue Væggene. Gid disse gavnlige Elsdjur, og som gjør ingen Skade, bleve holdte Haand over! Man saae i den Tid, de ey maatte skjudes blev de formeerede. Men skal og maae de skjudes, endog naar de gaae med Kalver, blive de omsider gandske ødelagte. Hvad jeg har skrevet, er blot af Omhu for disse nyttige Djur.

Els Djur er her da undertiden, især udi Sognedalen og Aadalen, ja vel og udi Hoved-Sognet og Hougs Annex. Harer findes her udi stor Mængde; Bjørne, Ulve, Gouper eller Loss, Ræve, Maar, Hermeliner, Eikorn, Muldvarpe eller Vaand, Odder, Pindsvin etc. Ørner, Høgge af alle Slags, Falcke, Berge og Steen Ugler, samt Katte-Ugler, Kajer, Gjøcker, Myrrebuck, Ravne, Krager, Skader, Nøddeskriker, Strandviiber, Grønspet, Gulspet, Hakkespet, Lom, Fiske Joen etc. Uhr Høns i Mængde, Tiur og Røye, Jærper eller Gjærper, Rypper, Trost, Solsorter, Lærker, Myreloe eller Bekkasiner, Aggerhøns, Trost af adskillige Slags etc.

Fluer af adskillige Slags, Myg, Bremt, Humbler, Klæg, store og smaae, lang Trol med 4 Vinger, Vægge-Smed, Sommerfugle af mange Slags, Guldhøner, Marihøner, Fai-Kopper. Nogle legge sig efter at skjude og fange Harer, Tiurer, Røje, Uhrhøns, Jærper og Rypper etc

og kand dermed fortjene lidet, naar de ere lycklige. Almindeligen legge de sig efter her at holde Kjør og Souer.

De som har Skove, drive Tømmer, Mange af Gaarde og Huusmænd føre Tømmer og Bord, og derved fortjene noget. Nogle drive Kull paa Krogskoven. De som drive vel deres Jorder og have gode Gaarder synes at have dend visseste Fordeel. Iblandt kand findes de, som have drevet saavel deres Skove, at de have kjøbt endog meere end een Gaard. Ved Saugbrug fortjene og noget, men de faae kuns Vahre, som er dyre opskrevne, hvorover er meget Suk og Jammer.

14.

Havet gaar i disse Sogne ingensteds ind, og derfor ey kan skrives om Havets Producter.

15.

Miil-Pæler haver jeg ingen fleere seet her end een af Trøe ved Gaarden Hesselberg.

16.

Undertiden skinner Solen, undertiden icke; nu regner det, nu icke, endog paa lang Tiid; gemeenlig før St Hans-Dag regner det sjelden her i Bøyderne, men vel paa Aasene. Efter St Hans Tider udi Høe-Tiden regner det som oftest, og om Høsten, som gjør det at baade Høe og Korn bliver fordærvede. Østen og Nordvesten Vinde siges her som oftest at skade Jorden og dens Frugter. Dog jeg intet selv skrive kan for nogen Vished herudi.

17.

Blodgang (=dysenteri) var her stærk i 1743 og 1744, som nogle curerede med Tagsteene, knuste smaae som Meel indtaget udi Øl. Skjørbug hos Folck, som ey arbeide, er almindelig. Frantzoser (=syfilis) ere icke faae besværede af. Salg-Flod (=rætesyke, syfilis) findes og her. Nok findes et Slags Sygdom, som kaldes med et eget Navn, nemlig, Cusma, og gaar her meget isvang; nogle curere samme Sjugdom med Marven af Svine-Kjæfter, andre med at hol-

de sig ved varme. Aarsagen til Sjugdommen er maaskee Forkjølelse i De, som hade den, hovne op udi Ansigtet og paa Halsen, hvor de finde en Empfindtig Smærte.

For 4 a 5 Aar herifra herskede Flæk-Febber meget græsselig. For 8 a 9 Aar herfra grasserede Kolde-Sjuge sterkt, især over dem, som boede ved Elve og Fjorder, eller meget derpaa maatte færdes. Ellers om Vaaren og Høsten er en sterck Skaadde og Taage over Fjorder og Elver, som meenes og findes at være gandske usund.

Hvad jeg veed om Urter, som her voxe, deres Kraft og Brug enten til Medicin eller Farver, er saa usselt, at jeg ey tør skrive noget derom.

Hypericum findes sammesteds i icke liden Mængde; Blomsterne deraf sættes paa Fransk Brøndeviin, og brukes siden som en Medicin, deels for en forderved Mave, og deels til at legge Saart, hvilket adskillige Fornuftige og troeværdige Mennsker have fundet probatum. Lille-Conval eller Liliium Convalium findes her og paa eendeel Steder i Overflødighed, sættes paa Fransk Brøndeviin, og bruges som en kraftig Lægedom imod Colique eller Colica. Birke-Blade bruger mand at farve gult med, Uhr og Bragkal-Bark bruges hertil at farve brunt med. I disse Farverier bruges icke Ullun, og dog siges Farven at være lige kraftig og bestandig.

18.

Folckene udi disse Sogne ere som andre; de onde ere blandede med de gode. Mand seer mange at inclinere til alle de Laster, som dend fordærvede Natur driver dem til. Mand seer og de, som øve naturlige Dyder. Den største Mængde legger sig paa Agger-Dyrkning; icke faae paa det saa kaldte Elve-Brug; Nogle legge sig efter adskillige ærlige Haandværker etc. De kand lide meget ondt. I Almindelighet vise de Ærbødighed, blandet med Kjærlighed, mod deres Øvrighed. Der ere Prøver paa, at de have været troe mod deres Konge etc. Menniskenes Tal udi dette Præstegjæld kand unge-

fæhr være 7 a 8000, naar umyndige Børn med beregnes. Optegnelse paa de Fødde og Døde udi de sidste Aaringer er indgiven til Fogden, som siger samme at have indsendt til Deris Excellence.

19.

Er mig umueligt at skrive om (spørsmaal om størrelse, art og utstrekning på skogen).

20.

Der fines i Præstegjældet mange smaae Øer som overskølles i stor Flom, hvorom intet er at melde. De fornemmeste ere, Stoer Øen under Gaarden Elsrud udi Oudahlen som er et høit rundagtig Berg, hvorpaa mand seer nogle Knapper som Glas. Over paa Bjerget etsteds at være et Hull, som kaldes Drage-Hullet. Heri siger Een at have nedsluppet en Sten, som den i lang Stund hørte at nedrulle i Bjerget. Jeg har været paa samme Berg, seet nøye efter, men ey fundet noget. I mine Tanker er det en Digt, saavel som om Dragen, som der siges at have sin Boelig. En Øe, kaldet Tejen, findes og udi Aadahlen, som er en skyldsats Plads, hvorpaa er Skoug, Ager og Eng. Nok under Gaarden Frog findes een Øe kaldet Kalve-Øen, fordi maaskee Eyerne til Gaarden der have haft Kalve gaende om Sommeren.

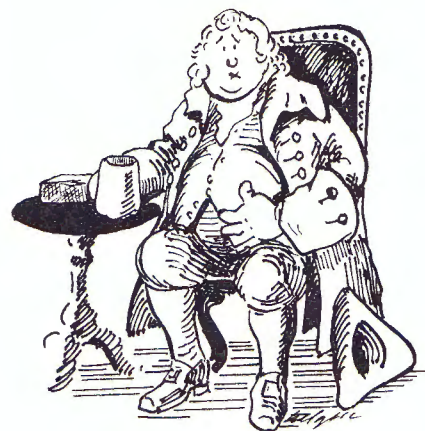
21.

Fire Fjorder findes her i Præstegjældet, de 3de nemlig: Holtz-Steens og Tyri Fjorden ved Hoved Sognet, og Spirilden i Oudahlen, som er den 4de. Holtz Fjorden fra Krogsund til Svang er 2 og en halv Miil land, hvor den er bredest, over 3 Fjerdings.

Tyri Fjorden fra Stadum til Vichersund 2½ Miil, over ½ Miil bred, hvor den er bredest. Steens Fjorden fra Gaarden Dehli i dette Sogn til Krogsund udi Hoele, er en god Miil lang, og en Fjerdings bred.

Spirilden fra Gaarden Næss til Ejen, en Pladtz under Gundbjørnrud, kan være 3½ Miil lang og hvor den er bredest over en Fjerdings.

I de 3de første Fjorder ere disse Slags Fisker: Brasen, Øret, store og smaae, Gjædder, Siig, Koldmund, Abor, Krykla, Gaarkimmer, Karut-

zer osv. I Fjorden Spirilden ere ingen Brasen, Kartutzer, Koldmund eller Kryckla, men vel de andre nu nylig næfnte Slags Fiske.

22.

En Mængde Elve og Strømme findes her. Oven fra Spirilden ere 2de nemlig: Beina og Urula, af hvilcke denne Fjord har sitt Udspring. Beina eller Been Elven kommer i Nord fra Walders, ved Bue-Vands Elven - og løber siden lige til Walders Hængslet. Her løber en Tvær-Elv, som kaldes Tor-Sjøen, som har sit Udspring av 3 mindre Elve, som ere Søndre-Ørans, Nordre Ørans og Kjelbrejen, liggende i Lands Præstegjæld, falder siden udi Thor-Sjøen, derfra udi Beina, som ved Næs og Lunder flyde udi Spirilden. Urula Elv kommer fra Fjeldet imellom Hallingdahlen og Waldris, begynder i Nordvæst i et Vand, kaldet Strøen, omtrent 1 Miil lang, løber udi Urdahli Vandet, ½ Miil lang og ½ Fjerdings bred, siden kommer denne Elv udi Urdula, hvor er en Tver Elv, som kaldes Urula, og løber saa begge under sidste Navn til Uvild Hængslet, hvor igjen løber en Tver-Elv, kaldet Widula, og tager siden andre Tver-Elver med sig, og falder paa den væstre Side udi Spirilden. Skarud-Elven, kommer Sydvest fra Lange-Vandet, derifra i Sydost til Wesle-Vandet, derefter i Søer til Skaru Vandet, og tilsidst falder over Scharud-Fossen i Spirilden. Paa Øst-siden af denne Spirilden ere disse Tvær-Elve: Biøn, Rinna og Bein Elven, hvorudi er eendeel smaae Øer, som overskølles, naar Vandet

Forts. side 60.

Hallvard Løyland til minne

Av Knut Hauge

Mitt første møte med Hallvard Løyland går heilt attende til 1923 då han kom som ung lærar og sersjant til Kvåle skule i Vestre Slidre. Far min var krinsformann den gongen, og Løyland budde hjå oss til dei fekk ordna med fast husrom.

Det var stor stas for oss å få ein ung lærar, og vi vart mykje glade i han. Vi hadde hatt ein gammal lærar heilt til då, høgremann og riksmålsmann, og alt for gammal for skulestova. Men hjå Løyland lærde vi skikkeleg nynorsk. Dessutan var han mykje interessert i nynorsk diktning, og han lånte meg bøker, som eg sette stor pris på. Eg hadde alt den gongen teke til å dikte så smått, og han var ein fin kar til å vurdere og kritisere, han var akkurat den som eg trong på det tidspunktet, så vi vart sterkt knytte til kvarandre alt då.

Men han vart berre eit år i Kvåle krins. Han søkte seg over til framhaldsskulen, der han vart nokre år. Men vi hadde alltid kontakt. Han gav meg privat undervisning i norsk så lenge han var i bygda. Eg tør nok påstå at han var ikkje berre den første, men også den beste konsulenten min, som eg alltid har stått i litterær skuld til.

Sidan flytte han til Follum skule i Norderhov, men samarbeidet vårt

stogga ikkje opp for det. Heilt til det siste hadde vi kontakt, og heilt til det siste hadde han den same interessen og omsorga for bøkene som eg gav ut, og som han fekk etter kvart som dei kom. Eg hadde mykje nytte av den litterære rettleiinga som han så villig gav. Han var ein livsnær og realistisk konsulent, som slo hardt ned på unotar, og rydda ut literært ugras, og altfor sentimentale og romantiske innslag.

Dessutan var han aktivt med i ungdomsmiljøet i Vestre Slidre, vi vart ein godt samansveisa gjeng, som hadde mykje moro med folkedans og skodespel og turar vinter og sommar, så lenge han var der.

Sidan vart det hyggelege samvær på Follum skule, og deretter på Veien i mange år, som vart ein møtestad for gamle vener frå Slidre.

Endeleg, etter at han gjekk av frå skulearbeidet, fekk han ein hyggeleg heim ute på Vesterntangen, i ei av dei nye blokkene der, som vart ein ny møtestad. Ofte var eg også i dei seinare åra innom og helsa på Kaffejengen i Hønefoss, som han sette stor pris på, der nokre pensjonistar møttes kvar onsdag, til samtale og hygge.

Han var også innom hjå oss i Slidre,

og var med inn i Vestfjellet, til fine turar og mange fotomotiv.

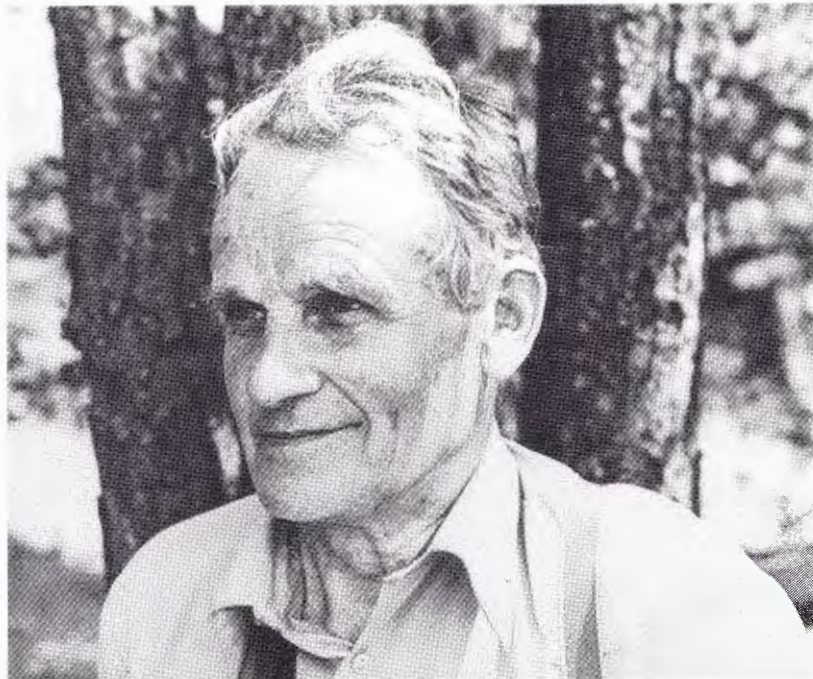
Men ein kveld i desember i fjor, då eg kom innom for å helse på han, då var han der ikkje lenger. Døra var stengt, og husværet øyde. Sidan fekk eg høyre at han var flytta til ein sjukeheim, og at han døydde der akkurat i den tida, godt over nitti år gammal.

Det var med eit djupt vemot at eg gjekk derifrå den kvelden. Vi hadde halde saman i trufast venskap gjennom meir enn seksti år, vi hadde opplevd det meste av hundreåret saman, og alltid stått på same side i kulturelle og nasjonale spørsmål. Det var som om ein heil epoke no var avslutta, og eg tok til å skjønne at også eg var i ferd med å bli gammal.

Han var av den gamle typen lærarar, som no er i ferd med å forsvinne, og det var godt at han fekk gå bort i lag med si eiga tid.

Hallvard var alltid sterkt oppteken av kulturlivet, og ikkje berre av skule og litteratur. Eg kjem ihug at han sette opp amatørskodespel i ungdomslaget heime i Slidre alt i 1920-åra, og han var sidan alltid oppteken av målarbeidet og kulturlivet, også i

Torbjørn Slåtto til minne

Det ble et stort savn både for oss i redaksjonen for "Ringerike" og for mange av leserne da Torbjørn Slåtto ikke lenger lot høre fra seg.

Slåtto kom til Hole i 1930 hvor han kjøpte en av Onsaker-gårdene. Han markerte seg snart som en framsynt og dyktig gårdbruker. Blant annet var han en av de første i Hole som anla vanningsanlegg. Etter at sønnen, Erland, overtok gårdsdriften, kunne han ofre seg mer for sin hobby, bygdehistorie. Her ble han gjennom årene kjent som en dyktig medarbeider i "Ringerike" med en rekke artikler der han tok for seg

lokalhistoriske emner. Han studerte blant annet sagalitteraturen grundig, og var vel en av dem som visste mest om de gamle kongeslekter, og hva de hadde betydd for bygdene ved Tyrifjorden. Holebygdas varierte geologi var han sterkt opptatt av, og han skrev en artikkel om den geologiske utvikling i distriktet for den planlagte bygdeboka for Hole.

Som skogeier ble han interessert i de gamle veiene over Krokskogen, og han oppdaget da at noen av de forskjellige traseer nå var glemt. Han fant også fram til gamle nedlagte boplasser, og til enkelte detal-

jer vedrørende "kølbrenninga". Nevnes må også at han skrev beretningen om Hole meieri. Han kom da selvsagt med blant dem som skrev beretningen "Ringerike meieri 100 år" ved sammenslutningen av Hønefoss, Krødsherad og Hole meierier. Dessuten la han ned et stort arbeid da han sammen med Kolbjørn Lehne skrev "Hole landsbruklag 1850-1950".

Vi som kjente Torbjørn Slåtto vil minnes ham som et fint menneske, klartenkt, framsynt og grundig.

Nils Johannessen

Ringerike Ungdomslag. Han hadde då også ein solid setesdalsk tradisjon i ryggen.

Han var mykje aktiv i Ringerike Museum, og hadde mange fine artiklar i det årlege juleheftet som dei gjev ut, mellom anna om det gamle navnet Hønen. Eg minnest ein interessant artikkel der om Jørgen Moe, der han la fram ein teori at det vakraste diktet han, På solen jeg ser, med den vedunderlege tonen av Ole Bull, det var unnfanga i Setesdal, inspirert under ein tur til Revstjønnsnapan, og at denne "Odd i susende trav på Elgeblaksryggen" kunne stadfestast til Valle kyrkje.

Eg minnest mange fine turar saman med han til historiske stader på Ringerike.

I Stein Fossgards tid, som også var hans gode ven, var han ein trufast gjest på Ringerike Folkehøgskule, og Elling M. Solheim og Kari Bakke, og også Camilla Carlsson og Ståle Kyllingstad var hans gode vener i mange år. Han hadde mange nære vener på Ringerike, og han vil bli sakna av mange av dei eldre der.

Dramatikk vart det også ein del av i livet hans. Mellom anna var han med i krigen 1940, og han var mellom dei lærarane som vart tvangs-

deportert til Kirkenes i den harde tida.

Han hadde eit rikt liv, fyllt av mange interesser, og alltid med saker som han var oppteken av. Det han hadde mest glede av i seinare år trur eg var amatørfotograferinga, som han utvikla til høg kunst, og han reiste mykje omkring med program av farbilete og dikt og musikk.

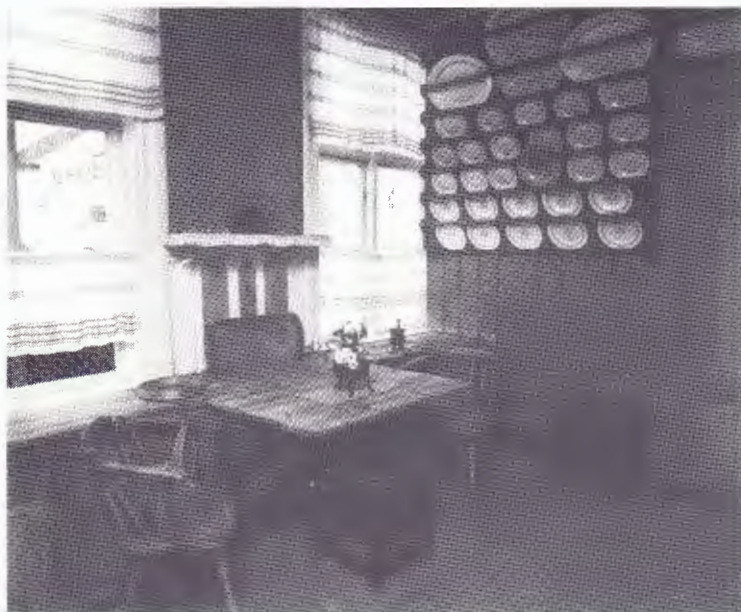
For meg personleg vil det bli eit vemodig sagn etter denne ungdomsvenen min. Det vil alltid vera rart å koma til Hønefoss og veta han ikkje er der lenger.

Et besøk på

Kolbjørnrud

den gamle bergmesterresidens på Tyristrand

Av Aslaug Kvernberg

Kjøkkenet er et makeløst trivelig og artig rom, bevart med sin opprinnelige innredning. Etter stort strev greide Elsa Rørholt å få "mixet" malingen så den ble akkurat som for 125 år siden, svak gulig-rosa og mørk kobolt. — På en grønn rute er ripet C.E.R. 1876.

Midtstuen med vakre gamle møbler og Roscher'e på rad i gedigne rammer. Lysekronene i alle stuenes er gamle, praktfulle parafinlamper. Elektriske ledninger er omhyggelig skjult. Fra midtstuen går dør ut til stor terrasse og orkesterplass til fjorden, Krokskogen og Øst-Modum.

Blant gårdene som ligger vakkert til utover "stranda" — Tyristrand — er det en som skiller seg ut. Ikke eksteriørmessig, for byggherren for 125 år siden hadde en spesiell intensjon i så måte: Ingen fremmed stilart skulle få bryte den gode byggeskikken som var med å gi bygda dens harmoniske fysiologi. Men interiøret var av en annen karakter — en bergmesterfamilies standsmessige og meget vakre hjem, preget av europeisk kultur og kresen smak.

Det er Nordre Kolbjørnrud, bnr. 2 det dreier seg om. Gården hadde hatt flere eiere fra århundreskiftet da Adolf Friedrich Roscher i 1860 kjøpte Tor O. Haugs halvpart av gården, og gården ble delt.

Gården lå før med riksvegen over tunet, i dag er vegen flyttet og den er mer tilbaketrukket. Rundt tunet ligger husene velordnet: Stabbur og drengestue side om side og med låven midt imot. To våningshus på samme måte vis a vis hverandre. Det eldste er en meget gammel bygning, sannsynligvis en av de eldste og best bevarte 1700-talls bygninger på Ringerike. På den andre siden av hovedbygningen, mot fjorden, ligger en stor have hvis make ikke fantes noe sted på Ringerike. Det storslagne anlegget med mange sjeldne blomster og trær ble i sin tid pleiet av to gartnere i heldagsstilling. Nå er haven en pittoresk Tornerosehegn og kanskje enda mer idyllisk enn i sin velfriserte fortid.

En bergverksfamilie fra Sachsen

Gården eies i dag av oberst Bjørn Rørholt, oldebarn av Friedrich Godthilf Roscher som kom til Norge i 1820-årene, til Blåfarveverket på Modum. F.G. Roscher ble hentet til Norge av tyskeren baron Benneche som hadde overtatt Blåfarveverket da danskekongen gikk konkurs. Benneches ambisiøse mål var å fremstille verdens beste coboltfarge, noe som lyktes takket være at han fikk overtalt den meget anerkjente kjemiker F.G. Roscher til å flytte til Norge med sin familie. Hans sønn, Adolf Friedrich Roscher som ble vår "ringerikske" Roscher, var født i kongeriket Sachsen og kom til Norge i 3-4 års alderen. Han vokste opp på Modum. Han ville bli bergingeniør og tok sin utdannelse i Freiberg i Sachsen i 1840-43.

Ertelia Gruber

på Holleia var en lite lønnsom bedrift som eieren Wardrum i 1840-årene gjerne ville selge. Der hadde det vært grubedrift helt fra begynnelsen av 1700-tallet. Først var det drevet kobberverk, så vitriolverk, og til og med kobolt var drevet. I 1848 kom Adolf Friedrich Roscher inn i bildet og bergverks-eventyret med Nikkelverket på Ringerike tok til. Det fikk en begrenset levealder men var enestående vellykket så lenge det varte. Herrene Roscher, både far og sønn kjente godt til nikkelforekomstene på Holleia. Landsmannen Scheerer som var hyttemester på Modum

Salen er et skjønt rom, og man forstår godt at stedets første husfrue ennå ynder å være der. I flagrende gevanter i månelyse netter skjer det at "enkefru Roscher" danser der oppe — sier gamle rykter i bygden. Nåværende eier prøver å fyre opp under disse ryktene for å slippe å anskaffe tyverialarm...

hadde omtalt dem i en avhandling, og på verdensmarkedet var nikkelt blitt et meget etterspurt produkt.

Adolf F. Roscher så klart at her lå enorme muligheter om man kunne reise den fornødne kapital. Han hadde ikke pengene, og det hadde heller ikke hans gode venn fra Modum, legen F.A. Thaulow som var sterkt medengasjert i planen. Kapitalen skulle komme fra en rik kjøpmann i Kristiania, Gudbrand Henriksen som sammen med tobakksfabrikant Tiedemann var villig til å satse på det storstilte prosjektet. Henriksens investering førte ellers med seg at hans datter, Thora Lagertha giftet seg med Adolf F. Roscher og flyttet til Ertelia. Noen år senere kjøpte de Kolbjørnrud som lå mer åpent og langt vakrere til.

Å holde et hus som Kolbjørnrud i prikkfri stand krever utholdenhet både i arbeid, pietetsfølelse og uttelling. Men Elsa og Bjørn Rørholt har hittil tatt oppgaven med entusiasme. Selv om han sier: —Hadde det ikke vært for bestemors utrolige stahet i 1905, så hadde jeg sluppet å site med dette ruklet i dag!

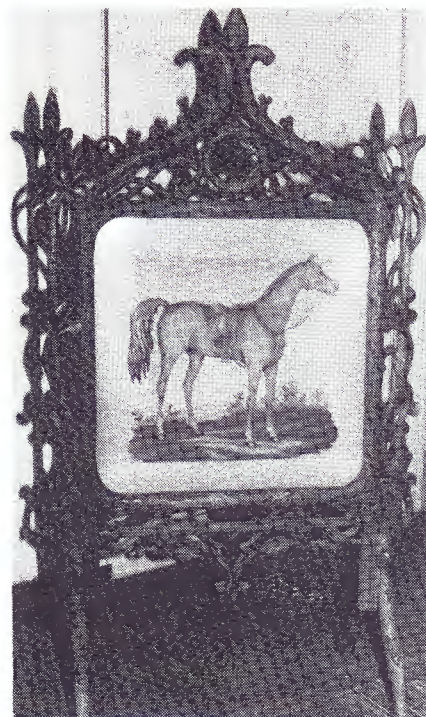
Musikkværelset — nå med bare et piano, men tidligere da man musiserte i sine privathjem var det en rekke instrumenter til rådighet for gjester som kunne traktere dem. Huskonsertene hørte tiden til. — Pipebordet har et rikt utvalg av langpiper.

Kolbjørnrud

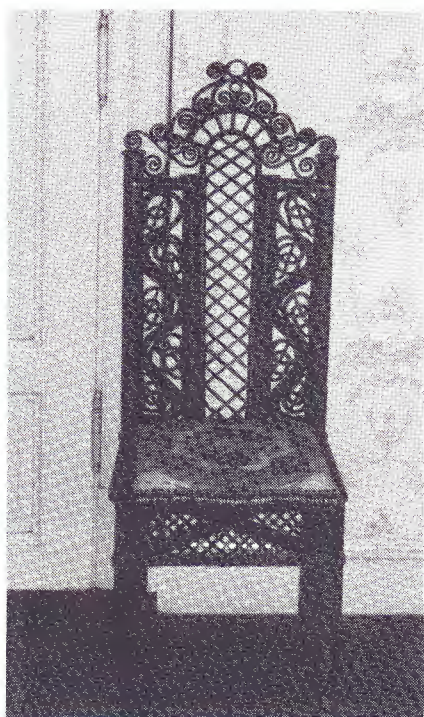
Friedrich G. Roscher — senior — tegnet Kolbjørnrud, som han tidligere hadde tegnet sin bolig Nye Fossum ved Blåfarveverket. Den

oppgaven løste han på perfekt vis - Kolbjørnrud ble både vakker og funksjonell.

Huset har stor midtinnngang og inne i den romslige forgangen fordeler

Skjerm Brett foran vedovnene var vanlig, og ofte var de rene praktistykker. Her et i håndskåret eik, og med perlebroderi av yndlingshesten i midtfeltet.

På Kolbjørnrud er det flere fine gamle kurvflattede stoler. Denne sjeldne kurvstolen har sete brodert i petit point og har sikkert sin opprinnelse i utlandet.

dørene seg: T.h. til kontoret, t.v. til kjøkkenet og midt imot til familiens private entré. Grunnplanen er helt symmetrisk, mot fjorden vender tre stuer på rad med terrasse utenfor midtstuen. I 2. etasje over midtstuen er en sal, et rom av sjelden skjønnhet. Ellers er her store soverom. Utsikten over bygda og fjorden er like fin hvor man befinner seg i huset, bare kontor- og kjøkkenavdelingen vender ut mot tunet og "travelheten" som var stor i sin tid.

Bergmesterens kontor er nesten å finne som det var, her står hans skrivebord og her finnes fullt av bøker, dokumenter og bilder m.m. fra nikkilverkets dager. Utenfor kontoret var det venteværelse - her var det ikke bare å trampe inn. Det må huskes at verket var en storbedrift med flere hundre mann knyttet til gruber og transport, og det var fra Kolbjørnrud bergmesteren administrerte det hele. B. Rørholt forteller at A.F. Roscher som jo var født i Tyskland alltid bøyete verbene på tysk. "Det skalst Du få" - "Det kannst Du ikke..."

Kjøkkenet er bevart med stor gammel grue, rødslig tallerkenhylle og bord til å slå opp mot veggen. Fargene er de opprinnelige, svakt gulig rosa og kongeblått. Kobolt det også kanskje?

H.F. Gude malte de koboltblå tapetene

Ved siden av ligger spisestuen - et berømmelig rom! For her er det koboltblå tapetet som maleren Gude skal ha vært mester for. (Herfra kommer den blå biten Tone Steinsvik vifter med når hun holder sitt kåseri på Blåfarveverket.) Gude var ofte gjest på Kolbjørnrud og nær venn av familien. Han fortalte selv min bestemor da hun var tenåring, at mønsteret på spisestuetapetet var det han som hadde tegnet. Han var ung og fattig dengang, sa han. Gude var født i 1825, og antagelig er de malt omkring 1845.

I dag har spisestuen hvite møbler som kler det koboltblå rommet fortreffelig. De opprinnelige var mørke eikemøbler. Det har vært flere arvinger på Kolbjørnrud og det har naturlig nok ført til at en del av det opprinnelige inventaret er fjernet. Men svært meget er blitt igjen, og helhetsinntrykket av bergmesterboligen som et tidspreget klenodium er avgjort tilstede. Store, gamle lysekroner, opprinnelig for parafin, henger ennå i takene, blant gedigne møbler er perlebroderte og håndskårne skjerm-brett, sjeldne kurvstoler og langpipebord, kort sagt, en rekke vakre og interessante gamle ting. De forteller alle sin hundreårige historie. På veggene henger store, gamle familieportretter av Roscherfamilien, og eieren beretter om dem:

Friedrich Godthilf Roscher som kom fra Døhlen i Sachsen, ble enkemann og giftet seg på nytt med datteren av smeden på Blåfarverket. Hans tre sønner var ikke udelt begeistret for det - etter datidens syn betraktet de det som en mesallianse. Det var tre døtre i dette ekteskapet, og da deres far

døde på Ertelia i 1858 tok de da veletablerte brødrene hver sin halvøster til seg i sitt hjem. De ble kalt onkler.

Til "tante Thora og onkel Adolf" på Kolbjørnrud kom Clara Elisabeth, den yngste. Her fikk hun et deilig hjem og det er hun som har vært den beste informator om livet på gården i tiårene før århundreskiftet. —Min bestemor hadde en livlig fantasi, og noen ganger tvilte jeg på det hun fortalte, men sannelig har jeg fått det verifisert etter hvert, sier B. Rørholt. Han viser oss et navnetrekk på en grønn rute i en av kjøkkenvinduene. —Bestemor fortalte oss at hun fikk en diamantring på konfirmasjonsdagen, og med den skrev hun forbokstave- ne og datoen på kjøkkenvinduet og fikk skjenn for det. Litt for fantasi- fullt, tenkte jeg, men her står det!

Adolf Roscher ble ingen gammel mann. Han døde i 1872, bare 52 år gammel. Fru Thora Lagertha døde i 1904. Da ble Kolbjørnrud testamentert til hennes to kusiner, Ambrosia og Wilhelmina Blytt. Noen år senere fikk Clara Elisabeth, nå forlengst gift med Anton Marius Lund, vite at Kolbjørnrud

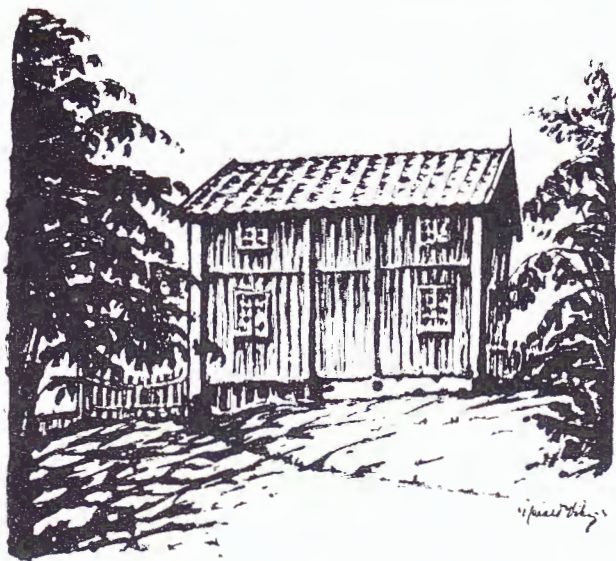
var til salgs, og hennes høyeste ønske var å få komme tilbake til sin barndoms grønne dal... Det ble til at Lund kjøpte Kolbjørnrud til tross for at han anså det som "uvettig". I kjøpekontrakten ville han ha sin kones underskrift på at det var mot hans råd og skjedde utelukkende for "å innfri et sterkt ønske fra hans elskede kone". For henne ble det en hjertesak å bevare det gamle staselige hjem så uforandret som mulig.

Tyristrand kirke

har mange minner om bergmesterfamilien Roscher. Særlig var det fru Thora Lagertha som beriket den, blant annet med altertavlen som hun fikk Adolf Tiedemand til å male, lysekronen, orgel, døpefat m.m. Hun og dr. Thaulow hadde i enkelte år meget store inntekter av nikkilverket, og han bygget Modum Bad. Fru Roscher førte stort og gjestfritt hus og viste generøsitet og omsorg i all sin ferd. Hun var en personlighet med vide interesser og kunstnerisk sans, og det vakre hjemmet hun skapte på Kolbjørnrud har pietesfullt vært videreført inntil denne dag.

Der stander en eik, ikke på prestens men på oberstens jord denne gang... Den bærer på mange hundre år...

Munkestuen

Av Peter Tandberg

Munkestuen, det gamle huset ved siden av Norderhov Gamle Prestegård har en noe dunkel historie og har vært brukt i forskjellig sammenheng gjennom tidene. Den første historiske kilde vi har om huset er fra Fogd Wiels beskrivelse over Ringerike og Hallingdal i 1743. Han skriver: "Paa Præstegaarden findes en gammel muret kjelder, kaldet Munke-Kjelder, hvilken synes at være af Ælde med Kirken. Muligens at Præsterne før Reformationen der have boet, og af Bygningen intet mere er tilbage uden denne Kjelder."

Inngangen til kjelleren er murt med en "romansk bue" og man mener at den er fra før 1200-årene. Arne B. Bang tror at det har vært gjestehus for pilgrimer her. Navnet Munkekjelleren viser i alle fall til virksomhet fra katolsk tid.

Huset over kjelleren har arvet navnet og kalles i dag Munkestuen. I en bjelke i kjellertaket står skåret inn 1573 sammen med et bumerke og initialene HP (se illustr.). Kan HP referere til presten Hans Pederssøn som var sokneprest her i 1570-årene, og som i 1575 fikk i stand et make-skifte slik at søndre og nordre Nor-

derhov gård ble slått sammen til en eiendom?

Når Fogd Wiel skriver i 1743 at det ikke var hus over kjelleren må dette derfor være flyttet dit senere fra et annet sted. Dersom teorien ovenfor om initialene er riktig har dette muligens stått innen prestegårdsrådet. Min teori er at huset ble satt opp (flyttet) og tilpasset den gamle kjellermuren 1820-årene, den gang presten Støren drev skole i prestegården og tok imot ungdom fra Østlandet som skulle forberede seg til universitetet.

Her begynte da Jørgen Moe som 14-åring høsten 1826 og traff den 15-årige Peder Chr. Asbjørnsen som "en sommernatt på Krokskogen" går tvers over Nordmarka, han skal også skolere seg. De fleste av elevene er embedsmanns sønner, mens Jørgen som bondesønn og Peder Chr. som sønn av en glassmester fra Kristiania søker sammen og blir venner for livet. Det sies at de på romantisk guttevis blandet blod og ble "blodsbrødre".

Noe senere hadde Ringerike Real-skole tilhold i bygningen noen år.

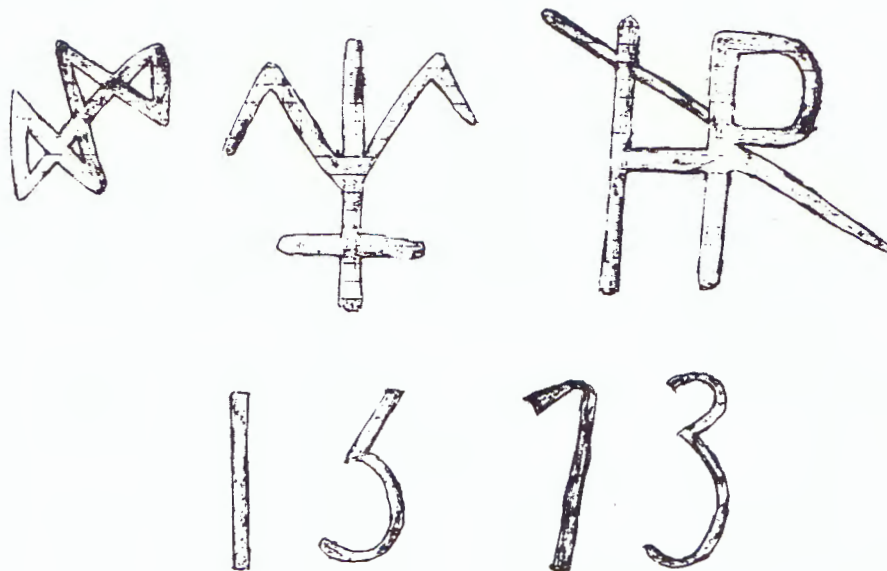
Munkestuen i dag, med trappen som er bygget etter riksantikvarens anvisning.

(Foto: P. Tandberg)

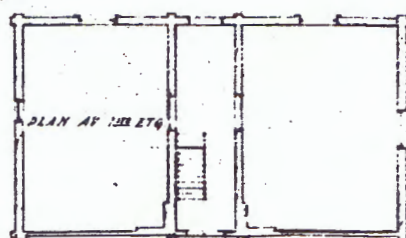
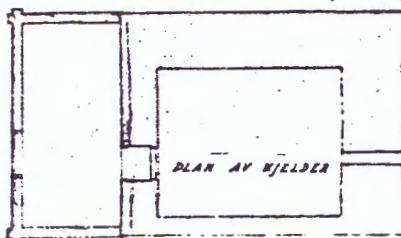
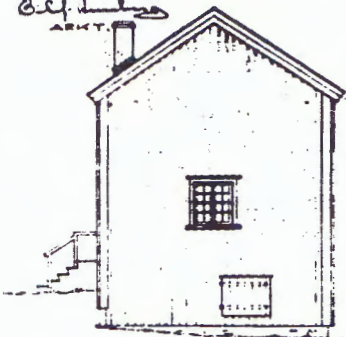
Huset har også vært knyttet til gårdsdriften og brukt til bolig for forpakter, til fjøsrøktere og gårdsgutter like til den senere tid. I 1923 ble Munkestuen og Prestegården oppmålt av arkitekt Eilif Arneberg. På forsiden av huset er det en høy trapp som ble rekonstruert av Riksantikvaren etter at museet kom til gårds. Etter tradisjonen var det her "Blomster Ole" falt utfor og slo seg i hjel. Denne hendelse har Jørgen Moe skildret i det gripende diktet "Blomster Ole", og som i min ungdom sto gjengitt i alle lesebøker.

På taket av Munkestuen er det en kopi av en gammel vindfløy, den originale befinner seg på Historisk Museum. Man mener at denne har vært en skipsfløy på et vikingskip og kan være fra 1200-årene. Hvorledes den er havnet på taket her, vet ingen i dag. Den kan muligens ha vært på kirketårnet før dette ble ombygget av Daniel Ramus i 1723. Fløyen er ellers gjengitt i museets vignet, og motivet er St. Halvard med møllestenen. Slik fløyen er plassert, har prestene gjennom årene kunnet sitte inne i prestekontoret

**HORDERHOV PRESTEGAARD
"MUNKEKJELDEREN"**

1923
E. A. ARNEBERG
ARKT.

og se vindretningen. Mer om denne fløyen kan man lese i rektor H.J. Hammers artikkel i heftet "Ringerike" for 1933/34.

Over den buete døråpningen inne i kjelleren, ligger det innemurt en stenhelle av ringeriks-sandsten. Denne har noenlunde samme mål som den berømte og savnede "Hønenstenen" som ble borte i årene mellom 1820 og 1830. For noen år siden ymtet jeg frampå til journalist Bjørn Knoph i Ringerikes Blad at det kanskje er Hønenstenen og at han som flyttet og satte opp huset på den gamle kjellermuren hadde behov for en stenhelle over døråpningen. At han da var ute og nappet med seg Hønenstenen som da lå som saltsten i kappelan-gården Hønen. Dette ble slått opp med store overskrifter i Ringerikes Blad dagen etter og gjengitt i hovedstads-presen, Dagsrevyen var oppe, og det var stor stå-hei.

Oldsaksamlingen skal sende opp en teknisk konservator når man får tid for å avkalge stenen, ellers ligger den jo bra der den ligger. Når folk spør etter stenen, bruker jeg å si at Hønenstenen, den finner vi hver gang museet har bruk for litt P.R.

Cart over det Ringerigske Compagnie-Distrikt

Av Brynjulf Eggen

I arkivene for Statens kartverk inngår det en kartgruppe som er katalogisert under betegnelsen "Gamle regiments- og kompanikarter". Som vi forstår, viser de enkelte kartbladene området for de enkelte regiments- og kompanidistriktene ved den samtidige dvs. daværende hærordning. Stort sett kan de dateres til to tidsperioder, en mindre del ble laget i 1750-60-årene etter ordre fra general Schmettow (komm. general 1764-67), det største antallet ble beordret utført av kronprins Fredrik etter forordning av 31. august 1804. Sammen med tilhørende beskrivelser og innkvarteringstabeller, skulle kartene være rettleiding for marsjruter og innkvartering i krigstider. De viser beliggenheten av slike ting som gårder, gjestgiverier, telt- og tøyhus, ekseris- og samlingsplasser, bruer, fergesteder, vadesteder og også selvfølgelig veiforbindelser sommer som vinter. De er utarbeidet av kompanisjefen selv, eller av avdelingens premierløytnant. Kvalitetsmessig er de svært forskjellige, noe som rimeligvis skyldes den enkeltes utdannelse og forutsetninger for en slik jobb. De fleste kartbladene er laget i en målestokk som tilsvarer 1 tomme på 3000 alen (dvs. 6 tommer på en hel mil), med moderne mål gir det ca. 1: 72000. De benevnes svært forskjellig, Vey Cart - Militairisk Cart - Situations Carte - Qroquis, m.m. For Ringerikes vedkommende heter det videre, etter overskriften for denne artikkelen: "Optaget ved Coup d'oeil og omreise i Distriktet". Til slutt kommer navn og tittel på kartkonduktøren, nemlig Christian Friderich Møllerop "Premierleutenant og Kommander", 1805. Teksten er pent innrammet i en elegant tittelvignett. En dertil egnet ordbok kan fortelle oss at det franske uttrykket Coup d'oeil må

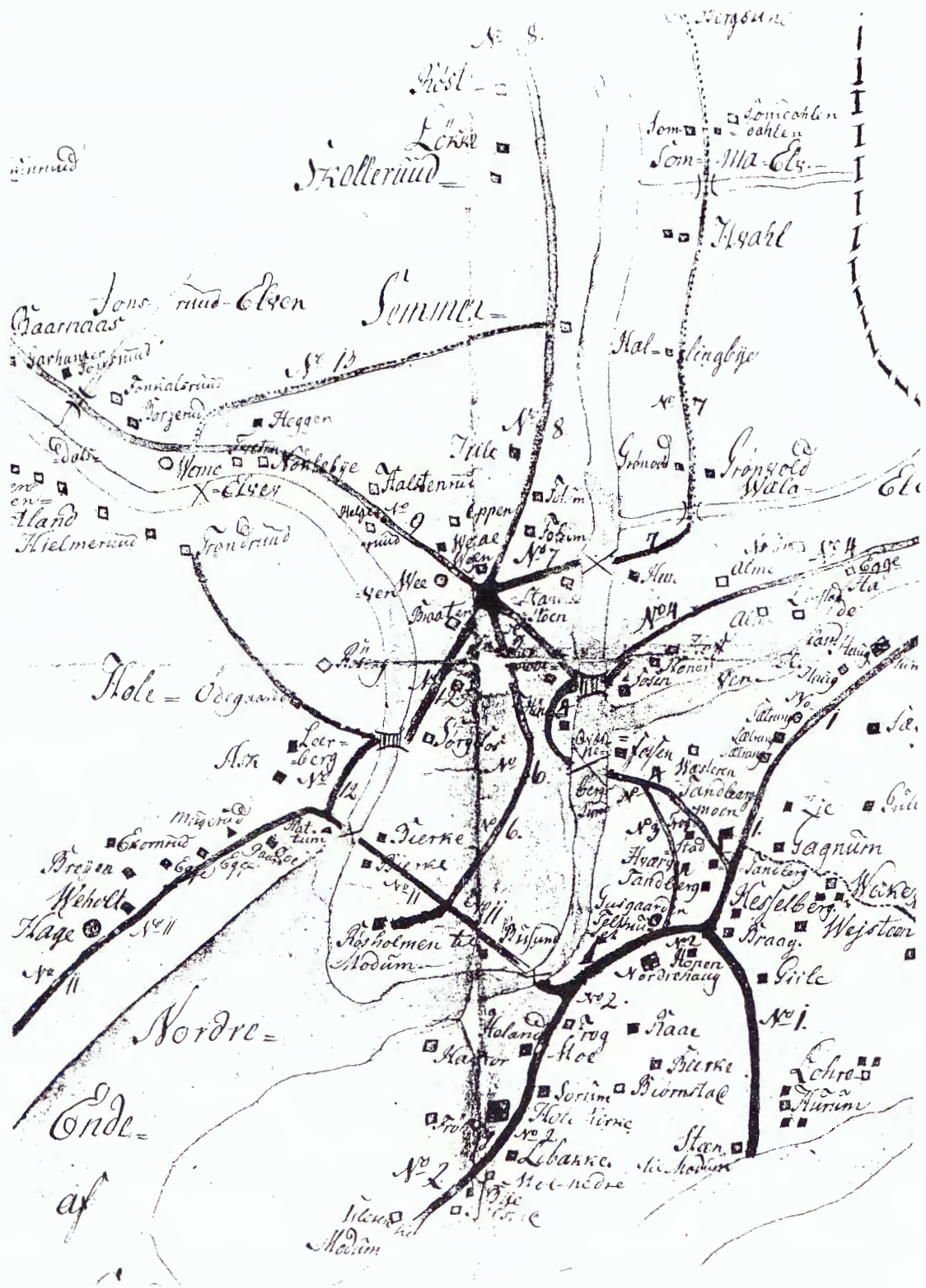
oversettes med "på øyemål". Det er altså svært forskjellig kvalitet på kartbladene, og Ringerike var blant de distriktene som kom noe uheldig ut. I generalstabens kartregister er det nemlig anført at Lt. Møllerup "som siden er død" fikk laget et kart som: "tegningen god, maalestokk uriktig - Cartet i øvrigt avfattet med flid".

Feilen i målestokkforholdene framgår jo allerede av kartets tittel, men ellers må vi kunne regne med at kartet er komplett og gir et fullstendig bilde av både veier og gårder. Men husmannsplasser og setrer er ikke anført, heller ikke sagbrukene i fossen eller annen næringsvirksomhet. Dessuten må vi huske på at selve tegningen ble utført med datidens penn - av gåsefjær, antakelig mens Møllerup kjørte langs veiene i karjol. Karjolen måtte vel ha et registerhjul eller lignende påmontert, for å kunne måle avstander mellom veikryssene og fram til gårdene. Sikkert nok hadde han også kompass med seg, dessuten måtte det være klart vær. Regntøy og paraplyer fantes knapt i vår mening av ordet, og både papir og tusj måtte skjermes mot væte og regn. Dermed har vi fått bildet av en 1800-talls offiser i full uniform, høyt oppe på karjolsetet, med en skyssgutt eller menig soldat til fots - leiende hesten ved bikslet. På "myndig ordre" fra den høye sjef ble det stans, for korrigering og tegning av kart-manuset.

Det er flere forhold som angir at kartleggingen foregikk pr. karjol. For eksempel er ingen stier eller "rideveier" (kløvveier) innlagt på kartet, til fots eller på hesteryggen kunne han heller ikke få med seg utstyr til å måle avstandene med. Dessuten døde Møllerup før kartet var ferdig utarbeidet, han var kanskje syk alle-

rede mens markarbeidet pågikk, sommeren eller høsten 1805. Når det opplyses at det er brukt "øyemål", så omfatter dette mest sannsynlig vatn-konturene og gårdsymbolenes plassering. Veinettets proporsjoner alene er riktige nok. De forskjellige veistrekningene er gitt en fortløpende nummerering. Dette er referansetall som skulle henvise til den ovenfor nevnte militære beskrivelse og innkvarteringstabellen. Men disse dokumentene ble aldri ferdig renskrevet. Riksarkivet opplyser nemlig at kompaniets kopibok fra denne tidsperioden ikke har noen brev om at kart eller beskrivelse er avlevert. Møllerup har ført inn tre brev fram til 3. juni 1805. Neste innførte brev er datert 4. desember og undertegnet av en ny kompanisjef (Dunker). Ved siden av at Møllerup ble syk, foregikk det sjefsskifte ved kompaniet på Ringerike, og det bærer kopibøkene preg av.

Christian Friderich Møllerup var født 1767 og ble underoffiser 1788. Han tjenestegjorde nordenfjells på flere steder før han ble overført til det "Modumske kompani" i 1791. Før 1796 var han tilbake i det nordenfjellske et par år, før han ble utnevnt til premierløytnant ved Modums kompani i mai 1796. Året etter ble han forflyttet til Ringerike hvor han døde i 1806. Kompanikartet ble den siste arbeidsoppgaven han utførte i sin tjenestetid. Han giftet seg i juli 1795 med jomfru Anna Flattum, hun døde i februar 1810. Møllerup selv var oppkalt etter sin far som var kaptein og kompanisjef i Gjemnes på Nordmøre. Bestefaren - også med samme navn, var generalmajor og regimentssjef nordenfjells. Slekten kom til Norge fra Danmark ca. 1720.

Utsnitt fra kompanikartet over Ringerike. Statens Kartverk arkivnr. Norge A 190 - 61, av Lt. Møllerup.

Statens kartverk har en av landets største samlinger av historiske kart. Ved henvendelse dit kan alle interesserte få kjøpt fotografiske kopier av slike kartblad. De siste årene er det laget trykte reproduksjoner av

slike historiske kart, skjønnsmessig valgt ut fra representative strøk over hele landet. De er delvis i farger, og er til salgs hos kartforhandlerne.

Litteratur:
C.M. de Seue: Historisk Beretning om

Norges geografiske Opmåling 1773-1876.

O. Ovenstad: Militærbiografier 1948-49. Norsk Geografisk Tidsskrift, bind X, hefte 5-8, 1945.

Statens kartverks arkiv: "Beskrivelser til kompanikartene".

Et 30-års minne

Av Nils Johannessen

I 1956 feiret 4H-klubbene 20-årsjubileum med en landsleir på Røsholmstranda. Det møtte i alt 600 deltakere, og leirens motto var "Å gjøre det beste bedre". Stevnet ble åpnet med defilering til tonene av 4H-marsjen spilt av Hønefoss guttemusikkorps. Ordfører Anton Solbakken ønsket deltakerne velkommen, og lærer Bjarne Vidar leste en prolog som var skrevet av Elling M. Solheim. Vidar hadde også i god tid før stevnet fått Elling M. Solheim til å skrive et lite skuespill bygd på minner og dikt etter Jørgen Moe:

En sommerdag på Moe

De som er med:

Jørgen Moe
Peter Christen Asbjørnsen
Viggo og Beate
Hans Grenader
Blomster-Ole

Handlingen foregår på Moe gård foran inngangen til våningshuset. Da stykket tar til, åpnes utgangsdøren og Moe og Asbjørnsen kommer ut. De kommer fra middagsbordet og skal ut for å svale seg.

Moe: Vær så god! Kom hit ut, Peter Christen (tar ham om skuldrene). Det er godt og svalt her på trammen.

Asbjørnsen: Åhå - det var godt. Matmor har all ære av middagen, men jamen ble det ganske hett til slutt. Den ørreten, Jørgen, var den avlet her på gården?

Moe: Nei men Peter Christen da. Ørreten var fra Tyrifjorden, og det var en av husmannsguttene som hadde fisket den.

Asbjørnsen: Ei-ei, jeg trodde slike ting hørte med til husdyra her på gården. (De ler begge.) Ja, ja, herlig

var den. Og så fiskesuppen med portulakk - nam, nam.

Moe: Å, du er en ordentlig matmons. (Dytter Asbjørnsen i magen.)

Asbjørnsen: Ja, vet du hva min hemmelige drøm er?

Moe: Bli forlovet igjen, kanskje?

Asbjørnsen: Nei, det er jeg ferdig med. Min hemmelige drøm Jørgen, det er en gang å kunne skrive en bok om fornuftig matstell.

Moe: Ja, det klarer du sikkert - så gode kunnskaper du har om mange ting. Men du Peter Christen, er det ikke en herlig utsikt vi har her? Se de sollyse slettene og skogen omkring, og lengst til høyre der er fjorden.

Asbjørnsen: Jo, dere bor kongelig her på Moe. Men i skogene her er det vel både nisser og huldre og annet trollpakk?

Moe: Ja, det er det, og vi har dem like innpå oss, Peter Christen. Der ser du Gyrihaugen hvor Gygra bor, og under haugen ser du Sankt Olavs hest.

Asbjørnsen: Javisst ser jeg den.

Moe: Ja, du skulle høre hvor virkelig folk opplever de underjordiske ute i naturen. Det er ikke lenge siden at en gammel kone fortalte at hun hadde hørt musikk inne i bergveggen en kveld hun gikk ned Ulskløyva. *)

Asbjørnsen: Vi har en oppgave der, Jørgen, og jeg håper vi får løst den. Redde folkeeventyrene våre fra glemsel og gi dem tilbake til folket. -Jo, vi har sannelig nok å ta fatt på.

Moe: Nei, se der kommer Viggo Viking og Beate - de søte trollungene som er oss både til glede og bekymring. Beate og Viggo - kom hit nå. Onkel Peter er kommet.

Beate og Viggo: Goddag onkel Peter. Goddag onkel Peter.

Asbjørnsen: Goddag, goddag kjære venner. Men hva er det for noe rart du har i neverkoppen din da, Beate?

Beate: Det er jordbær, kjære onkel. Det er en masse av dem i bakkene oppover mot skogen. Vørsågod - du skal få dem alle sammen.

Asbjørnsen: Takk takk, for en søt liten jente du er. Den prektige dukken din - hva heter den?

Beate: Lille Beate.

Asbjørnsen: Lille Beate - naturligvis. Det er bare jeg som er så klosset av meg. Ja den er du sikkert svært glad i. Du da Viggo - hva er det for et fryktelig våpen du har?

Viggo: Jeg er viking, vet du, og de har bestandig våpen med seg.

Asbjørnsen: Jo jo - det forstår jeg.

Viggo: Den som ikke lyster meg, skal få smake øksen min.

Asbjørnsen: Du er sikkert en veldig viking, men bruk øksen din med måte.

Beate: Nei kom da, Viggo, så springer vi ned i dukkestuen. Du vet vi har ikke vært der siden i går.

Viggo: Ja, la oss gjøre det. (De springer bak huset.)

Moe: Skal jeg hente mer petum til deg, Peter Christen?

Asbjørnsen: Takk, det klarer seg med det som er. Jeg skulle hatt slik lyst til en tur innover Holleia. Kunne du skaffe meg en kjentmann?

Moe: Det kan jeg ganske sikkert. Løytnanten ute på Ask, en bedre stifinner kan du neppe få.

Asbjørnsen: Vel - så ordner du det én gang det passer. Men hvem er det som kommer der?

Moe: Å, det er en av husmennene på gården - Hans Grenader vi kaller. (Roper) Hei Hans. Hvor skal du hen?

Hans Grenader: Jeg skal bare se litt

Fra venstre: Sigurd Magnussøn, instruktør. Disse framførte Solheims spelstykke: Nils Johannessen, Peter Chr. Asbjørnsen. Paul Ullern, Jørgen Moe. Stein Danielsen, Viggo Viking. Tone Nøkleby f. Sotlien, Støre-Beate. Ved siden av Paul Ullern Beate Moe Haugen, Matmor. Torstein Sexe, Hans Grenader. Erik Ullern, Blomster-Ole. Til høyre: Bjarne Vidar.

etter skigarden her i Nordenga. Den var i skralleste laget, så jeg.

Moe: Ja, du er en samvittighetsfull kar, Hans, og godt er det. Nå begynner vel slåtten snart?

Hans Grenader: Til uka bærer det vel laus ja. Gyrihaugen har lovt godt vær har jeg sett.

Moe: Ja, la oss håpe det, min gode Hans.

Asbjørnsen: Men der kommer sannelig en kar til nedi veien. Det ser ut som om han bærer noe - hvem kan det være?

Moe: Å, det er Blomster-Ole, stakkar. Han regnes for å være litt av en raring, men han er en svermer med et hjerte av gull. Det han bærer på er melposen sin - den har han i venstre hånden. Den høyre har han full av alle slags blomster.

Asbjørnsen: En snodig skrue.

Moe: Goddag Ole, og velkommen hit. Å - så mange deilige blomster du har i dag.

Blomster-Ole: Ja, er de ikke vakre? Her er blåklokker, prestekraver,

kløver og Maria Gullsko. Mange, mange blomster.

Moe: Lykkelig er du, Ole, som kan gledes over all denne prakten. Men du har ikke fått stort i melposen din ennå, ser jeg. Bli med mig så skal vi få rettet på det. (Skyver Blomster-Ole foran seg inn.) - Gunhild, her kommer Blomster-Ole. Fyll posen hans med mel og gi ham litt mid-dagsmat.

Asbjørnsen: Du fører et gjestfritt hus, Jørgen.

Moe: Å ja, du. Det er så meget nød blant menneskene og en får gjort så altfor lite. Men nå ser jeg at du er tørst på en kopp kaffe, Peter Kristen. Skal vi gå inn?

Asbjørnsen: Det er sannelig et godt forslag som jeg støtter på det varmeste.

Moe: Så går vi, da.

Asbjørnsen: Takk, takk. (De går begge inn.)

3. august ble det arrangert en rund-tur for de som deltok på stevnet. Turen gikk bl.a. om Mo, og her ble skuespillet framført foran inngangen til hovedbygningen. Hvordan ble så stykket mottatt? Jeg tror vi får det beste svaret når vi leser den omtalen som stod i "Fremtiden" dagen etter.

Asbjørnsen og Moe "lys levende" på Ringerike

Et vakkert, opplevelsesrikt innslag under utferden i forbindelse med 4H-landsleiren på Ringerike fant sted på Mo gård i går, da lokale skuespilltalenter oppførte "En dag på Mo", skrevet av Elling M. Solheim og satt i scene av skuespiller ved Nationalteatret, Sigurd Magnussen. Nationalteatret hadde lånt ut drakter, og det hele hadde en meget stor effekt. De mange tilskue-re ble så revet med at det sikkert var de fleste som faktisk følte seg hen-satt til hine historiske dager på Jør-gen Moes fødegård.

En overkonduktør forteller:

Minner fra krigens dager

Av Sverre Foseid

—Jeg begynte ved jernbanen i mars 1940 på baneavdelingen, fortsatte deretter i lokomotivstallen og siden ved stasjonen. Etter ca. 4 år begynte jeg som konduktøraspirant, med stasjonering i Ål. Jeg vil gjerne fortelle om en episode jeg hadde påskeaften 1944. Jeg hadde tjeneste i et godstog fra Ål til Hønefoss som bremsers. Det var håndbremsede godstog den gangen og som regel to mann i alle godstog.

Mine foreldre bodde den gang på Tyrstrand hvor min far var stasjonsmester og bodde i stasjonsbygningen. Jeg skulle ha fri første påskedag, og benyttet derfor anledningen til å avlegge mine foreldre et besøk. Sent på påskeaften var det ikke noen mulighet for å komme fram med noe annet fremkomstmiddel enn drosje, og det var litt for dyrt for meg. Det toget som jeg hadde hatt til Hønefoss skulle imidlertid gå til Drammen over Tyrstrand om kvelden. Jeg spurte derfor togpersonalet om de ville slakke litt på farten ved Tyrstrand slik at jeg kunne hoppe av der. Det var dampdrift den gang, og fordi det var tre mann på loket, skulle jeg være i bakerste konduk-

tørvogn, en GFO, som det ble kalt. At det var tre mann på loket berodde på at det var vedfyring, og det ble jo temmelig trangt der. Jeg ba hver enkelt av dem huske på at jeg skulle hoppe av i Tyrstrand, og de lovte på tro og ære at de skulle huske på det.

Jeg ruslet bakover til konduktørvogna for å ta meg en lur til avgangstid. Plutselig ble jeg stoppet av en tysk vakt, som på gebrokkent tysk-norsk sa at jeg måtte ikke gå så nær toget, for "Ivan den russer har messer, kniv". Jeg svarte at det trodde jeg ikke noe særlig på. Men hvor var russerne? Jo, de var i noen gamle fæle godsvogner som skulle til Oslo. Så vidt jeg kan huske var det seks vogner, og kjenner jeg tyskerne rett så hadde de stablet inn minst 60 mann i hver vogn.

Ved ett-tiden om natta var vi klare til å gå, og kom endelig av gårde. Det stiger litt fra Hønefoss mot Ask, og toget fikk ikke noe særlig fart. Etter ca. tre kilometer er det horisontalt så å si hele veien til Drammen, med noen småbakker her og der. Togføreren og jeg satt og små-

pratet da lokomotivet plutselig vislet bremsers på, flere ganger. "Ta brekket her", skrek han til meg, "jeg tar dobbeltposten". Dobbeltposten var en annen skruebrems enn den som var i konduktørvogna. Toget hadde jo ingen særlig fart, og snart sto det stille. Vi tittet ut og fant at det var ca. en kilometer fra Ask stasjon. —Nå har portvakta sovna på post, sa togføreren. Ved Ask stasjon krysset riksveien over linja, og det var alltid betjent der, både dag og natt. Plutselig sto portvakta i døra. —Nå trur jeg jammen Tyrstrandbrua ble sprengt, sa han. Det hendte fra tid til annen at det ble foretatt sabotasje mot jernbanen, men som regel ble personalet underrettet på forhånd. Togfører og lokomotivfører konfererte nå med vakthavende togleder i Drammen, og portvakta fikk ordre om å kjøre foran toget på dressin. Toget skulle kjøre etter i synbar avstand med lav hastighet. Ved Tyrstrand var det ikke noe mystisk å se, og jeg hoppet av toget der. Portvakta kjørte tilbake til Ask. Min mor som visste at jeg kom, lukket meg inn om natten og jeg gikk til sengs.

- "De andre som kommer hit har drømmen med seg, men dere skal også få se drømmen virkeliggjort", sa lærer Bjarne Vidar i sine velkomstord til de unge.

Og her stod de fram de kjente skikkelser: Jørgen Moe og vennen Asbjørnsen i kameratslig passiar, husmoren på gården, den plikttoppfyllende husmannen Hans Grenader, Viggo Viking, Beate med dukken Lille-Beate (som forresten er den *virkelige* Lille-Beate lykkelig bevart

gjennom de mange år) - og slett ikke å forglemme Blomster-Ole. Alt flettet sammen i noen vakre scener der foran stueinngangen til den ærverdige hovedbygningen.

En ualminnelig opplevelse var det også da skuespiller Sigurd Magnusen stod fram og leste dikt av Jørgen Moes arvtaker på Ringerike, Elling M. Solheim. (Du skulle hørt, Solheim, hvordan han kunne lese dikterne dine!)

Og han sa det så sant, lærer Vidar

da denne stunden på Mo gård var til ende: -"Nå håper vi at dere i likhet med Askeladden har skreppa full når dere reiser tilbake til alle Norges bygder."

Leirdeltakerne takket for besøket med brakende bifall, og med en ekstra applaus for matmor på gården i dag, Beate Moe Haugen. -"Her er jo så mange besøk, og det er en pri- vat gård, dette - ikke noe museum. Men matmor er like blid mot alle som kommer her", sa Vidar.

Jeg syntes jeg nettopp hadde sovnet da jeg våknet av et forferdelig bråk. Det var bikkja til mor og far som holdt fryktelig leven. Og så hørte jeg mors stemme og en tysk stemme. Bikkja, en samojed som vel var verdens snilleste hund, tålte ikke tyskere, og var så sint at tyskerne ikke turde komme inn i huset. Plutselig hørte jeg en av dem, han snakket norsk, spurte etter meg. -Han ligger og sover, sa min mor. -Det vil vi gjerne undersøke sjøl, sa han. Da sto jeg opp for å høre hva dette var for noe.

Jo, det var rømt seks russere om natten. De hadde hatt messer, kniv og skåret seg ut gjennom vinduet mellom Hønefoss og Vikersund. Der var det blitt oppdaget, og tre timer etterpå visste tyskerne at jeg hadde vært med toget, og at toget hadde kjørt sakte mellom Hønefoss og Tyristrand. Tyskerne hadde et godt etterretningssystem. De trodde antakelig at jeg hadde en finger med i spillet, og at det var lagt opp slik på forhånd. Jeg forklarte meg så godt jeg kunne og merkelig nok trodde de meg, så jeg slapp med skrekken.

Men russerne da. Hvordan gikk det med dem? Jo, tre av dem ble tatt mindre enn et døgn etter at de hadde rømt. En ble tatt to døgn etterpå, og to klarte seg. De ble tatt hånd om av hjemmefronten, og plassert i Vassfaret, hvor det lå mange milorg-karerer.

Og milorg-karerer var det som dukket fram under frigjøringa i 1945. Blant disse var det også noen russere. Tilfeldigvis ble jeg kjent med noen milorg-karerer som sto vakt ved telegrafbygningen i Hønefoss i frigjøringsdagene. Og blant disse var det to som kunne fortelle at de var russerne som rømte fra et tog påskeften 1944. Det var ganske sikkert at det var dem som var med toget jeg nettopp har fortalt om.

Fra "Jernbanemanden".

På jakt etter folkedrakt

Ved Frithjof Rudstaden

Når man først har blitt bitt av en "basill" så er det ikke lett å stoppe. Derfor holder jeg stadig på med denne "jakten". Tre spesielle ting har jeg lyst til å nevne fra arbeidet i 1986:

1.

Utstilling av gamle klær på Lunner menighetshus

I forbindelse med fellesmøte mellom de to bondekvinnelagene i Soknedalen og Soknedalen Landbrukslag 17. februar 1986, ble det holdt en utstilling av gamle klær fra distriktet der. Bjørg Haukedalen Saltnes var primus motor når det gjaldt utstillingen. Flere interessante ting i folkedraktsammenheng ble her vist. Spesielt vil jeg nevne:

- a) Understakk av ubleket verken. Stakken var sid, sydd i 8 utskrådde røfter, linning og knyting i livet. Nederst var en tungekant i engelsk broderi, brodert med rosa ullgarn. Plagget eies av Inger-Lise og Anders Berg, Rud, Sokna.
- b) Dameliv i rødt ullstoff. Tradisjonell "folkedraktfasong", uten ermer, ettersittende ned ryggen og avsluttes i livet. Livet har vært brukt og antakelig tilvirket av Bolette Kristoffersdatter Haukedalen (1849-1910). Plagget eies av Bjørg Haukedalen Saltnes, Haukedalen, Sokna.
- c) Ullkjole, omsydd, rutemønstrer i brunt og beige. Den opprinnelige kjolen var sydd hjemme og av hjemmevevd stoff. Den ble brukt av Olava Leirfaldet Baarnås

(1870-1970). Det eksisterer foto av henne i denne kjolen. Eier: BHS.

- d) Silkesjal, hvitt, iverde roser og med lange frynser. Sjalet har tilhørt Lina Stigsrud (1891-1976). Det er mulig hun igjen arvet det fra sin mor. Eier: Hans og Inger Stiksrud. Sokna.
 - e) Barnelue, mørkebrun eller svart silke med lysere små blomster på, pyntet med sølv eller gullblonde. Luen har "tradisjonell" bunadluefasong som følger hodets fasong. Luen har tilhørt Kristin Uggen (1891-1976), hun har igjen arvet den. Antakelig er den fra slutten av 1700-tallet eller begynnelsen av 1800-tallet. Eier: Kaja Bjørkli, Kunterud, Sokna.
 - f) Korte seler til barnebukse eller skjørt med høgt liv. Strameibroderi med blomster. Har også tilhørt KU, også antakelig eldre. Ble registrert i 1952. Eier: KB.
 - g) Div. spesielle gamle knapper var også verd å merke seg, og i tillegg en gammel "treknappers" halsnål.
 - h) Tre gamle fotografier av karer med "Ringerikskofte", jakker som i hovedtrekk stemmer med de funn jeg tidligere har gjort når det gjelder mannsdrakt. Ikke uventet ser man på disse bildene slektskapet til Krødsherad.
- Flere ting kunne nevnes, men jeg stopper her. Det var imponerende hva som lot seg samle på relativt kort tid og i streng vinterkulde. Utstillingen var en inspirasjon og ansporing i folkedraktarbeidet.

Forts. neste side

2.

Kongelig besøk på Tandberg gård i 1833

Om familien Tandberg fra Øvre Tandberg gård, er det skrevet en egen bok. Peter Tandberg, kjent som bestyrer ved Ringerike Museum, fortalte for et par år siden at han hadde lest noe interessant i denne boka som jeg kanskje kunne bruke: Gulbrand Eriksen Tandberg var stortingsmann fra 1815 og mange år framover. Han må ha vært en fremtredende mann, for blant annet var han med i en gratulasjonsdeputasjon til Stockholm slott i forbindelse med Kong Carl Johans sønnesønn, prins Gustavs fødsel. Gudbrand Tandberg ble der kjent med det daværende kronprinspar, og inviterte dem til å komme på besøk til seg hjemme på Tandberg når de senere en gang kom til Norge.

"I 1833 kom virkelig både Kronprinsen og Kronprinsessen til Ringerike og var da Gjæster paa Tandberg. Da de Kgl. Høiheder steg op Trappen stod Husbonden med sine Sønner paa den ene Side og Hustruen med Døtrene paa den anden Side og dannede Espalier. Ved denne Anledning var Odelsbonden vistnok lidt stolt av, at hele Familien stod antrukket i hjemmevirkede Klæder av Vadmel og Værken. Den ældste Datter av andet Ægteskap, Else Marie, var særlig flink i kvindelig Haandarbeide, og det var hun, som havde udført Vævningen. Hun og alle Søstrene havde selvfølgelig kjoler av samme Tøi. Kronprinsessen beundrede dette Værken og skal ha uttalt Ønske om at eie Maken. Aaret efter sendte saa Else Marie et Kjoletøi av nøiagtig samme Sort som Foræring til Kronprinsessen. Og tilbage kom som Erkjendtlighed et svært Sølvbæger med Inskription: "Til Jfr. Else Marie Tandberg paa Ringeriget. Fra Hendes Kongelige Høihed Kronprinsessen 1834" (sitat fra Tandberg-boka).

Av dette ser en altså at en av datidens mest fremtredende menn på

Ringerike, t.o.m. en Stortingsrepresentant, sammen med sin familie står frem i lokalt tilvirkede klær ved en slik stor anledning. Hvor har det så blitt av klærne? Jeg vet ikke. Jeg skrev til Stockholm slott og spurte etter stoffet kronprinsessen fikk. Det tok lang tid før jeg fikk svar, men svar fikk jeg. Dessverre ble det dengang ikke ført gaveregister for kongehuset, så de kunne ikke hjelpe meg. De ønsket imidlertid lykke til med arbeidet videre.

Sølvbegeret eksisterer den dag i dag og eies av Else Marie Dahl i Tandbergslekten.

3.

Besøk på Engerodden skystasjon

Idyllisk ligger stedet ved Sperillen og liv og røre var det der før i tiden. Nå er den gamle hovedbygningen i ferd med å bli revet og skal komme til heder og verdighet på Norsk Veimuseum. Før bygningen forsvant fra distriktet ville jeg gjerne se etter om det var noen folkedraktspor der. Det hendte ofte i gamle dager at man stappet filler rundt dører og vinduer for å tette. Slik også på Engerodden. Selv om det for det aller meste var brukt torvmose, fant jeg innimellom mosen sammenkrøllede tøifiller. 2 par bukser var ikke så veldig spesielle, selv om det var interessant nok å se hvor mye det ble lappet og slitt på plaggene innen de ble kassert før i tiden. Mer viktig var det at jeg fant to små lapper i ullverkene. Lappene var små, men store nok til at man kunne se mønsterrapportene og telle ut renningslister på dem. Den ene lappen var brun med blå og grå ruter, den andre svart/koksgrå med blå, rød og grønne ruter. Rundt en vinduskarm var en del hvite lin eller bomullsfiller stappet inn. Ved utbretting av disse ser det ut til at vi har restene av en kvinneskjorte. En mansjett var nesten hel og noe av begynnelsen av ermestykket satt på. Mansjet-

ten var 4 cm bred, ett knapphull på hver side, en smal uttrekkssøm satt 1 cm fra sømmen mot ermet, som satt på mansjetten med tett i tett med små løse legg. Skjorten ser ut til å ha hatt skuldersøm, og med ermet satt rett i på skuldersømmen. Ermet har her hatt 3 løse legg mot skuldersømmen på hver side. I skrivende stund har jeg ennå ikke vært på loftet der, og huset er heller ikke revet. Det blir spennende å se om mer kan dukke opp.

Grunnen til at jeg skriver om disse tingene er at jeg vil gi eksempler på og bevis for det vi egentlig har visst hele tiden: at kvinnene på Ringerike også har karet og spunnet, vevet og sydd. Mesteparten av det som trengtes av klær fra gammelt av og helt opp til den industrielle revolusjon, ja enda lenger, ble tilvirket hjemme. Og det kvinnene selv ikke greidde, tok bygdeskredderne seg av. (I denne forbindelse har jeg lyst til å nevne at da lærer Nils Johannesen reiste til Hamar for å begynne på lærerskolen i starten av 1920-årene, så hadde han på seg en dress sydd i Hole av hjemmevevd vadmel.) Alt dette folkelig tilvirkede, hjemmelagde, "bygdelagde", det ville da være merkelig om det var nøyaktig likt moteklærne og byklærne til enhver tid. Det er denne forskjellen som er interessant. I dette feltet kan vi regne med at vi på Ringerike har en smule folkedrakttradisjon. En tradisjon som kan brukes til å få fram bunader i tillegg til dem vi har, som vi vet har folkedraktbakgrunn.

Det er stadig spennende hva vi kan finne. Gamle klær og filler dukker opp. Fotografiet kom i 1850-60-årene. Mange ringeriksfamilier har bilder fra denne tiden. Vi har litt-rære samlinger (f.eks. etter Jon Guldal) som ikke har vært gransket med tanke på drakt. Problemet er ikke at vi ikke finner noe. Men folkedraktsjakt tar tid og krever fantasi og refleksjoner langs veien.

Henry Norman: *Besøk på Ringerike sommeren 1826*

Ved Johnny Johnsen

Henry Norman ble født i 1802 i Bromley i Kent. Familien hadde sterk tilknytning til Norge gjennom trelasthandelen. Under den dyptgripende krisen som rammet trelastnæringen i Norge etter 1814, kom flere eiendommer på familien Normans hender, bl.a. Eidsvold Verk og Sanne og Solli. Det var for å besiktige disse eiendommene at Henry Norman og hans eldre bror George besøkte Norge sommeren 1826.

Med Christiania som "base" foretok Norman en rekke kortere reiser til bl.a. Fredrikstad, Halden, Tønsberg, Larvik, Skien, Drammen, Ringerike og Hurdalen. Oppholdet varte fra 5. juni til 21. august, og hele tiden var Henry nøye med å føre sin dagbok. I motsetning til mange andre engelskmenn som besøkte Norge, utgav han aldri sine opptegnelser i bokform. Dagboken havnet etter hvert i Sveits, hvor Beyers Antikvariat i Bergen kjøpte den hjem til Norge. Undertegnede kjøpte den så av Beyer i 1974. Notatene fra oppholdet i Christiania er publisert i Byminner nr. 2, 1986, s. 2-26 (Oslo Bymuseum).

Normans besøk på Ringerike fant sted den 4. august 1826. Det var Grev Herman Wedel Jarlsberg som hadde invitert Henry og George Norman og noen andre engelske som oppholdt seg i Christiania, til selskap på Bogstad med påfølgende utflukt til Krokkleiva. Som leserne nå vil få erfare, gjorde turen sterkt og positivt inntrykk:

Fredag 4. august

Det regnet kraftig i går, og kvelden var også regnfull og overskyet. Vi

kunne derfor ikke se fram til en gunstig dag for vår utflukt. Det ble oppnevnt en komité som skulle stå opp klokken 04.00 om morgenen for å granske været og gi de ordrer de så fant rimelige. Heldigvis vendte alt seg til det beste; morgenen var vakker, og regnet i går gjorde den enda skjønnere.

Vi dro fra Bogstad ca. klokken 10.00 i tre vogner: Lord og Lady Bloomfield, de to frøknene Bloomfield, kaptein Bloomfield, George og meg selv og greven og grevinnen. Turen fra Bogstad til *Ringen Rigge* gikk gjennom et vakkert landskap og fortjener utførlig beskrivelse, ikke minst på grunn av det himmelske syn vi fikk fra *Craakleven*. Stedet som bærer dette navn, er en trang kløft mellom høye fjell, så trang at utsikten over et vidstrakt og mangfoldig landskap med tallrike fjellkjeder lengst i bakgrunnen, helt plutselig åpenbarer seg for en.

Fra dette sted kan man faktisk skue utover et kongerike. For ens føtter ligger en stor innsjø som har nokså uregelmessig form. Den forsvinner eller kommer til syne med visse mellomrom, alt etter som terrenget hever seg i de tallrike høydedrag. Dette sjarmerende landskapet er likevel ikke villere enn at øyet kan fryde seg over betydelige områder med dyrket mark på svært mange steder. Denne milde siden ved landskapet ble forsterket i dag av en perfekt himmel som fremhevet dets mest praktfulle farver.

Vi spiste en munter middag på Sundvolden, som ligger helt i dalbunnen. Hvis man fra Sundvolden ser tilbake mot den kløften man net-

topp har kjørt ned, kan man knapt få øye på veien. Kløften er så dyp og fjellveggene er så bratte — de består av porfyr og stiger loddrett til stor høyde — at veien nesten blir helt skjult.

Mens vi kjørte nedover, møtte vi noen bønder med lastevogner. Det var med stort strev at de kunne avansere et par skritt om gangen. De må sikkert bruke flere timer på turen opp.

Frøken Bloomfield laget skisser fra flere steder i åsen, men bare et panorama kan yte landskapet full rettferdighet. Under nedstigningen ser man først porfyr og deretter tykke lag med sandsten. Sandsten finner man også nede i dalen ved siden av porfyr. Denne sandsten er bemerkelsesverdig fordi den er grovkornet. Kvartsgrusen er til dels svært grov.

Jeg kan ikke huske å ha vært med på en hyggeligere utflukt enn denne.

J.C. Dahls bilde fra Krokkleiva som han besøkte i 1826, samme år som Norman.

En sørgelig vise om to elskende venner

To elskende venner fra Tyskland utdrog,
til Norge de aktet sig hen.
Ti de var blitt nektet at ekte hinan',
og derfor forlot de sitt hjem.

De fremmede vare så fjernt fra sitt hjem
ei trøst udi sorgen de fant.
De ønsket at ende sin skjebne så trang
og havne i frihetens land.

De seilede over det bølgende hav
for aldrig at gjense sitt land.
De ville for evig forlate den plett
hvor de uti barndommen sang.

Et våben de fremtok som de hadde med
med dette de endte sit liv.
De fulgte hinanden i døden så hård,
og endt var all smerte og strid.

Og som de nu reiste, til Hole de kom,
der var det så deilig og skjønt.
De gikk nu omkring i den blomstrende dal
i birkenes skygge så sval.

Et brev blev det funnet utpå hennes bryst,
i brevet stod skrevet de ord:
Vi aktes at legges i samme grav,
vårt siste og billigste krav.

De gikk ut i skoven en aften så skjønn,
der hørte de fuglenes sang.
De tenkte så visst: gid vi var glade og fro
som fuglen, og fri for alt savn.

Den opplysning blev givet ifra dere land
at han var av høyere stand,
og da han blev nektet den pige så kjær,
var livet blott sorg og besvær.

To el-sken-de ven-ner fra Tysk-land ut-drog til Nor-ge de
ak-tet seg hen. Ti de var blitt nek-tet at ek-te hin-an'og
der-for for-lot de sitt hjem.

Det som skjedde:

Den triste skjebne til to unge tyskere gjorde sterkt inntrykk, og det varte ikke lenge før historien om dem fikk uttrykk i en skillingsviser som gikk land og strand rundt.

Det som skjedde var at de ble funnet på Geiteryggen på Gjesvoldåsen i Hole. Kristian Tomassen (Nystua) var på rugdejakt, og fant de to unge som hadde skutt seg gjennom hodet. Revolveren lå mellom dem. Et brev fortalte at hun het Alma Hedvig Jantze og var født i 1884 i Sachsen. Hun var "tjenestepige". Han var stentrykker Otto Rudolf Albert Stenze, født i Dresden i 1876.

Paret ble begravet på Hole kirkegård, slik de hadde ønsket "å legges i samme grav". Kristian og Anders Gjesvold, Adolf Kristiansen og Karl Krokvik fikk dem båret ned fra Geiteryggen og kjørt til Hole kirke.

Stedet de unge tyskere ble funnet ligger oppe på en høy kam, og det er lagt noen store stener der. Mange har kjent til stedet, og i mange år var det vanlig å finne kvister og blomster på stenen. Nå hender det sjelden, og stedet er temmelig gjengrodd.

Slik så det ut en septemberdag i år.

Palle Skade - Ringerikes første sagbrukseier

I Hønefoss-boken står det, at Norderhovs-presten Peder Clementsen ga Palle Schade lov til å bygge en sag ved Gulbrandsfoss i Skjærdalen, antagelig mellom 1560 og 1570.

Denne sag er den første man kjenner fra Ringeriks-bygdene. Forfatteren sier at han ikke har kunnet finne noe om hvem denne Palle var eller hvor han hørte hjemme, men at han etter navnet å dømme måtte være danske.

Palle Schade eller Skade var foged i Hadeland i årene omkring 1581/84. Dengang omfattet Hadeland Fogderi også Ringerike. Når Palle Skade kom til Norge vet man ikke, men han var her i 1567. Før 1577 fikk han

i forlening av Fredrik II følgende femten gårder i Hole og Tyristrand:

Løcken, Østre Biørnsnes, Søhoell, Øffre Hundestad, Hoffuin, Vester Stadin, Vester Hoffsnuell, Rytterager, Fietter, Frangaardt (Frangøenn Ødegaardt), Neszit, Hoffue, Dambholt, Solberg og Piscopsøen, det vil si: Løken, Østre Bønsnes, Søhol, Øvre Hunstad, Håvin, Vestre Stadum, Vestre Hafnor, Rytteraker, Fekjer, Frognøya, Nes, Hoff (?), Domholt, Solberg, Storøya. Han hadde også i forlening gården "Rollen"; ifølge skriv fra Riksarkivet er dette visstnok Relleni Skee sokn i Vetteherad, Båhus len, hvor han en tid var bosatt. Skade var eier av gården Helgeland i Hole som han anta-

gelig kjøpte av mester Torbiørn, sokneprest på Toten.

Palle Skade stammer (ifølge Danmarks Adels Aarbog) fra en "ufri" mann, Hans Jensen, der ved sitt ekteskap med Kirsten Nielsdatter Høg kom inn i adelen. I 1676 døde slekten ut på mannssiden. Familiens våpen beskrives således: "To fra hinanden vendende halvmaaner mellem to stilkede kløverblade eller senere en guldring med blaa sten." Skades efterfølger i embedet var Peder Knudtsen Wincke, bopel Hallingstad på Toten. Han var foged fra ca. 1585 til ca. 1608. Knudtsen fikk i 1585 de samme femten gårder i Hole og Tyristrand i forlening som Skade hadde hatt. Han nevnes som eier av Helgeland i 1617.

Elgfangst på Nymoen i gamle dager

Av Unni B. Walhovd

Trafikken gjennom Hønefoss har økt voldsomt de siste årene. For å avvikle trafikken gjennom byen, kom kravet om ny veitrasé og tilkjøringsveier for E-68. En av tilkjøringsveiene ble planlagt til Nymoen. Men her lå et fangstanlegg. Det var fredet i henhold til lov om kulturminner av 1978. I § 4 heter det her at faste fornminner fra oldtid og middelalder, d.v.s. inntil 1537, er fredet. Og det innebærer spor etter gjerder og innhegninger og jakt-, fiske- og fangstinnretninger (pkt. c).

Anlegget ble frigitt av Universitetets Oldsaksamling under forutsetning av at det ble undersøkt før det forsvant. De arkeologiske utgravningene ble utført sommeren 1982 og -86 av Espen Uleberg (-82), Fritz Utheim (-86) og den skrivende (-82 og

-86); alle fra Universitetets Oldsaksamling.

Fangstanlegget ligger oppe på selve moen, ca. 3 km nord for den fossen som har gitt byen dens navn. Anlegget består av to rekker av dyregraver som sammen stenger alle passeringmuligheter for elg opp og over moen (jfr. fig. 1). Den ytre rekka består av fire graver (anlegg b, fig. 1). Disse ligger utenfor området til tilkjøringsveien og ligger nå urørt og skjermet bak det nye Volvo-bygget. Hovedrekka består av 11 dyregraver (anlegg a, fig. 1). De danner en rekke som stenger all ferdsel over moen i og med at rekka strekker seg fra brinken på den ene siden til brinken på den andre. Det er denne delen av fangstanlegget som nå blir borte under den nye tilkjøringsveien til E-68.

Mange dyregraver...

Det finnes en rekke dyregraver — i både større og mindre fangstanlegg — i og rundt Hønefoss. I noen av anleggene f.eks. det ovenfor jernbanelinja ved Vågård, er selve gropene bedre bevart og ganske sikkert brukt lengre opp mot vår tid. Men anlegget på Nymoen er unikt i og med at naturen rundt er urørt. Vi kan her se hvordan våre forfedre har utnyttet naturen og hvordan de har lagt sine dyregraver i forhold til den. På andre steder er det oftest bare noen groper igjen innimellom hus, jorder etc. Her ligger riktignok E-68 langsetter moens midtparti, men andre inngrep finnes ikke ved anlegget.

Bare noen groper...

Hele fangstanlegget som vi undersøkte, består av hva menigmann vil kalle "bare noen groper i bakken." Disse gropene, kalt fangstgroper (opprinnelig en svensk betegnelse) og fallgraver av fagfolk, utgjør en stor og viktig gruppe av våre dyregraver. Og de er en hovedgruppe av våre fangstanlegg. Tidligere mente mange forskere at de er spor etter samisk jakt. De første store fangstanleggene av denne typen ble da også funnet i Finnmark (jfr. Vorren m.fl.). Denne typen dyregraver skiller seg fra den typen en finner i de sørnorske fjellområdene. De sistnevnte er oppmurte "bokser" oppå eller nedi bakken og som regel er de laget av steinheller eller blokker. Hensikten var at dyret, d.v.s. viltet, skulle falle ned i boksen ved passering. I fangstgropene har det også vært en slik "boks", men alltid nedi bakken. "Boksen" i disse har imidlertid vært laget av tre (i enkelte tilfeller har det vært litt avstivning av stein ved bunnen eller en vegg). Men p.g.a. at treverket har råtnet bort gjennom århundrene, har jorda rundt seget ned. I tillegg har lauv og annet rask blitt liggende oppi og råtne. Resultatet er de ovale gropene i bakken som vi kan se i dag.

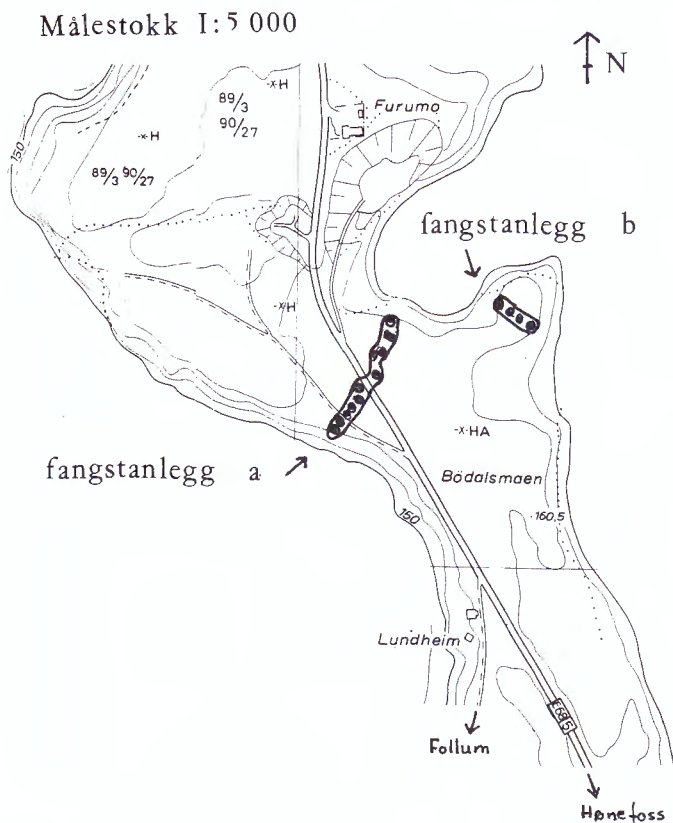

Fig. 1.

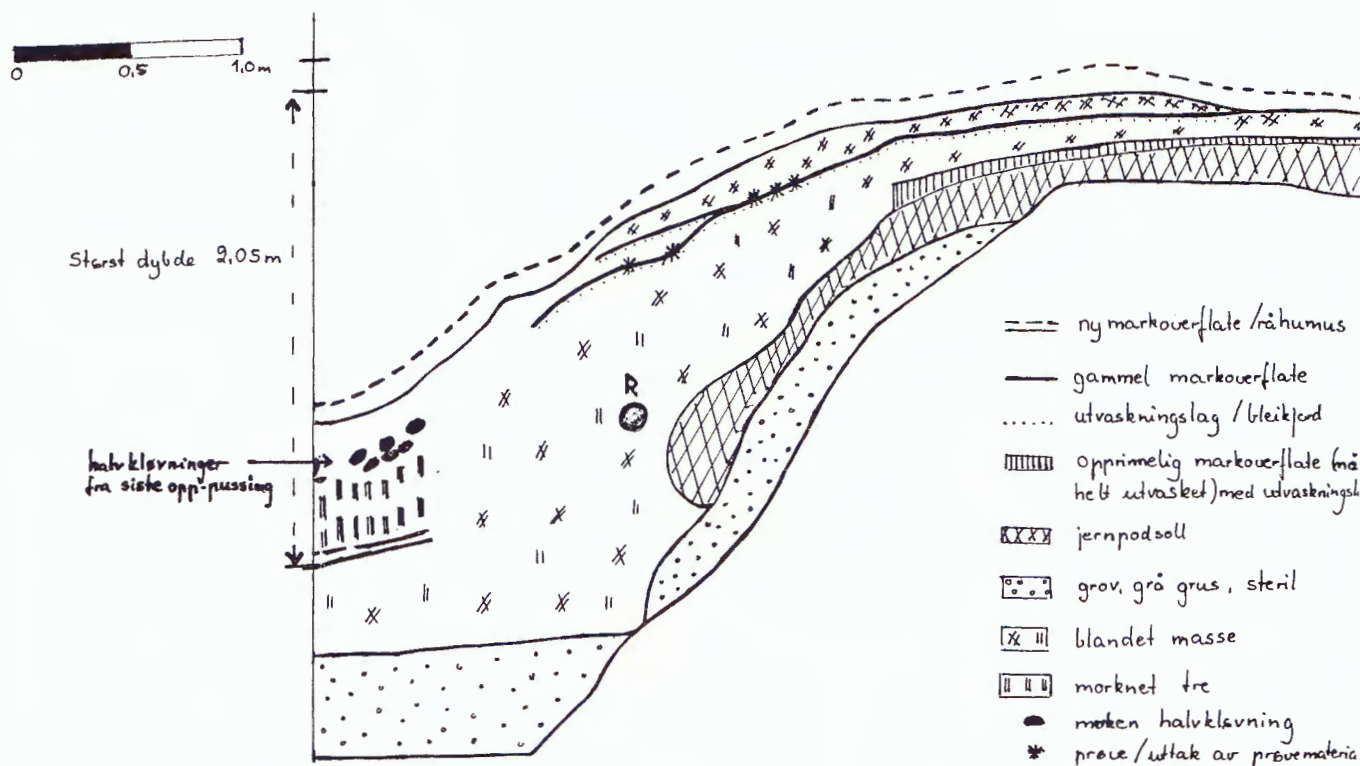

Fig. 2.

Å fange dyr på denne måten har vært brukt i flere tusen år i vårt land. De eldste vi kjenner til, er fra vel 4000 før vår tidsregning og de yngste er fra 18-1900 tallet - da kom det lovforbud mot slik jakt. Gjennom bortimot 6000 år har våre forfedre gravd groper i bakken, foret dem med stokkverk, jevnet fint til og lagt tynne lokk av kvister over for at viltet skulle gå i fella. Men, vi vet ikke om de har gjort det hele tiden - kanskje har denne fangstmåten blitt brukt bare i perioder.

Hittil har vi relativt få aldersbestemte graver, og de vi har ligger strødd

Tabell 1.

FANGSTANLEGG A:

Dyregrav	Lengde	Bredde	Dybde
1	VNV-ØSØ 6,3	5,4	1,35
2	VNV-ØSØ 6,3	4,6	1,55
3	NNV-SSØ 6,2	4,9	1,30
4	NNV-SSØ 5,5	4,2	1,05
5	NNØ-SSV 5,2	5,5	1,05
6	NNV-SSØ 4,9	3,5	0,90
7	NV-SØ 5,9	4,4	1,20
8	NNV-SSØ 5,7	4,6	1,05
9	NV-SØ 5,9	5,8	1,30
10	NV-SØ 6,4	5,0	1,15
11	NV-SØ 6,6	5,5	1,60

utover tidskalaen på 6000 år (med en anelse flest fra vikingtid). Dette kan skyldes at få er datert og at det ikke er foretatt noen systematiske utgravninger av de ulikt bevarte med derpå følgende dateringer.

Utgravningene

Ved undersøkelsen i 1982 ble grav nr. 2 i anlegg a nesten totalutgravd (fig. 1 og 2). Vi valgte den fordi den var så markert og fin i formen. Lengderetningen var tydelig og siden skrånet jevnt ned. Den var klart rektangulær av form og ikke oval som de fleste en ser. Det viste seg snart at den tørre grusen på moen raste svært lett ut. Alt da vi grov den første sjakten (grøfta), fikk vi store problemer med å måle opp og tegne det vi fant før det raste ut mellom hendene på oss. Vi var derfor glade for at vi ikke var våre forfedre som skulle lage hele dette fangstanlegget. Tanken på å grave 11 dype groper for så å sette inn stokkverket før grusen hadde fylt igjen gropa - ja, den virket nesten håpløs. Nå, vi fant at våre forfedre også hadde slitt med den løse grusen. For å unngå dette

hadde de lagt ned en avstivningsramme av stokker da de var kommet en bit ned (jfr. stokk merket R, fig. 2). Ved hjelp av denne holdt de løsgrusen på avstand mens de grov videre ned inni ramma. Her har de så laget selve dyregrava, d.v.s. en "boks" av trestokker. Restene av den siste treboksen var delvis oppråtnet, delvis oppsmuldret, men sporene var tydelige nok (fig. 2). Øverst del av de gamle veggene hadde vært laget av halvklovninger som så lå an mot hverandre i endene. Og selve boksen hadde vært ca. 0,85 m bred og ca. 1,95 m lang.

Jeg skrev "den siste" treboksen. Det viste seg nemlig at flere av våre forfedre hadde brukt denne gropa til dyregrav og dermed elgfangst. Da dateringene var klare, viste det seg at gropa hadde blitt gravd ca. 1075 +/- 145 AD. Denne datering fikk vi fra den gamle markoverflaten, d.v.s. fra den markoverflaten de som først grov gropa, hadde deket til med grus og jord (fig. 2 og bilde 1). Så noen hundreår seinere hadde nye folk kommet og pusset opp i gropa, laget ny treboks og et

Elgfangst på Nymoen i gamle dager

Av Unni B. Walhovd

Trafikken gjennom Hønefoss har økt voldsomt de siste årene. For å avvikle trafikken gjennom byen, kom kravet om ny veitrasé og tilkjøringsveier for E-68. En av tilkjøringsveiene ble planlagt til Nymoen. Men her lå et fangstanlegg. Det var fredet i henhold til lov om kulturminner av 1978. I § 4 heter det her at faste fornminner fra oldtid og middelalder, d.v.s. inntil 1537, er fredet. Og det innebærer spor etter gjerder og innhegninger og jakt-, fiske- og fangstinnretninger (pkt. c).

Anlegget ble frigitt av Universitetets Oldsaksamling under forutsetning av at det ble undersøkt før det forsvant. De arkeologiske utgravningene ble utført sommeren 1982 og -86 av Espen Uleberg (-82), Fritz Utheim (-86) og den skrivende (-82 og

-86); alle fra Universitetets Oldsaksamling.

Fangstanlegget ligger oppe på selve moen, ca. 3 km nord for den fossen som har gitt byen dens navn. Anlegget består av to rekker av dyregraver som sammen stenger alle passeringmuligheter for elg opp og over moen (jfr. fig. 1). Den ytre rekka består av fire graver (anlegg b, fig. 1). Disse ligger utenfor området til tilkjøringsveien og ligger nå urørt og skjermet bak det nye Volvo-bygget. Hovedrekka består av 11 dyregraver (anlegg a, fig. 1). De danner en rekke som stenger all ferdsel over moen i og med at rekka strekker seg fra brinken på den ene siden til brinken på den andre. Det er denne delen av fangstanlegget som nå blir borte under den nye tilkjøringsveien til E-68.

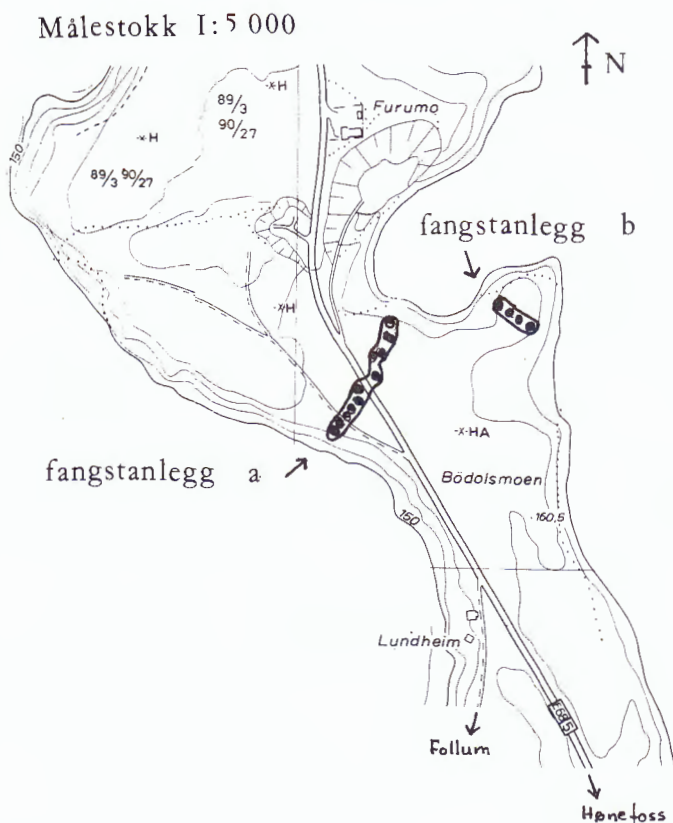

Fig. 1.

Mange dyregraver...

Det finnes en rekke dyregraver — i både større og mindre fangstanlegg — i og rundt Hønefoss. I noen av anleggene f.eks. det ovenfor jernbanelinja ved Vågård, er selve gropene bedre bevart og ganske sikkert brukt lengre opp mot vår tid. Men anlegget på Nymoen er unikt i og med at naturen rundt er urørt. Vi kan her se hvordan våre forfedre har utnyttet naturen og hvordan de har lagt sine dyregraver i forhold til den. På andre steder er det oftest bare noen groper igjen innimellom hus, jorder etc. Her ligger riktignok E-68 langsetter moens midtparti, men andre inngrep finnes ikke ved anlegget.

Bare noen groper...

Hele fangstanlegget som vi undersøkte, består av hva menigmann vil kalle "bare noen groper i bakken." Disse gropene, kalt fangstgroper (opprinnelig en svensk betegnelse) og fallgraver av fagfolk, utgjør en stor og viktig gruppe av våre dyregraver. Og de er en hovedgruppe av våre fangstanlegg. Tidligere mente mange forskere at de er spor etter samisk jakt. De første store fangstanleggene av denne typen ble da også funnet i Finnmark (jfr. Vorren m.fl.). Denne typen dyregraver skiller seg fra den typen en finner i de sørnorske fjellområdene. De sistnevnte er oppmurte "bokser" oppå eller nedi bakken og som regel er de laget av steinheller eller blokker. Hensikten var at dyret, d.v.s. viltet, skulle falle ned i boksen ved passering. I fangstgropene har det også vært en slik "boks", men alltid nedi bakken. "Boksen" i disse har imidlertid vært laget av tre (i enkelte tilfeller har det vært litt avstivning av stein ved bunnen eller en vegg). Men p.g.a. at treverket har råtnet bort gjennom århundrene, har jorda rundt seget ned. I tillegg har lauv og annet rask blitt liggende oppi og råtnet. Resultatet er de ovale gropene i bakken som vi kan se i dag.

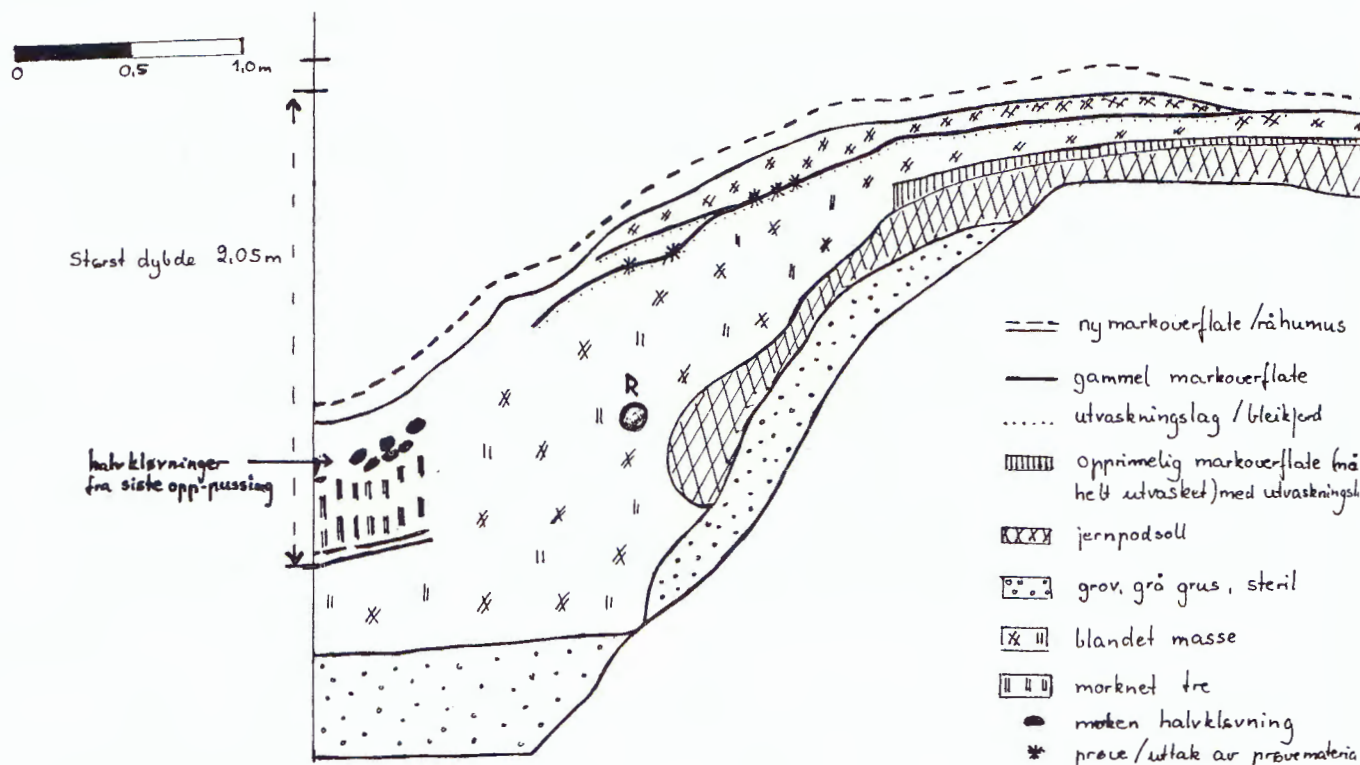

Fig. 2.

Å fange dyr på denne måten har vært brukt i flere tusen år i vårt land. De eldste vi kjenner til, er fra vel 4000 før vår tidsregning og de yngste er fra 18-1900 tallet - da kom det lovforbud mot slik jakt. Gjennom bortimot 6000 år har våre forfedre gravd groper i bakken, foret dem med stokkverk, jevnet fint til og lagt tynne lokk av kvister over for at viltet skulle gå i fella. Men, vi vet ikke om de har gjort det hele tiden - kanskje har denne fangstmåten blitt brukt bare i perioder.

Hittil har vi relativt få aldersbestemte graver, og de vi har ligger strødd

Tabell 1.

FANGSTANLEGG A:

Dyregrav	Lengde	Bredde	Dybde
1	VNV-ØSØ 6,3	5,4	1,35
2	VNV-ØSØ 6,3	4,6	1,55
3	NNV-SSØ 6,2	4,9	1,30
4	NNV-SSØ 5,5	4,2	1,05
5	NNØ-SSV 5,2	5,5	1,05
6	NNV-SSØ 4,9	3,5	0,90
7	NV-SØ 5,9	4,4	1,20
8	NNV-SSØ 5,7	4,6	1,05
9	NV-SØ 5,9	5,8	1,30
10	NV-SØ 6,4	5,0	1,15
11	NV-SØ 6,6	5,5	1,60

utover tidskalaen på 6000 år (med en anelse flest fra vikingtid). Dette kan skyldes at få er datert og at det ikke er foretatt noen systematiske utgravninger av de ulikt bevarte med derpå følgende dateringer.

Utgravningene

Ved undersøkelsen i 1982 ble grav nr. 2 i anlegg a nesten totalutgravd (fig. 1 og 2). Vi valgte den fordi den var så markert og fin i formen. Lengderetningen var tydelig og siden skrånet jevnt ned. Den var klart rektangulær av form og ikke oval som de fleste en ser. Det viste seg snart at den tørre grusen på moen raste svært lett ut. Alt da vi grov den første sjakten (grøfta), fikk vi store problemer med å måle opp og tegne det vi fant før det raste ut mellom hendene på oss. Vi var derfor glade for at vi ikke var våre forfedre som skulle lage hele dette fangstanlegget. Tanken på å grave 11 dype groper for så å sette inn stokkverket før grusen hadde fylt igjen gropa - ja, den virket nesten håpløs. Nå, vi fant at våre forfedre også hadde slitt med den løse grusen. For å unngå dette

hadde de lagt ned en avstivningsramme av stokker da de var kommet en bit ned (jfr. stokk merket R, fig. 2). Ved hjelp av denne holdt de løsgrusen på avstand mens de grov videre ned inni ramma. Her har de så laget selve dyregrava, d.v.s. en "boks" av trestokker. Restene av den siste treboksen var delvis oppråtnet, delvis oppsmuldret, men sporene var tydelige nok (fig. 2). Øverst del av de gamle veggene hadde vært laget av halvklovninger som så lå an mot hverandre i endene. Og selve boksen hadde vært ca. 0,85 m bred og ca. 1,95 m lang.

Jeg skrev "den siste" treboksen. Det viste seg nemlig at flere av våre forfedre hadde brukt denne gropa til dyregrav og dermed elgfangst. Da dateringene var klare, viste det seg at gropa hadde blitt gravd ca. 1075 +/- 145 AD. Denne datering fikk vi fra den gamle markoverflaten, d.v.s. fra den markoverflaten de som først grov gropa, hadde dekket til med grus og jord (fig. 2 og bilde 1). Så noen hundreår seinere hadde nye folk kommet og pusset opp i gropa, laget ny treboks og et

Bilde 1.

lokk av delte kvister (bilde 2). Restene av dette lokket ble datert til 1475 \pm 45 AD. Men som om dette ikke var nok, kom det nye folk noen år seinere og ryddet gropa på nytt. Disse reparerte den øvre delen av treboksen. Halvkløvningene nevnt i forrige avsnitt, ble satt på plass av disse rundt 1505 \pm 85 AD. Heldigvis hadde de spadd jorda og grusen bare oppå kanten slik at de dekket til restene av det gamle lokket nevnt ovenfor. Hadde de rensset skikkelig opp, hadde et viktig spor gått tapt for oss.

Noen spor av det lokket de hadde brukt, disse siste, fant vi ikke. Og, hvor lenge denne siste oppussingen holdt, vet vi ikke, men vi må vel

kunne anta at den treboksen de satte ned holdt noen år framover.

Undersøke mer?

Resultatene fra første utgravning ble mange. Analysene på forhånd hadde antydning at anlegget var fra sein vikingtid, d.v.s. av den typen vi finner i våre store skogsstrekninger i Østerdal o.l. fra denne tiden. Jeg hadde vel innerst inne trodd at slike anlegg var brukt noe tidligere så nær gamle tettsteder som Hønefoss, men det viser at vi må endre vårt bilde av våre forfedre. Vi vet nemlig at Hønefoss er omtalt i gamle skrifter alt i 1337. Og i 1668 var det hele 23 sagbruk ved byens foss. Og vel hundre år før dette, på et tidspunkt det må

Bilde 2.

ha vært stor aktivitet i et slikt tettsted, fanget en altså elg i dyregrav tre kilometer unna. Det er blitt sagt og skrevet mye om hvor langt til skogs og fjells våre forfedre "i gamle dager" dro på jakt. Men her har vi altså brukt en dyregrav som lå så nær at en kunne stikke oppom og se etter i grava hver dag selv etter en tolv timers arbeidsdag!

Jeg skrev at en dyregrav var brukt på denne tiden. Og som nevnt tidligere, regner en store omfattende anlegg fra rundt vikingtid (p.g.a. analyser og prøvegravninger). Deler av de og/eller kortere anlegg, d.v.s. som består av færre graver, var mer vanlig i mer fjerne forhistoriske tider samt i seinere del av middelalder og opp mot vår tid. Fordi anlegget med sine to rekker (vi foretok i -82 også en prøvegravning/snitt i anlegg b), var laget på slutten av vikingtid liksom i mer fjerne skogsstrøk, ønsket jeg å grave ut flere av gropene for å se om de andre hadde vært brukt like mange ganger som grop nr. 2 og om de hadde vært likt brukt. Dessuten var jeg sikker på at det hadde vært stengsel mellom gravene, men det var ikke noe synlig spor etter det. Tidligere har jeg funnet spor av stenge-stolpe mellom dyregraver i Øversjødalen, men dette anlegget var av en annen type og mye eldre. Hadde det vært slike stengsler her, eller hadde det vært gjerder av den typen svenskene har funnet fra senere tider? D.v.s. gjerder laget av felte trær?

1986...

Med de to hovedspørsmålene om gravene hadde vært pusset opp like mange ganger, og om hva slags gjerder det eventuelt hadde vært, startet vi utgravningene sist sommer. De første grøftene gjennom grop 3 og 4, viste at disse ikke hadde vært satt i stand etter forfall mer enn en gang. Og noen sein siste oppussing lik den i grav nr. 2, fant vi ikke spor av. Dateringene vil så med tiden vise om de er pusset opp samtidig med at nr. 2 ble pusset opp første gang. Grøftene gjennom grav nr. 1, 5, 10

og 11 viste det samme: Ingen sein oppussing, men en tidligere.

Med spenning gikk vi så løs på midtpartiet mellom nr. 3 og 4. Jeg hadde valgt disse fordi avstanden mellom dem var så kort at vi på overskuelig tid kunne grave oss gjennom dette partiet. Dessuten var det ingen store trær der. Et vesentlig moment da røtter i løs grus gir mange ekstra problemer når en leter etter små spor.

Vi la en akse tvert over de to grave-nes tilsynelatende midtpunkt - og jeg håpet at de ikke hadde seget igjen altfor skjævt og forskjellig - og grov så utover. Det var ikke spor etter noen ting. I Øversjødalen hadde stengestolpen stått omtrent midt mellom gravene. Vi utvidet og grov sør- og nordover. Og, så fant vi først en "stolpe" og så en til. "Stolpe" ja, det var snarere det vi vil kalle gjerdestaur når det gjaldt tykkelse. Begge ble snittet på jakt etter trefibre som kunne gi oss en datering. Det var ingenting. Skuffelsen var stor. De gikk bare henholdsvis 28 og 32 cm ned i bakken og lufttilgangen har nok vært for stor. Kun sporene av dem sto igjen.

Tegningene av tverrprofilene for gropene, viste oss nå at det var 1,6 m fra ytre langvegg i grop nr. 3 til gjerdestaurer ytterst, mens det var 2,1 m til tilsvarende langvegg i nr. 4 fra den andre. Dette gjorde at vi utvidet mot grav nr. 4 og fant en til. 1,6 m fra nr. 4's langvegg! En tilfældighet? Med disse dataene i bakhodet, gikk vi løs på partiet på brinken. Her fant vi også spor etter tynne gjerdestaur, på rekke parallelt med gravens lengderetning. To stykker. Den lengst i nord sto 1,6 m fra nordre langvegg og ut for enden av denne, liksom ved grav nr. 4. Den andre sto 1,15 m lengre syd. De gikk henholdsvis 29 og 23 cm ned i bakken, men heller ikke her var det dateringsmateriale tilbake.

Dyregrav A.9
2.2 Profil sjakt 2
Målestokk 1:20

Slik mener Ø. Vorren at reinsdyrgravene har sett ut med gjerder (Ottar, -58). Spisser i bunnen av gravene, var det ingen spor av på Nymoen hverken i form av spisse steiner eller spydspisser av jern.

Flere resultater...

Resultatene fra årets utgravning ble samlet sett mange og gode, men jeg skal ikke legge skjul på det skuffende at vi ikke fant noe dateringsmateriale i gjerdestaur-restene. Nå må vi vente på dateringsresultatene fra bunnene i gravene før vi vet når de har brukt gjerdene vi fant spor etter. På grunn av sammenhengen med oppkastet jord og grus fra gravene og gjerdestaurenes plassering her, vet vi at siste treboks i grav nr. 1, 3 og 4 er fra samme tid som gjerdene. Og, i og med at siste oppussingsfase ikke finnes i disse, heller ingen umiddelbart før, må vi tilbake til før 1500. På kanten av grav nr. 2 (gravd i -82), var det ikke spor av gjerdestaur. Samlet sett kan vi altså si at grav nr. 2 har vært brukt seinere enn de andre som vi nå har undersøkt og at det da ikke har vært noe gjerde. Kan det skyldes at elgtråkket går langs kanten av denne? Den kan derfor ha blitt betraktet som den beste og derfor blitt valgt ut til å pusses opp på 1500-tallet, et fenomen vi har sett også på andre steder. Våre forfedre i en ikke altfor fjern fortid som har hatt bruk for litt vilt, har valgt å pusse opp en gammel dyregrav og da tatt den i selve tråkket. Dermed sparte de en masse arbeid. Og de gravde ikke flere enn nødvendig. Hvem gravde så lange rekker av dyregraver? Vi vet ikke. Men slike fangstanlegg er som nevnt oftest fra vikingtid. Med andre ord fra en tid da folk ikke så på jakt som en livsnødvendighet for å overleve som f.eks. i steinalderen. Og et er sikkert: Slike anlegg måtte bety sterk beskatning av viltbestanden. Den sparte hverken ku eller kalv eller elgoksen selv.

Lovverket

Hvem eide så disse dyregravene på Nymoen? Det vet vi ikke, selv ikke hvem som eide grav nr. 2, da den ble satt i stand rundt 1500. Var det noen som bodde nede på tettstedet ved fossen eller var det en fra en gård? Fra Nærstad?

De gamle lovene var meget klart formulert når det gjaldt dyregraver og bruken av dem. I Magnus Lagabøters Landskapslov av 1276, som igjen er en samling av de gamle landskapslovene, heter det: "Dyregraver og ulvestuer maa hver mand gjøre i almenningen hvo som vil, men ikke nærmere bygden end saa hugg kan høres til nærmeste gaard."

I egen skog hadde grunneieren alle jaktrettigheter unntatt for bjørn og ulv. Når det gjaldt bruken av gamle dyregraver, kunne hvem som helst sette dem istand og bruke dem, hvis de hadde ligget ubrukt i 10 år. Disse lovene var nok fast i folks bevissthet for de finnes omtrent i samme ord i både Christian IV's lov av 1604 og Christian V's lov av 1687. Riktignok hadde stattholder Huitfeldt forsøkt å stoppe fangst med dyregraver i 1570-årene, men p.g.a. stor motstand, måtte regjeringen sette forbudet hans ut av kraft.

I 1730 kom en forordning som begrenser bruken av dyregraver. Etter denne følger forsøk på begrensning av storviltjakt i opptil 10 år om gangen, men først med lov av 22.6.1863 kom det forbudet: "Elgsdyr og hjort maa ikke fanges i Grav." Senere ble denne loven utvidet til å omfatte

Forts. neste side

Amerikabrev

Minne, Jerte-Elskende Familie H. Ohnstad, med sinne Elskede Børen. - Min Kjære Thorval med alle Dinne Søskende hav nu Di saa mange tak Torval, for Din ærede skrivelse af 15de October 1882 som kom os i hende den 7de November 1882. Ja vi blev glade alle da vi fik see af Deres Brev, at Di alle var fremkommet Løkkelig til Ammerikka og kom til vor Gamle Broder og Søster, Gulbrand og Gjertrud Jonsrud, det var for os en Glæde at see og høre af Dem Lever og Leved saa vel, gode Gud være Tak, for din store Godhed imod os.

Lit om Vorledes vi har det nu med helsen. Jeg maa nu Bringe to staver, naar jeg skal ud mot fornødene og Gjertrud er nogenlunde nu, som da di skar paa Elsrud for os, for siste gang, men Smerten i hendes Been er ikke saa stor nu som før, saa at hun faar Rolighed, til at saave, og spiser og Drike og har gaat af mad og Drikke. Hun siger til os at tiden

Fra side 29.

bjørn og villrein (lov av 22.5.1899). Dermed var det ulovlig å fortsette en flere-tusen-årig jakttradisjon.

Litteratur:

Ed. K. Barth: Fangstgraver for rein i Rondane og andre fjell.

Ed. K. Barth: Fangstanlegg for rein og elg (Statsskog nr. 4 -79).

E. Manker: Acta Lapponica (1960).

Ø. Vorren: Samisk villreinfangst i eldre tid (Ottar nr. 17, 1958).

Ø. Vorren: Fallgravanlegg for elgfangst (Ottar nr. 116-117, 1979).

G. Natvig: Jakt og jaktlover i Norge inntil 1650 (Norges Jeger- og Fiskerforbunds tidsskrift, 1921).

A. Tanger: Magnus Lagabøters landslov (1915).

K. Robberstad: Gulatingsloven (1969).

ikke er lang for hende, og hun haver ikke til denne tid Ligget sig saar, ikke det minste, Gud være tak. Gunil har været, Nøyagtig ved opvartning med os, Gud være tak.

Min Broder Gunval, nu ved Døden afgaaet, med en sagt og stille Død, og en god Opvartning, han Les og saang til den Dag han Døde, Gud være tak. Enken Guri Mitstua er i disse Dage ved Døden afgaaet og Enken madame Skaugstad, er i disse Dager ved Døden afgaaet. - Gjertru Blaxtvet er ved Helsen, hendes søn, Rasmus Gutudalen, kom efter sin Moder, og tog hende med sig Jem, at være med Julehelgen. - Mari Haavda er, i Haavda nu som før, men hun begynder at blive svagere med Helsen, og hendes Søn Gulbrand, er Jemme at være i vinter og han hug og kjører Tømmer i denne vinter, og Kari Moen beder mig at hilse Alle vore slægt og Venner i Amerika. Deres Bestemoder beder mig at bede Dig, kjære Thorval, at skrive vorledes, di alle kan have det og berje Vinteren over.

Nu faar jeg tale, nogle ord, til Dere kjære Søster og Broder med Deres Børen nu haaber jeg Di alle seer vorledes det staar til med os, med Helsen.

Først takker jeg Dig Gulbrand, for alle Beviste godheder, med skrivelse og Blader i denne lange tid, som vi ikke kunne faa see eller faa talle med verandre, men jeg haaber til den gode Gud at han Jelper os alle, her i denne verden og naar han kalder os her fra, haaber jeg at vi faar samles i den Evige Glæde, nu kjære Søster, er jeg ikke i stand til at skrive Læste, men jeg skriver for at Di skal see at jeg Lever enu, kjære,

Brev fra Thore Gulbrandsen Elsrud 3. februar 1883 efterat hans svigersønn Henrik Ohnstad og hans otte barnebarn hadde emigrert fra Søndre Elsrud til Amerika. De reiste med båten "Thingvalla" den 20. september 1882. Thore var da 83 år gammel.

Beslægtede, som er langt Borte fra os, Bed til Gud for os i Deres Bønner til de Gode Gud. - Jeg vil saa gjerne Bede for Eder alle vorre, Beslægtede Baade Fjæren, og Nær, saa Længe som jeg haver Kræfter, dertil, Enten Dem, er Fjærne eller Nære, og saa Beder, jeg kjærlig, Dere alle, vor som helst at skrive til os. Ja, Baade om Forældre, og Deres Børen, vor Di alle, Ere, og vorledes Di Befinder Dere i dette Liv. Jertelskede. Lev nu allesamen, vel, i Gud.

Elsrud 3dj Feber. 1883

Thore Elsrud

Litt om Thore Elsruds slekt

Thore Gulbrandsen Elsrud var født 9. novemb er 1799 og døde 9. januar 1890. Han var 4. generasjon av slekten på Søndre Elsrud. Hans oldefar, Gulbrand Thommesen, kom til Søndre Elsrud i 1734. Han var død på Skollerud 1703 og var sønn av Thommes Olsen, f. på Søndre Hougsrud 1665 og Ragnhild Olsdatter Skollerud f. 1681. Hun var datter av Ole Aslesen Skollerud.

Neste generasjon på gården var Thores farfar, Thore Gulbrandsen. Han var gift med Giertrud Erichsdatter fra Gunbjørud. De var brukere fra 1763 og hadde barna Gulbrand, Eric og Sigrid.

Fra 1799 overtok Gulbrand Thoresen. Han var gift med Rønnaug Gunvaldsdatter, f. på Kittilsby i Soknedal. Disse var foreldrene til Thore Gulbrandsen og hans søsken, som Thore forteller om i sitt brev til slektningene i Amerika. Thores søsken var følgende:

1. Gunvald (1802-1882) g.m. Guri Larsdatter Simensrud (1816-1883). De hadde ingen barn.
2. Gjertrud (1805-1886). Hun var gift med Ole Ellingsen Blakstvedt (1783-1860). De hadde sønnen Rasmus (1847-1925), som var gift med Mathea Gutudalen.
3. Gjertrud (1808-1900) g.m. Gulbrand Johnsrud (1810-1894). De emigrerte til Amerika 1857 og har stor efterslekt. Henrik Ohnstad og familie kom til dem da de emigrerte til Amerika 25 år senere.
4. Mari (f.1811) g.m. Torkil Johnsrud (1813-1857). Han var bror av forannevnte Gulbrand Johnsrud. Mari og Torkil bodde i Hovda. De hadde datteren Kari (f. 1843) g.m. Nils Vikermoen (foreldrene til Karoline Vikermoen) og sønnen Gulbrand.

Thore Gulbrandsen giftet seg med Gjertrud Olsdatter fra Nordre Elsrud (1806-1889). Hun var datter av

Ole Syversen og Ragnhild Ellingsdatter Elsrud. Thore og Gjertrud overtok Søndre Elsrud 1836 og hadde sju barn:

1. Gulbrand (1828-1906). Ugift.
2. Ragnhild (f. 1830) g.m. Jon Teigen (f. 1825). De hadde 6 barn:
 - 1) Else (1859-1913) g.m. Gulbrand Grønvold (1843-1909).
 - 2) Gjertrud (1862-1957) g.m. Helge Nøkleby (1857-1956).
 - 3) Ole (1864-1936) g.m. Ingeborg Grønvold (1869-1928).
 - 4) Thorvald (1867-1910) g.m. Oline Nordby (1882-1958).
 - 5) Maren (1868-1923) g.m. Peder Dalgaard Christensen (1867-1938).
 - 6) Olava (1872-1952) g.m. John Fosholt (1860-1940). Amerika.
3. Rønnaug (1833-1888) g.m. Torkil Fosholt (1827-1926). De emigrerte til Amerika med sine fire barn: John, Sigrid, Ole og Thorvald.

4. Inger (1835-1873) g.m. Henrik Ohnstad f. 1827 i Aurland i Sogn. De overtok Søndre Elsrud i 1857 med livøre til Thore og Gjertrud. I 1879 solgte Henrik gården og reiste tre år senere til Amerika med sine åtte barn: Thorvald, Lise, Gjertrud, Roggine, John, Edvard, Elling og Karoline. De bosatte seg i Fairdale i Nord Dakota sammen med en del andre ådølinger, og hvor de i 1886 dannet en menighet som de kalte Aadalen menighet - til minne om sin kjære hjembygd.
5. Olea (f. 1839) g.m. maler Andreas Mortensen Lie (f. 1827). De hadde Midtre Grønvold fra 1871-1895, og hadde tre barn: Martin, Thorvald og Sofie.
6. Erik døde ung.
7. Gunhild (f. 1843) var hjemme og hjalp foreldrene. Ugift.

Ingeborg Elsrud

Viker kirke — Aadalen kirke

I Nord-Dakota i USA ligger Aadalen kirke som i år har feiret sitt 100-års jubileum. Familiene Henrik Ohnstad og Fingal Rundhaug som utvandret i 1870-årene var initiativtakere, og i juni 1886 kunne kirken innvies. I Viker kirke ble dagen markert, og Ingeborg og Wilhelm Elsrud sto for en vakker høytids-

stund med kirkekonsert med sopranen Mona Julsrud og Guri Underdal ved orgelet. Begge med røtter i Ådal, og begge har deltatt i Aadalen kirke. Asle Enger, 100% ådøling, talte som bare han kan det, og Sigrid og Haakon Christie fra Riksantikvaren ga orientering om den 300 år gamle Viker kirke.

På bildet f.v.: Haakon Christie, Ingeborg Elsrud, Sigrid Christie, Guri Underdal, Asle Enger, Mona Juelsrud og Wilhelm Elsrud.

Til Aadalen menighet ble det fra stevnet ved Viker kirke sendt en gavesjekk på kr 6.750,- til kirkejubiléet i Fairdale og en sjekk på 900 US-dollar. Gaven ble mottatt med stor glede og takknemlighet av menigheten. Søstrene Edna, Inger og Helny Ohnstad har på menighetens vegne uttrykt varm takk til alle givne på Ringerike.

Hjemmestyrkemuséet D 14.2 ved Ringerikes Museum

Etter at krigen 1940-45 var kommet noe på avstand, var det flere tidligere deltakere i Hjemmestyrkene (også kalt Milorg, den militære organisasjonen under Hjemmefrontens Sentralledelse, SL) som begynte å se på mulighetene for et hjemmestyrkemuseum på Ringerike. Ildsjelen bak det hele var Arne Auråker fra Ådal som den siste krigsvinteren var sjef for gruppen på Krokskogen. En innsamling av lokale utstillingsgjester kom i gang, og da Ringerikes Museum stilte 2. etasje i Nordhøvd gamle prestegård til rådighet, kunne planene bli realisert.

Muséet inneholder i dag en variert og interessant samling av våpen, sprengstoff, radiomateriell for samband og minner fra fallskjermslipp. Det meste stammer fra Hjemmestyrkedistrikt D 14.2 som omfattet Halvingdal, Hadeland, Hole og Ringerike, og er autentiske gjenstander som ble nyttet i distriktet. I tillegg har Forsvarsmuséet bidratt med våpen og uniformer. Et eget rom er avsatt til norsk og tysk materiell fra felttoget i 1940.

Foreningen "Hjemmestyrke-Muséets Venner D 14.2" tar hånd om muséet og holder det i stand. Medlemskap i denne foreningen er åpent for alle interesserte.

Den 15. oktober 1967 ble Hjemmestyrkemuséet åpnet av høyesterettsadvokat Jens Chr. Hauge, som under krigen var leder for Milorg. Han sa at Ringerike, Hadeland og Halvingdal hadde noe viktig å fortelle om krigsårene. Han holdt denne talen:

"Noen kunne ikke akseptere at den militære kampen var over for vår del med nederlaget for tyskerne i 1940. Det var langt fra alle. Det var ikke de fleste, men det var noen og det var i første rekke de unge. En del dro ut over Nordsjøen eller gjennom

Sverige for å kunne kjempe mot fienden sammen med de allierte i de fri styrker ut eller tjenestegjøre i Handelsflåten. Hjemmefrontens folk har alltid vært de første til å takke og hylde dem.

En del organiserte hemmelige militære grupper i det okkuperte område med den overbevisning at det var en militær oppgave å løse der - *am Ort und Stelle* - selv om det ikke var en vanlig militær oppgave. De fleste alminnelige mennesker mente vel at det var lettsinn. Hva kunne det nytte mot verdens største militær makt.

Milorg-folkenes syn var at det har stor betydning at folk i fremtiden finner styrke og selvrespekt i vissheten om at befrielsen ikke bare var en gave fra andre, men også et resultat av egen innsats.

Det skrev Milorgs ledelse i 1942. Det var et syn som vant økende tilslutning og forståelse i det okkuperte Norge under krigen. Det var et syn som ettertiden vel har gitt Milorgs ledelse rett i.

Det var aldri grunnlag i eller utenfor Milorg for en vill, ukalkulert gerilja eller sabotasje i Norge. Milorg skulle være et instrument for den norske og allierte militære ledelse, og det skulle være militær mening i det de gjorde. Milorgs rolle skiftet etter de militære behovene på norsk og alliert side.

I 1942 la de allierte planer for en invasjon i Norge, en annen front. Det førte til et arbeid på kort sikt i det okkuperte Norge med å bygge opp grupper som kunne angripe tyskerne i ryggen, deres kommunikasjonslinjer, deres sårbare punkter til støtte for invasjonen.

Det ble ikke noe av. En annen front kom i Nord-Afrika og ikke i Norge. De organisasjonene som var bygget opp ble ikke tatt i bruk. De var byg-

get på et kort perspektiv, og de kunne ikke greie å bli stående i årevis. Milorg og Norge hadde et stort antall falne i 1942. I tillegg til de falne kom hundreder til tyske konsentrasjonsleire, og mange av dem var utsatt for tysk tortur.

Fra 1943 og utover var oppgaven for Milorg å bygge opp en styrke som de allierte kunne ha bruk for, kanskje i første rekke ved tysk evakuering fra Norge eller tysk sammenbrudd i Norge, eller naturligvis om det skulle bli nødvendig med en invasjon i Norge. Det var en langsiktig målsetting, og det var et tålmodig organisasjonsarbeid som preget Milorg i denne tiden. De allierte var glad for at de hadde disse styrkene. På slutten av krigen var det tider da general Thorne i Skottland rådet over de norske polititroppene i Sverige og hjemmestyrkene i Norge. Stort mere hadde han ikke.

Det var de allierte som slo tyskerne gjennom en gigantisk innsats på alle fronter. Vår frigjøring kunne gå i ordnede former, og det var av betydning for Norge at norske styrker satte sitt preg på norsk frigjøring. De allierte hadde vunnet krigen, men norske styrker satte sitt preg på Norge under frigjøringen, den var ikke bare en gave fra andre.

Jeg skulle også si noe om Distrikt 14.2 sett med SLs øyne. Det er en lett oppgave. I det store verket Norges Krig bind III blir D 14.2 kalt et mønsterdistrikt. Den karakteristikken vil jeg slutte meg til. D 14.2 var et sterkt distrikt og et selvstendig distrikt. Det var nesten en overdrivelse å si at distriktet på slutten av krigen var et okkupert område.

Sett med SLs øyne var D 14.2 et mønsterdistrikt også fordi det stod på egne ben og ikke trengte SL så meget. Da det ved årsskiftet 1944/45 ble en del diskusjon om forholdet

mellom distriktet og basen Elg, sendte vi distriktssjefen til London selv. Så kunne London høre distriktets egen overbevisende stemme. Ved årsskiftet 1944/45 kom vi til at vi skulle sende ut illegalt en liten publikasjon om Hjemmestyrkene. Den skulle fortelle folk i Norge at det var hjemmestyrker og hva deres oppgave var. Opplegget til denne publikasjon og det meste av teksten i den og en god del av billedstoffet til den ble til i skogene ved Sokna i distriktsledelsen for D 14.2. Der var folk som førte både sverd og penn.”

Det var distriktssjef Oskar Hasselknippe (Hermansen), også kjent som redaksjonssekretær i Ringerikes Blad, og stabssjef Per J. Faafeng (Olsen) som sto bak denne publikasjonen. Dekknavn i parentes. Her er noen utsnitt fra den:

De norske hjemmestyrker

Når tiden for Norges frigjøring nå nærmer seg med raske skritt, vil vi gjerne presentere oss for de andre på Hjemmefronten, - fortelle litt i tekst og bilder om hvad HS - Hjemmestyrkene - er og hvad vi vil.

HS

er en del av Den norske hær og står under kommando av Forsvarssjefen. Den eneste forskjell på oss og de andre deler av De norske væpnede styrker, er at disse andre i dag står utenfor landets grenser:

Den norske hær, Marine og Flyvåpen som tjenestegjør sammen med våre russiske allierte på norsk jord ovenfor polarsirkelen, - og de norske polititropper i Sverige.

Alle disse forsvarsgrenser vil bli satt inn når frihetens time igjen slår for Norge. HS har fått sin viktige oppgave i denne plan - en oppgave som blir særlig betydningsfull *fordi vi allerede er på plass*, og derfor kan løse oppdrag som ingen annen kan løse. Vi skal dukke opp hvor det trenges, uavhengig av transportmidler og sambandslinjer. Vi er kanskje ikke

så fint utstyrt som de andre, og vi har arbeidet under vanskelige forhold, - men vi tror allikevel at dere skal bli forundret når dere får se våre avdelinger, ikke bare antallet, men også utstyret og effektiviteten. Hvordan enn krigens slutfase blir, kommer det i avgjørende grad til å bli en *norsk frigjøring, - av nordmenn - for nordmenn.*

Kanskje det mest bemerkelsesverdige ved organisasjonens forhistorie er at HS har ”gjort seg sjøl”. HS er *ikke* opprettet som følge av ordre eller direktiv fra høyere hold. HS er vokset opp av folket med et naturlivs nødvendighet *fordi vi ikke kunde gi tapt.*

Gruppene søkte etterhvert tilknytning til våre militære myndigheter. Etterat denne kontakt var knyttet overalt, og avdelingene ble innrullert i De norske væpnede styrker, fikk de også ganske andre muligheter for å arbeide effektivt - og for å få det utstyr som trenges i en moderne krig.

HS står på konstitusjonens og folkestyrets grunn, men er ellers upolitisk. Vi har i våre rekker folk fra alle politiske partier (undtagen Nasjonal Samling som ikke er noe politisk parti men en organisasjon for lands-

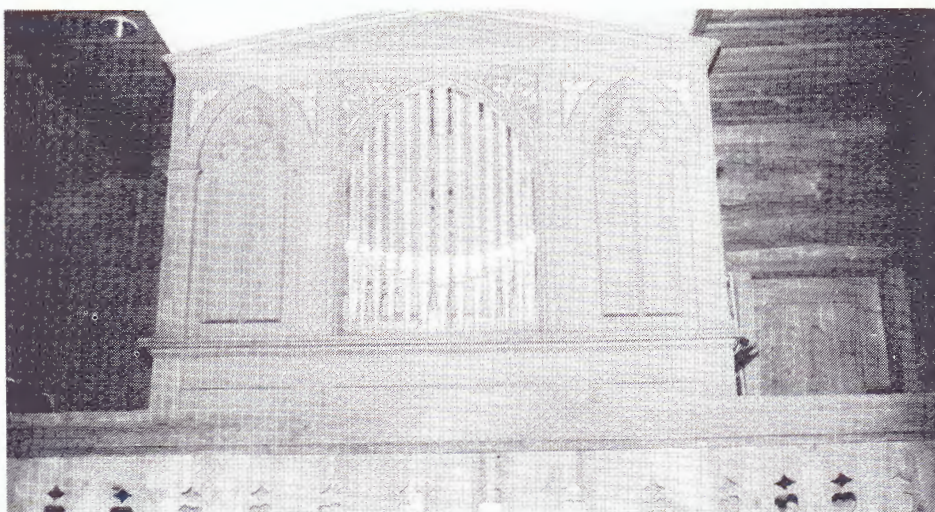
Forsiden av den 32 siders publikasjonen nyttår 1945.

forrhødere). Vi har vært helt forskånet for politiske stridigheter innen HS. Det betyr sikkert ikke at alle vil være enige om den politikk som skal føres her i landet etter krigen. Det betyr at våre folk - som alle ansvarsbevisste nordmenn - er klar over at vi først må løse det oppdrag vi har fått. Først når fred og demokratisk orden igjen rå, kan det bli tid og anledning til å diskutere politikk.

HS

er rekruttert fra alle lag av befolkningen. Det ligger i sakens natur at det først og fremst er ungdommen som er blitt med. Det er ungdom fra land og by, fattig og rik, kroppsarbeidere og intellektuelle. Det er mannen fra fabrikken og verkstedet, mannen bak plogen, mannen fra kontoret eller butikken, skogsarbeideren og skogbrukeren, fiskeren, sjømannen, studenten. Hos oss fins ingen standsforskjell eller sociale motsetninger. Alle yrker er representert, også de yrker hvor forholdene er så oversiktlige at vi ikke synes vi kan nevne dem her - av hensyn til Gestapo. Ingen er med i HS *fordi* han representerer et bestemt yrke eller gruppe av befolkningen, men representasjonen er blitt så allsidig fordi det er selve det norske folk som har reist seg.”

En liten historie om et lite orgel...

Orgelet som er gjenoppstanden i Fiskum gamle Olavs-kirke.

Dette orglet jeg nå vil sette sammen noen linjer om, har i 100 år stått i Viker kirke i Ådal.

Det står der ikke lenger nå, det er gammelt og utslitt, for simpelt og lite til dagens krav. Men for oss, den eldre generasjon var det gamle orglet meget kjær og avholdt. Gjennom mange generasjoner har det trøstet og gledet, og med sine toner, sitt "brus" skapt den rette stemning mellom gamle tømmervegger. Det er etter samtale med Atle Olav Ljåstad som har vært organist ved kirke i Ådal, og etter henvendelse til Cappelen Forlag at jeg kan skrive dette:

For 100 år siden ble orglet innkjøpt til Viker kirke fra J. W. Cappelen i Kristiania.

Ljåstads beskrivelse av orglet er meget tiltalende. Han sier det slik: "Det er et lite orgel med bare to stemmer, prinspal og fløyte, manuell med pedalanheng. Orglet hadde en varm, fin klang som passet ypperlig innenfor de gamle tømmerveggene i Viker kirke." Det var godt å merke at organisten var blitt glad i dette rare vesle instrumentet.

Orglet er bygget i Tyskland av det kjente firma E. J. Walcher & Co. i Ludwigsburg, år 1876. Sju år etter, i 1883 kom det til Viker kirke i Ådal.

Ved henvendelse til Cappelen Forlag fikk jeg via innehaveren av "R. Gustavsen Musikk" i Oslo opplyst at på den tiden var Cappelen Forlag de eneste her i landet som hadde lager for instrumenter som ble innkjøpt fra utlandet. Om Cappelen Forlag kunne Gustavsen fortelle at i gamle dager reiste innehaveren selv til Tyskland når instrumenter skulle bestilles. Disse ble så fraktet med hest og vogn fra Leipzig i Nord-Tyskland til Kristiania.

Sammen med historien om det gamle orglet vil jeg ta med at Anders L. Haugen fra Viker var kirketjener her i 50 år. Alle høytider, alle gudstjenester, i sorg og glede, stod han trofast og "dro beljen" for organisten, som i mange av disse årene var Gbr. Persvoll.

Men historien om det gamle orglet er ikke slutt.

Nytt liv - ny historie om det gamle orglet

Det var ikke slutten for det vesle orglet fra Viker... Olsok i år hørtes atter tonene fra vårt kjære orgel, men ikke i Ådal denne gang. Det er Fiskum gamle steinkirke som har fått æren å huse det utslitte instrument. Denne kirken er meget gammel, oppført omkring år 1200. Kirken er vigslet til St. Olav og omtales

i gamle kildeskrifter som "Fiskheims Olafs kirkje a Eikjum".

Det var en stor opplevelse for de ådølingene som var møtt fram i den gamle kirken ved Fiskumvannet den dagen "innvielsen" fant sted.

Det er Anders K. Rundhaug fra Viker som har passet og stelt vårt "kjælebarn" gjennom mange år. Uten ham kunne nok ikke instrumentet greid sine plikter i alle årene. Også denne gang var det Anders som med sitt fine musikkøre og sine flittige hender greide å få nytt liv i orglet. Før har det vært hans sønner Knut Thorbjørn og Magne som har vært hans assistenter, men denne gang var det Egil Eidsmoen som var den hjelpende hånd.

Eldar Steen som er meget interessert i norske Fortidsminnesmerkers Bevaring er både stolt og glad over at Fiskum gamle steinkirke kunne ta imot og få plassert det gamle instrumentet. Organist Ragnar Holmen hadde ikke noe å utsette på orglet, men spilte til de gamle kjente salmene så ådølingene ble helt rørt.

Anders Rundhaug ble vist stor anerkjennelse for sine kunster, og vi ådølinger er meget glade og taknemlige for utfallet av denne saken. Nå kan vi ta en tur til Eiker, og igjen få oppleve gjensyn og gjenhør med vårt kjære, gamle orgel.

Gunhild Hagen

Fra en rusletur en sommerdag

Av Jens A. Aabel

Det var en dag jeg gikk ut for å se meg litt om i det fine sommerværet. Ute på jordene hørtes en jevn traktor-dur fra denne og gårdene omkring. Traktor ja, denne jernhesten med flere titalls hestekrefter. Alltid snill og føyelig. Du kan sette den fra deg hvor som helst, ikke er den redd hverken tog eller bil, og eter bare når den arbeider. En forunderlig gamp, skrudd og sveiset sammen av forskjellige deler av stål og annet metall. Og den triller avsted bare du fyller på den en flytende væske som er pumpet opp fra Nordsjøen. Jeg tenker på teknikken i sin helhet. Den ser ut til å være underveis med slik perfektjon at mennesket snart kan være seg selv foruten.

Jeg stopper litt på tunet og ser meg omkring. Himmelen er helt blå uten en sky, og solen står høyt på denne tid av dagen. Luften er stille og formelig dirrer i sommervarmen. En ungjente går etter en plenklipper og svinger seg smidig rundt blomsterbed og prydbusker. Noen gutter jager etter hverandre på sine sykler, visstnok i en form for konkurranse. På en terrasse utenfor huset sitter en eldre kone og myser mot solen. Gad vite hva hun tenker på? Litt lenger borte ved husveggen steller gardkone blomster samtidig som hun utveksler siste nytt med den gamle på terrassen.

På et kulturbeite litt nedenfor huse- ne går en flokk med kuer, og i nærheten står en fjording og døser i solvarmen. Sjøl slapper jeg av etter beste evne, og synes ikke det er nødvendig å ta livet for høytidelig. En slapper aldri levende fra likevel. Jeg går også inn i fjøset en tur, og holdt på å si at det var svært så folksomt her inne. Her står noen foringsokser, et par kuer til bedekking, samt en del kalver som er for små til å slippes ut på beite.

Inn på gården kommer en traktor for å fylle på drivstoff og skifte til annen redskap. I farten veksles noen ord. Det er liksom en lysere stemning også på en bondegård i slikt et vakkert vær. Vi har vel ingen levevei som er så avhengig av temperatur og nedbør som bondeyrket.

Her på gården er vi beriket med en vakker natur. Landskapet er vidstrakt, vi ser store deler av Ringeriket. Nå har jeg sett denne del av verden fra dette sted i sytti år. Bildet har forandret seg, særlig det siste snes år. Skogen ryddes vekk og gir plass for dyrket mark, veger og hus bygges. Heradsbygden kunne vel nå helst kalles for Heradsbyen.

Jeg ser deler av Norderhov og oppover mot Haug. Bygda opp mot Krokskogen i øst, og mot Oppland i nord. Den vakre Haugsbygd skrånner til den møter Randselven i dalbunnen. Den møtes med Begna og siden følges de ut i fjorden. Jeg rusler videre, og tar inn på en vei som går ned mot elven. Det var mange ting som kunne nevnes fra en liten rusletur på veger og stier en har trasket på opp i gjennom årene. Tankene formelig snubler i minner.

Fuglelivet er fulltallig nå. Det kryr av liv i skogbunnen og i luften. Vegetasjonen er frodig i år, heldig med nedbør i rett tid. Plutselig må jeg stoppe. Like nedenfor går to rådyr og beiter. De er så vakre der de går. Men det blir bare et kort møte. Begge løfter på hodet og ser på meg, før de i grasiøse bevegelser forsvinner inn i skogen. Ville dyr liker ikke mennesker, hvilket jeg godt kan forstå.

I minnene møtes jeg med en gammel venn. Trygve ble han kalt da han ble født. Vi setter oss på hver vår stubbe og prater en stund. Det er alltid så artig å slå av en prat med ham, og her i skogen er han i sitt

ess. Han er klok og forstandig, en hederlig mann du alltid kan stole på. Der han kunne være til hjelp var han alltid til stede... Men så kom sykdommen, og Trygve falt bort så alt for tidlig.—

Jeg kom ned til kanten av et stort jorde. Her var en frodig eng med saftig gras som skulle bli til silofof. Det var nå like før veksten slo ut i blomst. En humle surret på toppene, men var nok for tidlig ute. Kløverblomsten hadde ennå intet å gi henne.

Mens jeg står her og ser bortover enga mintes jeg hvordan det så ut her for mange år tilbake. Det lå før i tiden et stykke åkerland her nede. Men den gamle vegen hit ned var en hesteploge. Jordstykket ble liggende brakk, og grodde til slutt til med skog. Men nå er det bygget ny veg og åkerlandet er utvidet.

Jeg vasset ut i det lange gresset. Her borte stod grinda inn til jordet, og til venstre på yttersiden av gjerdet sto en velformet og vakker hengebjerk. Husker min far var meget stolt av den, og hans inderlige ønske var at bjerka måtte bevares for ettertiden. Når han nevnte dette så han bort på meg som han vel regnet med engang skulle få ansvaret for den. Ja, jeg kom nok mange år etter i besittelse av bjerka. Men da hadde naturens krefter, lyn og storm opp gjennom årene rasert den flere ganger. Så kom oppdyrking og utvidelse av arealet, og hengebjørka hans far måtte også dessverre gi plass for den nye tid. Jeg husker den fra tiden da den var på det vakreste. Grenene hang som et slør rundt den, og det var bare så vidt fingertuppene på bror min nådde mine da vi forsøkte å omfavne stammen.

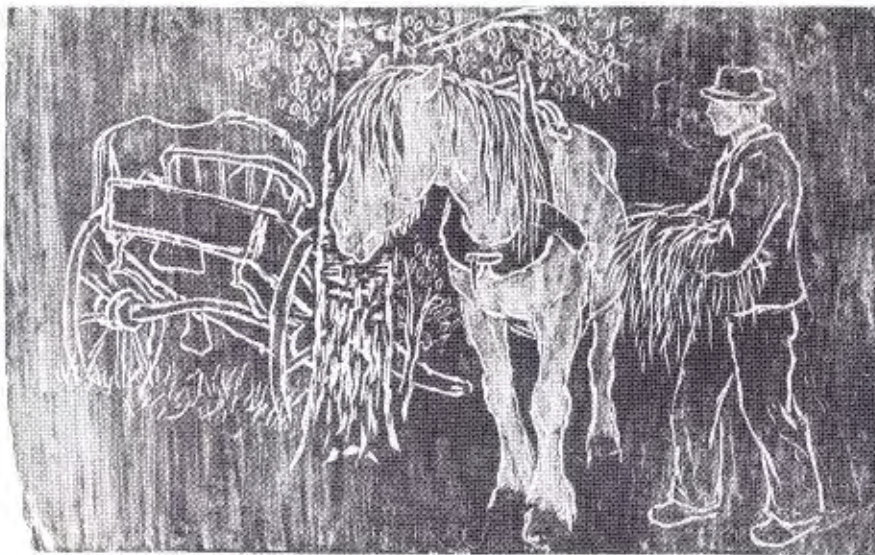
Det var alltid så godt å sitte under bjerka, når vi var her nede og "ønet", og kara skulle ha en liten hvil,

eller når mor kom med mat. Det var jo mange flere folk på gårdene før i tiden, så her kunne nok praten ofte være livlig. Husker spesielt en av dem, Laurits Myra som var flink til å krydre tiden med historier og skrøner.

Som naboer på et lite bruk litt lenger oppetter elven bodde et eldre ektepar, Lina og Syver. De hadde en hest og noen kuer samt en del høns og Lina var et "rivjern", strevsømsom og rask i replikken. Syver var bra på sitt vis, men kanskje litt tungsindig.

Jeg husker så godt en dag i slåttonna. Far var ferdig oppe på gården og han regnet med å bli klar her nede før kvelden. Så fikk vi se Syver dra ut reisekjerra. Skulle nok avsted med egg og smør i dag. Lina hadde alltid fine varer som hun leverte til faste kunder, og fikk litt ekstra betalt. En bytur var en gledens dag for de to, og de hadde alltid en reiseflaske som de hygget seg med på hjemvegen. De var derfor i strålende humør når de kom tilbake. Husker far ropte opp til Syver og spurte om han kunne ta med seg en kasse øl tilbake. Ja da, ja da, det skal bli, ropte Syver. Så det var i orden.

Arbeidet gikk som smurt utover dagen. Siste økta var hesjingen unnagjort. Ikke lenge etter kom Lina og Syver svingende inn på jordet med kurs mot hengebjørka. Lina satt bred og traust og fylte ut to tredjedeler av kjerresetet. Hun hadde stor sendingskurv i fanget og under setet stod ølkassa. En av kara løp straks bort og hjalp Lina ned av ekvipasjen. -Ja, ja, takk da, sa hun. -Jeg må si at jeg ikke er mye bortskjemt i så måte. Han Syver har ikke mye greie på slikt han. Da hun gikk for å sette fra seg kurven, løftet hun det ene benet litt høyere enn det andre, så det hang nok litt igjen fra byturen. Syver var mer stø på foten og gikk i gang med å binde hesten etter ordre fra Lina. -Ja, dette var snilt av dere, så jeg får prøve å gjøre dere en benke en annen gang, sa far. -Nei, langt i fra, dette var bare hyggelig, hå gjør en itte for

Tresnitt av Harald Kihle. 1965.

et godt naboskap, Aabel, mente Lina. Da alle hadde benket seg under bjerka på forskjellig vis, fikk hver og en sin flaske øl som sikkert gjorde godt i tørre struper. Bror min og jeg fikk hver vår brus av Syver. Vi takket ham i hånden og det så jeg han satte pris på.

Sendingskurven som Lina hadde medbrakt inneholdt kaffe og et stort fat med smørbrød. Skal si hun ble populær! En av kara lurte på hvor Syver hadde truffet en så prektig kone? -Å, det var nå je' som treffe han, og hadde itte je' dytta på, så hadde'n vel vøri ungar ennå, sa Lina. Nå var Syver så vant til å spille annenfiolin, at han ikke brydde seg noe om dette snakket. Men han bemerket at de hadde en prektig datter ihop, og dette kunne hun vel ikke få til alene, mente han.

Jeg synes å se for meg alle sammen, disse kjære kjente ansiktene. Far satt på en høy rot og lente seg mot bjørkestammen. Han strevet med å få fyr på den tykke krokpipen sin. Han brukte karve til pipen, en kvart rull søt Langaard. Og var den rå, hadde jeg inntrykk av at han røkte mest fyrstikker. Lina satt bred og selvsikker på en gammel smørkasse, og rundt om hadde kara benket seg på tykke trestokker. Syver satt litt på avstand på en hvelvet vannbøtte. Bror min og jeg satt på huk der hvor det passet best, og gikk ut fra at de skrøner som fikk størst applaus var

de beste. Men så måtte Lina ha rede på klokken, hun kjente det på seg at det snart var kustell. Her var det ingen fusk i faget. Da de skulle reise var en av kara ferdig til å hjelpe Lina opp i kjerra. Men Lina mente hun hadde vært ute i hardt vær før, —je' er da inga ku heller, sa hun. Før de kjørte hjem gikk alle rundt og takket de to for god kaffe og mat, og jeg så far ordnet opp med Syver for utlegg og takket for det som var i kurven.

Så forlot de to menneskene rasteplassen under hengebjørka. De etterlot et ønske om at vi måtte ha flere maken til dem. Slåttefolket med hester og redskap tok veien opp bakkene mot gården. Ved et lite pust i bakken ble kara enige om at Syver var godt tjent med hu' Lina.

Jeg løfter blikket og ser meg omkring, og oppdager at jeg står midt ute i enga. Dette var et hyggelig møte. Ja, slik er det. Vi har minner vi aldri glemmer, og ved å fortelle dem videre, kan de for enkelte ha en verdi.

Med det samme jeg ruslet her nede måtte jeg også bort å hilse på det gamle Bade-berget. For det var der vi møttes, vi mannfolka, når det skulle bades etter en slitsom dag i sommervarmen. Stien var gjengrodd av skog og kratt, men jeg fant den med det samme. Alt var som før. I en liten vik lenger nede drev tre

smågutter og lekte på en flåte. El- lers var det stille. Hørte bare en svak lyd av vann som skvulpet mot stenene.

Jeg satte meg ned og så ut i vannet. Det vaket flere stim av kime, en slags uspiselig skapning, litt mindre enn ansjos. Mens jeg satt her og så tilbake i tiden, inn i barndommens dager, ble vi liksom en stor gutte- flokk igjen.

Jeg kjente dem alle. Her var Kristi- an, den alltid hjelpsomme og lojale mot alle. Der kom Oskar, han bar på den vesle guttungen sin, Vesle- Thorvald som vi kalte ham, for han var oppkalt etter bestefaren sin, han Gamle-Thorvald. Ja, han Gamle- Thorvald var også med og badet i dag. Og der kom far og bror min. Far måtte leie han, for han Einar hadde sagt at der var bjørn i Dra- gonhagen, og at den hadde så uhor- velig store krefter. Nå mente bror min at han også var veldig sterk, men han trodde ikke han greide bjørnen alene, så han måtte i hvert- fall få med Kristian, for han var den sterkeste mann i verden og kunne allting. Han pumpet fotballen vår, bømte sykkelringer og hjalp oss med alt vi ba om.

Du verden, her ble en plasking uten like så vannet sprutet opp på berget: Han Vesle-Thorvald var så liten at far hans bar ham ut i vannet. Nå var bror min mye mindre enn meg, så far måtte hjelpe ham også. Men i dag slapp han gutten. Han duppet litt under med det samme, men kom fort opp igjen, og så kunne han svømme. Jeg skal si at gutten ikke var lite kry! Da de hadde badet, satt de litt på berget og pratet om alt og ingenting. Gamle-Thorvald som for- resten var en halvbror av Gamle- Martin på Nedre Lerberg, hadde all- tid meget å fortelle. Som f.eks. da han deltok i pløye-konkurranse i Trondheim. Men han var så uheldig med valg av hester, så det gikk ikke så bra. Og om han Sukkertøy-Hans som bodde borte i Granhytta og mange flere historier som det dess- verre ikke blir plass til her. Historie- ne var preget av sorg og glede. Men

Det var en brisk... engang

En meget gammel brisk. Den sto ved vegkanten mellom Sundvollen og Nes.

Den var et kjent vegmerke for folk som forbi, og mange hilste på brisken. Det ble både bukket og neiet og svinget med luen for den! Brisken er borte nå - i år er det 25 år siden den ble flyttet. Riksvegen

skulle utvides og spørsmålet ble: Hva med det enestående fine, gamle tréet? En brisk uten noen like...

Den måtte flyttes, og med stor inn- sats av kommunens egne folk ble brisken flyttet på den andre siden av vegen. Men stadig større trafikk og behov for en busslomme, ja, da var det brisken måtte bøte med livet.

Slik så den majestetiske brisken ut da den sto på eiendommen til gårdbruker Peter Øverby. T.h. Inger-Sofie Øverby.

slik har det vel vært i alle tider, tra- gedier for noen, og mer solskinn for andre.

Jeg skjøv disse tanker fra meg. Tok farvel med Bade-berget, og minne- ne. Så begynte jeg å rusle oppover bakkene igjen. Men jeg synes jeg

var i følge med dem alle untatt bror min. Det så ut til at han hadde glemt at det var bjørn i Dragonhagen, for nå løp han i forvegen for å fortelle mor at han kunne svømme...

Oppe på toppen møter jeg en bil, og kom derved inn i en ny tid.

Annammere

Av Haakon Eidal

Drammensvassdragets Tømmermåling er en organisasjon med styre valgt av tømmerkjøperne og skogeierne i Drammensdistriktet. Jeg ble ansatt i Tømmermålingen i 1950 som reservemåler. Alle nyansatte var reserve de første årene. Det var stor søkning den gangen og rift om plassene. Jeg hadde bra utdannelse for yrket: Statens praktiske skogskole i Osen og Evenstad skogskole. Dessuten hadde jeg vært skogbestyrer både her på Ringerike og i Høland, så jeg skjønnte meg noe på tømmer. Målingen var sesongarbeid som foregikk mest på ettervinteren og om våren. Den gangen arbeidet bestandig to og to målere sammen i beite.

Jeg kom ut med en gang og kom i lag sammen med Ragnar Piltingsrud, Ådal. Vårt distrikt var Vassfaret i Hedalen. Det var mye tømmer det året, og vi begynte sist i februar. Alt skulle leveres til vassdrag. Det var etter elvene Urula, Aurdøla og Strøselva vi skulle måle, og disse var igjen oppdelt i diverse roder som vi måtte holde rede på for at fløtningsomkostningene skulle bli riktig fordelt. Målerne skiftet på å måle og å holde fløy, dvs. stikke eller notere hver stokk i rubrikker med en blyantprikk for hver. Den mest erfarne var førstemann i laget og hadde hovedansvaret for arbeidet. Av oss var det Ragnar.

Utstyret vi hadde var foruten stikkbøker og notahefter, klave og strafføkser og et stort antall merkeøkser som kunne være ganske tunge å bære på. Hver kjøper hadde nemlig hvert sitt merke som ble påhøgd stokkene. Dessuten hadde hvert lag en stor lyseblå paraply til bruk for fløyholderen ved uvær så ikke papiret skulle bli vått.

Jeg opplevde min første dag som tømmermåler en bitende kald februar

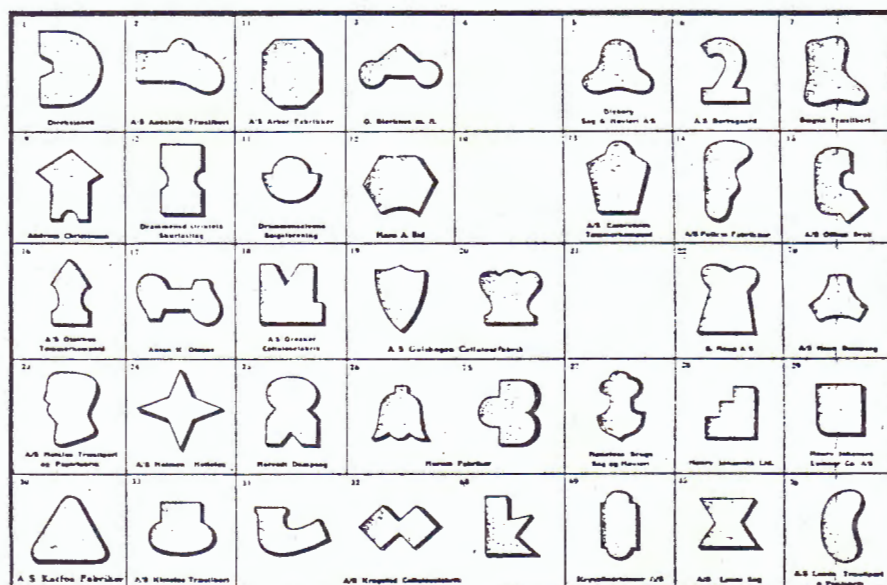
berga. Tømmeret tilhørte en hedøl som var møtt opp med bra mannskap. Skogeieren måtte ha med minst fire mann ved vassdragsmåling for å legge ut tømmeret slik at det ble greit å måle og samtidig få tørk i vårsola. Denne dagen var tømmeret delvis utlagt på forhånd, så det var bare å gå på. Og det gjorde Ragnar Piltingsrud i ganske stort tempo.

Han klavet og ropte dimensjon og sortiment for hver stokk, og fløyholderen skulle svare rop dvs. gjenta det måleren ropte. Og nå begynte det å gå fort, som nybegynner skulle jeg testes. Og det var mange sortimenter i flakken. Jeg måtte bla om i boka nesten for hver stokk, og med votter og blyant kunne det være vanskelig. Samtidig skulle jeg gå i endene på tømmeren og varsle om stokker som var råtne eller hadde andre feil. Feilaktige stokker skulle påhogges straffemerker i forhold til feilen.

Jeg besto den første prøven så noenlunde, og nå ble tempoet roligere. Mannskapet måtte også av og til ha et fem-minutt. Foruten å legge ut skulle de slå på økser med kjøperens

merke — minst 6 blanke økser på hver stokk, og nåde den som slo på feil merke. Karene hadde ofte en hel bunt med økser under armen hvis det var mange kjøpere til partiet. Det var målerens ansvar å påse at det ble riktig. Dessuten var det viktig at tømmer som lå i lunner ble lagt ut slik at hver stokk fikk luft og kvadde ut og til en viss grad tørket til den skulle i elva og fløtes til bestemmelsesstedet. Ellers ville den synke. Dette var også målerens sak. Derfor ble tømmeret ofte floret eller flolagt, dvs. lagt opp med mellomlag i høye bygg utover i mot elva. Det var da lett å slå uti når den tida kom. Målerne måtte da måle flo for flo ettersom bygget steg og måtte også se etter at det ble skikkelig gjort.

Det ble mange måledager den våren etter den første under Aurdalsseterberga. På ski overalt langs vann og elver i Vassfaret: Aurdalsfjorden, Øvre og Nedre Grunntjern, Suluvannet, Nevlingen og elvestubber i mellom. De fleste hadde tømmer det året - noen bare 10-20 m³, målt på en halvtime, andre kanskje 1000 m³ - tre-fire dagers arbeid. Nye

tømmervelter, nye folk. Håndhilsing og godprat om vær og føre, så traktement og ofte en dram, vi kjørte jo ikke bil. Så til med målinga. Når det gikk bra på en lang flakk, ble ropene monotone som en kjedelig sang som ble gjentatt av fløyholderen og akkompagnert av raske øksehogg fra påslagera. Hvil, kaffevarme, og så videre til neste leverandør. Vi hadde betaling pr. stakk, så vi måtte få gjort noe.

Losji og kost behøvde vi ikke å tenke på. Det ordnet leverandørene - ofte med avtale dem imellom på forhold. Av og til også ettersom det falt seg. Vi lå i de fleste av skogshusværene som fantes i Vassfaret. Alle var ikke like bra, det kunne bli mange kalde netter, men kosten var førsteklasses. Tømmermålera eller annammera hadde en viss posisjon, så det måtte gjøres væl. En dram kunne være godt og to også, men det hendte det ble for mye, særlig når det var mange småleverandører om dagen.

Sola begynte å varme og dagene ble lengre. Fugl spilte og elvesusen ble sterkere. Vi ble brune som påsketurister, men isene begynte å blir dårligere. Ishøla ble større og landråka breiere. Og vi var avhengig av isen. En eftra målte vi for en eldre kar fra Hedalen nesten nede ved Storrustebraua. Vi skulle innover igjen om kvelden og over Aurdalsfjorden til

Fra Vassfaret. Nordenden av Nevlingen og begge Grundtje'na sett fra Nevlingkollen. Vassfarplassen under.

Å jobbe som annammer - tømmermåler kunne være beinkaldt, men i vårsola var livet fint! Kosten var alltid prima, annammer'a var gromme...

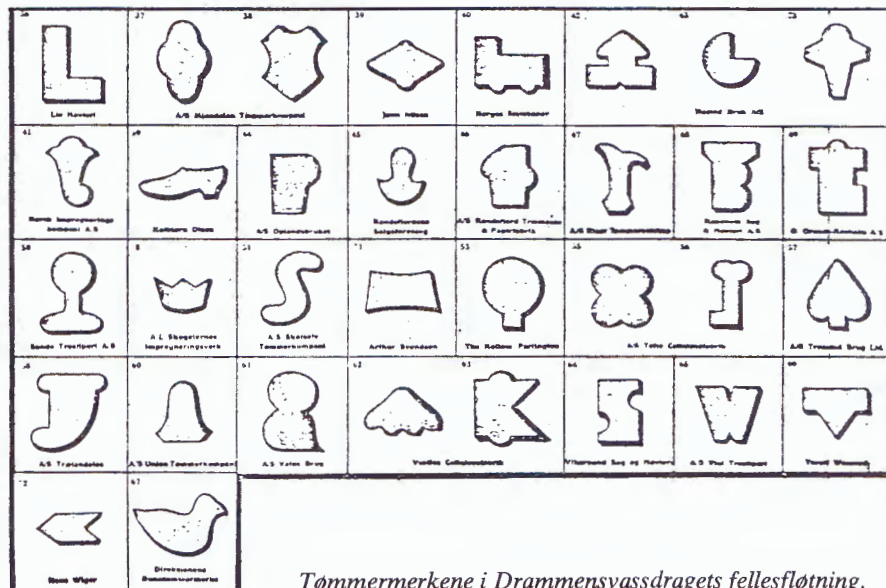

Hallingvika hvor vi skulle ligge. Om kvelden var jo isen bedre enn i solsteiken om dagen. Det var måne og ingen fare med mørket. Men den gamle mannen hadde hørt at isen var dårlig og var redd for tømmeret sitt som nå sto i stikkboka jeg skulle bære. Jeg måtte love å ha boka i handa når jeg gikk over fjorden, for om jeg gikk gjennom, kunne jeg

kaste den bortover isen. Da var tømmeret i behold. Jeg fikk greie meg som best jeg kunne.

Hjemreise ble det sjelden. I helgene måtte vi få tak i et bra husvær så vi kunne telle opp fløyer og skrive notaer. Hvis det ble for lenge mellom hver gang, kunne stikkbøkene bli litt for verdifulle. De ble imidlertid tatt omhyggelig vare på, og gjerne medbrakt i senga om natta. Skrivedagene kunne bli lange og trivielle, men da var det stille og godt for alle andre skogsfolk var i bygda.

Vi traff mange artige skruer og hadde mye moro. I ei hytte ved Aurdalsdammen bodde det året rundt en eneboer og særling. Han hadde stor fornøyelse med en dau hakkespett. Denne hakkespetten lurte han oppi sekken til folk som skulle innover eller utover dalføret. Hakkespetten "vandret" fram og tilbake flere ganger om våren. Jeg bar den en gang innover, men ble kvitt den i sekken til en annen som skulle motsatt vei, så hakkespetten kom tilbake til eneboeren ved Dammen.

Tømmermerkene i Drammensvassdragets fellesfløtning.

Forts. neste side

Hvert år fikk de fleste målerlag kontroll av distriktsjef eller inspektør. Et tilfeldig valgt tømmerparti ble målt meget nøyaktig. Det tillatte slingringsmon var 2½ på pluss- eller minussiden, så det var lite å gå på. Vår kontroll ble lagt til et filleparti med dårlig tømmer, og jeg var svært spent på resultatet. Men det holdt, og jeg var glad. Ragnar tok det med ro, han hadde hatt så mange kontroller før. Hvis resultatet hadde vært dårlig, hadde vi fått ny kontroll, og hvis vi stadig "lå uttafor", kunne det til slutt bli sparken. Men det var nå meget sjelden at slikt hendte.

Når målerlag ble satt sammen, var det som regel en eldre erfaren måler som 1ste mann og en ferskere en som 2nen mann. Ragnar Piltingsrud var en kar full av historier og moro, og vi trivdes godt sammen. Da jeg senere fikk noen år på baken, rykket jeg opp som 1ste mann. Da var det om å gjøre å få med en trivelig og flink fløyholder, og det fikk jeg som regel.

Men tilbake til våren i Vassfaret og Hedalen. 16. mai var vi ferdige. På slutten kom vannet for alvor, og vi var våte hver dag. Men nå kunne vi returnere økser og annet utstyr til distriktsjefen på Nes. - 17. mai skrev vi notaer fra tidlig morgen til sein kveld, og så var den målesesongen slutt.

2.

Det var mange særegenheter i sprogterminologien når det gjaldt tømmermåling. For ikke å forveksle tall

ling av notaer var som regel det målerne likte minst, men det måtte som kunne ha likhet i uttale, ble det brukt andre ord. 23 ble f.eks. baring, ni ble peis osv. Og hver måler kunne til en viss grad legge seg til sitt eget sprog som kanskje bare fløyholderen var innvidd i. En stor, fin stokk med et visst toppmål f.eks. 32 cm. kunne bli "drammestokk". Pratet om drammen på tømmerveltene ble nok forresten betydelig overdrevet. De aller fleste målerne var nøkterne karer som ikke lot seg overliste av slike fristelser. Hensikten med drammen fra leverandørens side, var jo å få god måling. Dette ble sjelden oppnådd, det visste leverandøren også. Stort sett ble det et tillitsforhold mellom partene som var basert på at resultatet skulle bli riktig og rettferdig. Det som kunne avstedkomme diskusjoner, var straffingen særlig på råte, og da måtte skåraøksa fram for å avgjøre saken. Gåseråte var vanskelig å oppdage. Den var ofte bare synlig i kvisten, stokken kunne se god ut i begge ender. Gås var udiskutabel vrak ved vassdrag, stokken ville søkke. Det hendte at slike vrakstokker ble dratt inn i ny lunne, og hvis måleren der uforvarende lot den gå, ble det snakket om lenge etterpå.

Det var vanlig at styret, administrasjonen og distriktsjefene tok en rundtur for å se hvordan målingen gikk og kanskje innskjerpe spesielle ting overfor målerne. Disse besøkene var gjerne imøtesett med glede og foregikk i all gemyttlighet. Skrivninga, telling av fløyer og utfyl-

gjøres. Ofte var det helgearbeid. Det måtte skrives pent, tydelig og riktig. Jeg husker en eldre måler som mislikte dette arbeidet spesielt. Når han skrev galt, tok han fram tollekniven og klorte det gale ut. Når resultatet ble en kulk, så han på det med resignasjon og sa: "Å ja, dom skjønner det dernere", underforstått på kontoret. Den samme karen, som forøvrig var en hedersmann på alle måter, ville aldri innrømme at det var kaldt. Om det var -30 grader, var det for ham i høyden "litt freskt".

Den senere utviklingen på området tømmermåling har gått raskt. Kravet til effektivitet har vært stort. I sekstiårene ble det innført fargemerking, hvert bruk fikk sin farge. Merkeøk-sene ble lagt på hylla uten særlig vemod fra målernes side. Allikevel husker kanskje noen humoristiske navn på merkene som f.eks. "dasslokket", og enda mindre pent "jomfruræva". Og utviklingen akselererte med stikkord: Data, elektronikk, F.m.b., vektmåling. Før var hver stokk et individ, nå blir det mer og mer "masse".

Fløtningen med den romantikk, men også harde virkelighet som fulgte med den, er forlenget slutt. De gamle damanleggene står igjen som minner om svundne dager. Tømmeret går med bil helt fram til kjøpers tomt og blir målt der. For målerne betyr dette en helt ny epoke. Helårsarbeid, skift og t.o.m. nattarbeid. Målearbeidet er blitt industrialisert. Utvikling til det bedre. Javel, nostalgi har trang plass i vår tid.

Rettelser

til artikkelen "Sindre-slekten i Soknedalen" i Ringerike 1985.

Av Thorleif Solberg

I min artikkel har jeg begått to gedigne feil, som jeg herved vil rette opp:

1. Bygdebokforfatteren Terje Østro og slektsforskeren Botolv Baklien har gjort meg oppmerksom på at Gaute Halvorssen Skogen ikke er

sønn av Halvor Gautessen Hersgard i Gol, og dermed er heller ikke broren, Sindre Halvorssen Oppen, det. Hvem som er far til disse brødrene er dermed hittil ikke kjent.

2. Berit Sindredatter Oppen er ikke en uekte datter av Sindre Hal-

vorsen, men er født i hans ekteskap med Kari Brynildsdatter Tollefsrud. Dette går fram fra skiftet etter broren, Brynild (Brynjuld) Sindressen Oppen 17. juni 1737. Dermed kan vi føye Brynild Olssen Tollefsrud, født ca. 1615, inn i slektsrekken.

Alle gode ting er tre

Det var navnet museumsbestyrer Peter Tandberg satte på årets sommerutstilling på Ringerikes Museum. Både var det hans tredje utstilling, og hans plan var å vise ting av tre — innendørs og utendørs. Ute i hagen skulle det vært demonstrert bruk av gamle redskaper og vist forskjellige materialer og bruken av dem. Av ulike årsaker strandet dette, men i kjelleren ble det montert en utstilling som ble flittig besøkt og vakte betydelig interesse i hele sommerhalvåret.

I det ene rommet var det samlet bruksting av tre fra dagliglivet i våre forfedres og ikke minst i våre formødres tid. For en stor del av det gamle kjøkkenredskaper av alle slag. Det var ting som ble brukt til slaktning, til baking, til vask og rengjøring, til stryking (mangletrær), til vann og vannbæring, til måling m.m. Her var trau og stamper, tiner og øskjer, tægerkurver og måle- og veieredskaper av tre. Alt er i muséets eie — i prestegården og Riddergården. Når det vises samlet som her, ser man at muséet såvisst har mye i sin "skattkiste".

I det andre kjellerlokalet var det gjenstander fra ringeriksk hjemmeindustri og håndverk. Hjulmakerverkstedet til Aksel Ultvedt på Øvrejordet var rigget til med redskaper og hjulmakerkrakk. Den finnes det neppe maken til i dag, selv om det i sin tid var stor vognfabrikasjon i Hole. Den halvferdige spissleden (bildet) forteller forøvrig at ikke alle kjøretøyer hadde hjul. (Foto 2). Et stort utvalg av gammelt snekkerverktøy har muséet i sitt eie. Og treskjærer Engens verksted hørte selvfølgelig til i utstillingen. Såvel redskaper som mal, arbeidstegninger og bilder var montert og et par av hans fineste rokokkostoler var med. (Foto 3).

En gammel dør. Brukt et annet sted, hvor er ukjent.

Som barn var jeg ofte i ferien på besøk hos min tante og onkel som bestyrte gården for min mormor. Da fikk en høre at det hadde vært skole her, den første faste skolen i Hole, grunnlagt av Gammelklokkeren, og at flere av bygningene var flyttet. Det var spesielt en opplysning som jeg bet merke i, og det var at den eldste delen av skolebygningen var flyttet hit fra der hvor gårdens bygninger tidligere lå, på en høyde i sydvestre del av eiendommen. Stedet ble kalt "tomtene" og var ikke dyrket opp. Denne del av bygningen var meget gammel, minst 200 år ble det påstått. Opplysningen hadde min tante Anne Grønvold, fått av sin tante, Jørgine Ruud, som ble enke i 1917. Hun var gift med Anders Ruud som overtok gården etter sin onkel, Ole Hurum.

Jeg trodde at denne del av bygningen var flyttet fra "tomtene". Den

inneholdt et rom med en stor bags-teovn for 20 brød (ovnen er intakt i dag), plass til en stor klesrulle (has i dag) med stein som lodd, og et lite rom mot vest som ble brukt til gårdsgutten (drengen). Bygningen ble også kalt drengestuen. Spesielt hadde det vært mye moro og spill da Ola Svendsen (Borgen) tjente der i 1910-20-årene.

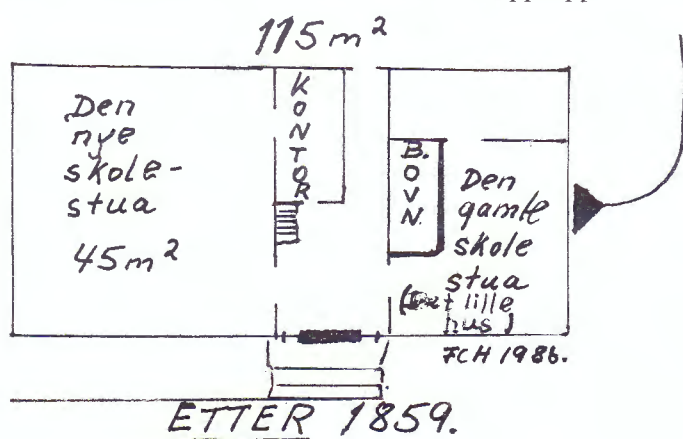
Mot syd var skolestuedelen, og i midten var inngangen fra øst med en gjennomgående gang. En dør førte inn til et lite rom som var klokkerens kontor eller et lærerværelse. For ca. 35-40 år siden, lå det en del tørre benrester og klover fra slaktede dyr i rommet. Disse benrestene skulle brukes til gjødning etter at de var knust og malt, og dette rommet ble av flere på gården kalt for krematoriet. Herfra var det en dør til skoleværelset. I gangen førte en trapp opp til loftet. Der var et lite

rom med en lav dør som det var oljemalt tre store furuer på. Ellers var det oppbevart en stor vev som var tatt fra hverandre. Veven hadde tidligere stått i bagsterommet i 1. etasje, det viste merkene i taket.

Da familien for seks års tid siden flyttet hit, fikk jeg mer tid til å studere de mange papirer, brever, protokoller og notater som var igjen fra klokkerens tid på Hundstad. Gården hadde fra 1917 vært eid av tre forskjellige kvinner, den siste var min mor. Ingen av dem hadde kastet papirene som lå i to trekasser på loftet i hovedbygningen. De lå vel heller ikke i veien for noen.

Jeg syntes at en av mine oppgaver var å ta vare på disse, og sette meg inn i stoffet. Jeg tok et kort kurs i lesing av gotisk skrift i Hønefoss. Kurset var en god støtte i dette puslearbeid. Jeg hadde satt meg fore å forsøke og få "brikkene" på plass. Her var det en mengde informasjon å øse av. Interessant var det i tillegg. Det som stadig forvirret meg, var at den del av bygningen som inneholdt skolestua, var av nyere tømmer og panel. Gammelt var det, men ikke så gammelt som fra 1820-årene.

Etter en tid kom jeg over et notat fra 1859 over skolearealet på Hundstad. I november 1858 var det brudt stein på Libakke med en mann i fire dager. Det var saget tømmer som ga panel, og den 4. mars 1859 ble det

Skolestua etter 1859.

kjørt takstein og murstein fra Rytterager. Disse 1280 takstein og 800 murstein ble betalt kontant den 4. april s.å. Denne takstein ligger forresten på det samme tak i dag. 20. september ble plankene til gulvet i gangen kjøpt for 2 Spd. Jeg forsto straks at i 1859 hadde det vært foretatt et omfattende byggearbeid med skolebygningen. Den delen hvor bagsteovnen var, sto det ikke noe om i disse notatene. Det var helt klart at skolestua og gangen med kontor var fra 1859. Dørene og vinduene var malt noen år etter, i 1864. I mai 1985 feiret vi kirkesanger Haagen Hurums 200-årsdag. Mange av gjestene ønsket å se skolestua, og en lærerinne fra Tyrifjordskolen på Røyse, sa: "Jeg ønsker å kjenne duften av et gammelt skoleværelse." Det syntes hun var en hyggelig opplevelse. Takpanelet er det eneste som er igjen fra den tiden i denne skolestua. Men det kan gi assosiasjoner, når en tenker på de mange gutter og jenter som har sett spørrende opp i taket når svarene til læreren uteble.

Høsten 1985 kom en slektning, sokneprest Leif Flørenes, på besøk. Han hadde vært her i mange sommerferier, og hadde gode minner. Med seg hadde han to bøker som han ca. 40 år tidligere hadde fått av sin tante, Jørgine Ruud. Han ønsket nå at bøkene kom tilbake til sitt opprinnelige oppholdssted. Den ene var Haagen Hurums billedbibel fra 1842, hvor Haagen i sitt 80. år hadde

skrevet litt om seg selv. Den andre boken var en protokoll, hovedregnskapsbok av Ole Hurum, Haagens sønn. Den begynte med 1840 og avsluttet året før hans død i 1889. Denne protokoll inneholder en veld av opplysninger som det ikke er mulig å komme inn på her. Men jeg fikk svar på det som jeg lenge har lurt på, nemlig: Hvor var skolestua før 1859? Ole Hurum skriver: "1859, utgift: bygget skolestuen, idet den gamle flyttet til nord og nye hus med kammer og gang oppførtes, omtrent 280 Spd., herav kontant betalt av meg 110 Spd."

Det var for meg en fantastisk opplysning, og jeg tenkte på lærerinnen som hadde sagt at hun ønsket duften av et gammelt skoleværelse. Det opplevde hun nok ikke helt i 1985. Men hadde vi stoppet i gangen og gått til høyre istedenfor til venstre, så hadde vi begge to, og mange av de andre gjestene, kjent denne "duft". Leseren har sikkert allerede forstått at den del av bygningen hvor bagsteovnen er, hadde vært den første skolestua på Hundstad før 1859. Denne del hadde tidligere stått i syd og var tatt ned og flyttet mot nord. De 800 murstein var brukt til bagsteovn med peispipe.

At gården har begge skolestuene, både den før 1859 og den etter, var et faktum! Haagen skriver selv i sin billedbibel: "Haagen Hurum var selvlært skoleholder og ble av sogneprest Kjerulf i 1804 bedt om å fortsette skoleholdet for sin bror Hans

på Tyristrand. Deretter ansatt som skolelærer i Steinsfjordingen, dels med en fast skole, dels i omgangsskolen. Denne faste skolen ble på grunn av hungerårene innstillet inntil videre. Han virket der i 10 år." (I årene rundt 1810 var det som kjent nødsår i Norge.)

I 1816 ble han lærer i Christiania og 30. mai 1821 beskikket biskop Bech ham til kirkesanger og skolelærer i Hole. Samme år kjøpte han Hundstad, "Gammelklokkergården" på Røyse. Haagen Hurum døde i 1869, 84 år gammel. Ole, Haagens sønn, overtok skoleholdet i 1846 og drev fortsatt skolen som enelærer til sin død i 1889. Han hadde på det meste over 100 elever i året. Aftenskole var det enkelte år også. Kirkesangerne Hurum holdt i nesten 70 år skole her, både en slags lærerskole, barneskole og ungdomsskole. De har utvilsomt satt sitt preg på kunnskapsnivået i Holebygda i forrige århundre, en sosial og politisk bryningstid.

I tre år fram til 1892 ble skolebygningen leid ut og drevet av kirkesanger Johan Frøhaug. Dette året ble den "nye" Hundstadskolen bygget på naboeiendommen. Samtidig med at sentralskolen på Røyse ble tatt i bruk i 1959, ble Hundstadskolen nedlagt.

Tidlig på morgenen, den 31. mars 1981, ble Hundstadskolen totalskadet ved brann. I flere år hadde den tjent som sosialbolig.

Slik ser bygningen ut i dag. Den "nye" delen til venstre. Taksteinen er fra 1859 - da ble den kjørt hit fra Rytterager.

Den "gamle" skolestua ble i 1859 flyttet mot nord, skriver kirkesanger Ole Hurum. (Alle fotos: F.C.H.)

Engerodden

En skysstasjon
til "givandes"

I skrivende stund plukkes Engerodden ned bit for bit, og før bladet er i trykken står det bare murene igjen i villniset. Det betyr ikke at også denne skyss-stasjonen går over i historien, den skal "gjenoppstå". På Norsk Vegmuseum på Hunder i Gudbrandsdalen skal den reises i løpet av neste sommer, og blir det første huset som gjenoppbygges der. Det vil nok da presentere seg i langt bedre stand enn i sine siste dager ved Sperillen, og samtidig være god lokalhistorie for ringerikinger på reisefot.

Engerodden ble opprettet som skyss-stasjon i 1866, da den nye vegen på østsiden av fjorden var ferdigbygget. Torgrim Engerodden som eide gården ble da stasjonsholder, som det het dengang. Den siste eier var Berthe Thomle. Hun døde i september 1978, og hadde da testamentert gamlebygningen på Engerodden til Ringerikes Museum. I testamentet het det at museet hadde rett til å la bygningen stå eller flytte den.

Gamlebygningen var forfallen, og museet med sin dårlige økonomi

maktet ikke å gå løs på oppgaven — ikke i første omgang. Da planen om et norsk vegmuseum dukket opp, og en skyss-stasjonsbygning sto øverst på ønskelisten, overdro Ringerikes Museum Engerodden til dette.

Den gamle bygningen som nå gjør gudbrandsdøl av seg, er langt eldre enn skyssstasjonen. Den eldste delen er en 1700-talls bygning, muligens enda eldre. — Den sto som et tårn i bakken, ble det fortalt. Bygningen var nemlig to-etasje og med relativt liten gulvflate. I 1850-årene ble den bygget på mot nord, og i 1890 ble den ytterligere utvidet. Denne gang med et større kjøkken m.m. i 1. etasje og en stor sal i 2. etasje. Her holdt herredsstyret til — i et luftig rom med vinduer til tre kanter, sikkert ganske hardt å fyre i beinkalde vinterdager. Herredstyrene varte ofte til langt på natt, og stallkara fikk ikke blund på øynene før alle hestene var selet på. Stallene og andre uthus og lagerhus ble revet etter hvert som de ble overflødig og av den gamle bebyggelsen er bare stabburet igjen når det siste lasset har reist til Hunder.

I 60 år ble Engerodden drevet som skyss-stasjon. Senere fortsatte stedet som gjestgiveri og ble fremdeles et knutepunkt hvor reisende gjerne stoppet opp litt. Stedet lå jo vakkert til, og forpleiningen var førsteklasses for dem som ønsket det.

Men den gamle store ferdselen med lasskjørere i hopetall, med farende folk i føringsbåter og med dampbåten over Sperillen, og ikke minst med de lange sledeferdene for valdresene på vinterstid, de tok slutt etter hvert. Det var i første rekke valdresene som satte sitt preg på trafikken. Engerodden ble et fast stoppested for dem.

Mikkjel Fønhus

har skrevet om denne Valdres-trafikken og om refleksjonene han gjorde seg under en sykkelturn nedover dalen fra Hølera mot Hønefoss: "Jeg når Engerodden, skyss-stasjon fra 1866. Hit brukte kjørerne fra Bagn å reise første dagen, på sør-tur. De lå i den gamle bygningen der, med en nokså uvanlig arkitektur. Jeg får lov å se inn i et av rommene; det er lågt under taket; her lå de flere på hvert rom. En åttiårig kvinne, Gunhild Solum, som bor tett ved, hun forteller meg at hun tjente på Engerodden i lang tid, og det ble ofte travelt med disse lasskjørerne. Valdresene kunne komme der etter at hun hadde lagt seg om kvelden, og så var det å stå opp igjen, det hjalp ikke om hun var trøtt.

Engerodden har imidlertid senere hatt gjester med mer kjente navn enn lasskjørerne. Stedet ligger så idyllisk at det har ikke unngått oppmerksomheten til folk med sans for natur. På nedsida av den nyere bygningen skrår hagen ned mot fjordstranda, en hage med digre, svul-

Geir Paulsrud, leder av Norsk Vegmuseum, samler flest mulig opplysninger om gamlebygningen på Engerodden Skysstasjon. Anders Solum, t.h., hadde mye å fortelle om stedet — han hadde selv bodd der engang. Og både helsesøster og skomaker hadde leiet rom der, og noe var brukt som lager.

mende bjørker, der Sperillen glitrer mellom lauvet. Rett over fjorden Vikerfjell. Her på Engerodden likte Theodor Caspari å bo, her var fred. På veggen i spisestua henger et innrammet, forstørret fotografi av Engerodden, en tilsendt gave fra Caspari, og med egen hånd har han skrevet et dikt på bildet:

*Jeg minnes stundom en fredlyst gård,
som speiler seg i Sperillen.
Når bjerken løves, og lerkene slår,
da stunder jeg alltid til den.
Fra haven stiger det fuglesang,
et sus fra de dype skover,
en dempet, dragende klokkeklang,
fra gammelkirken der over.*

Hit til Engerodden kom i desember 1880 en 11-års smågutt, som gikk på skole i Drammen; han skulle heim på juleferie, til Aurdal i Valdres, der far hans var doktor. Gutten ble hentet på Hen jernbanestasjon av en aurdøl som hette Haldor i Brenn, han hadde kjørt elleve mil fra Aurdal til Hen for å hente gutten. De rakk ikke lenger enn til Engerodden første kvelden, der overnattet de. — Men denne smågutten ble en ikke helt ukjent mann. Navnet hans var Hauk Aabel.

Han forteller om denne lange kjøreturen i sin bok "Gode gamle dager".

Øverst:

Gamlebygningen på Engerodden var blitt et spøkelseshus de siste årene og noe måtte gjøres. I den eldste delen (til høyre) var pipen falt sammen og dermed støttevegger og gulv i begge etasjer. Påbygget fra 1850 og de nordligste rommene (1890) var i ganske god stand.

Under:

Gamlebygningen sett fra tunet — den eldste delen til venstre. Tilbygget fra 1890 da huset fikk nytt kjøkken og herredsstyret ny sal i 2. etasje, er bredere enn den gamle delen, som da fikk svalgang med rekkverk i "sveiserstil".

Til venstre denne side:

Bit for bit plukkes huset ned og trappen er blitt et provisorium alt. Her gjelder det å holde blansen når ting bringes ned fra 2. etasje. Alt som finnes igjen av inventar følger huset til Hunder i Gudbrandsdalen.

Tekst og foto: Aslaug Kvernberg.

Engerodden

En skyssstasjon
til "givandes"

I skrivende stund plukkes Engerodden ned bit for bit, og før bladet er i trykken står det bare murene igjen i villniset. Det betyr ikke at også denne skyss-stasjonen går over i historien, den skal "gjenoppstå". På Norsk Vegmuseum på Hunder i Gudbrandsdalen skal den reises i løpet av neste sommer, og blir det første huset som gjenoppbygges der. Det vil nok da presentere seg i langt bedre stand enn i sine siste dager ved Sperillen, og samtidig være god lokalhistorie for ringerikinger på reisefot.

Engerodden ble opprettet som skyss-stasjon i 1866, da den nye vegen på østsiden av fjorden var ferdigbygget. Torgrim Engerodden som eide gården ble da stasjonsholder, som det het dengang. Den siste eier var Berthe Thomle. Hun døde i september 1978, og hadde da testamentert gamlebygningen på Engerodden til Ringerikes Museum. I testamentet het det at museet hadde rett til å la bygningen stå eller flytte den.

Gamlebygningen var forfallen, og muséet med sin dårlige økonomi

maktet ikke å gå løs på oppgaven — ikke i første omgang. Da planen om et norsk vegmuseum dukket opp, og en skyss-stasjonsbygning sto øverst på ønskelisten, overdro Ringerikes Museum Engerodden til dette.

Den gamle bygningen som nå gjør gudbrandsdøl av seg, er langt eldre enn skyssstasjonen. Den eldste delen er en 1700-talls bygning, muligens enda eldre. — Den sto som et tårn i bakken, ble det fortalt. Bygningen var nemlig to-etasjes og med relativt liten gulvflate. I 1850-årene ble den bygget på mot nord, og i 1890 ble den ytterligere utvidet. Denne gang med et større kjøkken m.m. i 1. etasje og en stor sal i 2. etasje. Her holdt herredsstyret til — i et luftig rom med vinduer til tre kanter, sikkert ganske hardt å fyre i beinkalde vinterdager. Herredstyrene varte ofte til langt på natt, og stallkara fikk ikke blund på øynene før alle hestene var selet på. Stallene og andre uthus og lagerhus ble revet etter hvert som de ble overflødig og av den gamle bebyggelsen er bare stabburet igjen når det siste lasset har reist til Hunder.

I 60 år ble Engerodden drevet som skyss-stasjon. Senere fortsatte stedet som gjestgiveri og ble fremdeles et knutepunkt hvor reisende gjerne stoppet opp litt. Stedet lå jo vakkert til, og forpleiningen var førsteklasses for dem som ønsket det.

Men den gamle store ferdsele med lasskjørere i hopetall, med farende folk i føringsbåter og med dampbåten over Sperillen, og ikke minst med de lange sledeferdene for valdresene på vinterstid, de tok slutt etter hvert. Det var i første rekke valdresene som satte sitt preg på trafikken. Engerodden ble et fast stoppested for dem.

Mikkjel Fønhus

har skrevet om denne Valdres-trafikken og om refleksjonene han gjorde seg under en sykkelturné nedover dalen fra Hølera mot Hønefoss: "Jeg når Engerodden, skyssstasjon fra 1866. Hit brukte kjørerne fra Bagn å reise første dagen, på sør-tur. De lå i den gamle bygningen der, med en nokså uvanlig arkitektur. Jeg får lov å se inn i et av rommene; det er lågt under taket; her lå de flere på hvert rom. En åttiårig kvinne, Gunhild Solum, som bor tett ved, hun forteller meg at hun tjente på Engerodden i lang tid, og det ble ofte travelt med disse lasskjørerne. Valdresene kunne komme der etter at hun hadde lagt seg om kvelden, og så var det å stå opp igjen, det hjalp ikke om hun var trøtt.

Engerodden har imidlertid senere hatt gjester med mer kjente navn enn lasskjørerne. Stedet ligger så idyllisk at det har ikke unngått oppmerksomheten til folk med sans for natur. På nedsida av den nyere bygningen skråer hagen ned mot fjordstranda, en hage med digre, svul-

Geir Paulsrud, leder av Norsk Vegmuseum, samler flest mulig opplysninger om gamlebygningen på Engerodden Skyssstasjon. Anders Solum, t.h., hadde mye å fortelle om stedet — han hadde selv bodd der engang. Og både helsesøster og skomaker hadde leiet rom der, og noe var brukt som lager.

mende bjørker, der Sperillen glitrer mellom lauvet. Rett over fjorden Vikerfjell. Her på Engerodden likte Theodor Caspari å bo, her var fred. På veggen i spisestua henger et innrammet, forstørret fotografi av Engerodden, en tilsendt gave fra Caspari, og med egen hånd har han skrevet et dikt på bildet:

*Jeg minnes stundom en fredlyst gård,
som speiler seg i Sperillen.
Når bjerken løves, og lerkene slår,
da stunder jeg alltid til den.
Fra haven stiger det fuglesang,
et sus fra de dype skover,
en dempet, dragende klokkeklang,
fra gammelkirken der over.*

Hit til Engerodden kom i desember 1880 en 11-års smågutt, som gikk på skole i Drammen; han skulle heim på juleferie, til Aurdal i Valdres, der far hans var doktor. Gutten ble hentet på Hen jernbanestasjon av en aurdøl som hette Haldor i Brenn, han hadde kjørt elleve mil fra Aurdal til Hen for å hente gutten. De rakk ikke lenger enn til Engerodden første kvelden, der overnattet de. — Men denne smågutten ble en ikke helt ukjent mann. Navnet hans var Hauk Aabel.

Han forteller om denne lange kjøreturen i sin bok "Gode gamle dager".

Øverst:

Gamlebygningen på Engerodden var blitt et spøkelseshus de siste årene og noe måtte gjøres. I den eldste delen (til høyre) var pipen falt sammen og dermed støttevegger og gulv i begge etasjer. Påbygget fra 1850 og de nordligste rommene (1890) var i ganske god stand.

Under:

Gamlebygningen sett fra tunet — den eldste delen til venstre. Tilbygget fra 1890 da huset fikk nytt kjøkken og herredsstyret ny sal i 2. etasje, er bredere enn den gamle delen, som da fikk svalgang med rekkverk i "sveiserstil".

Til venstre denne side:

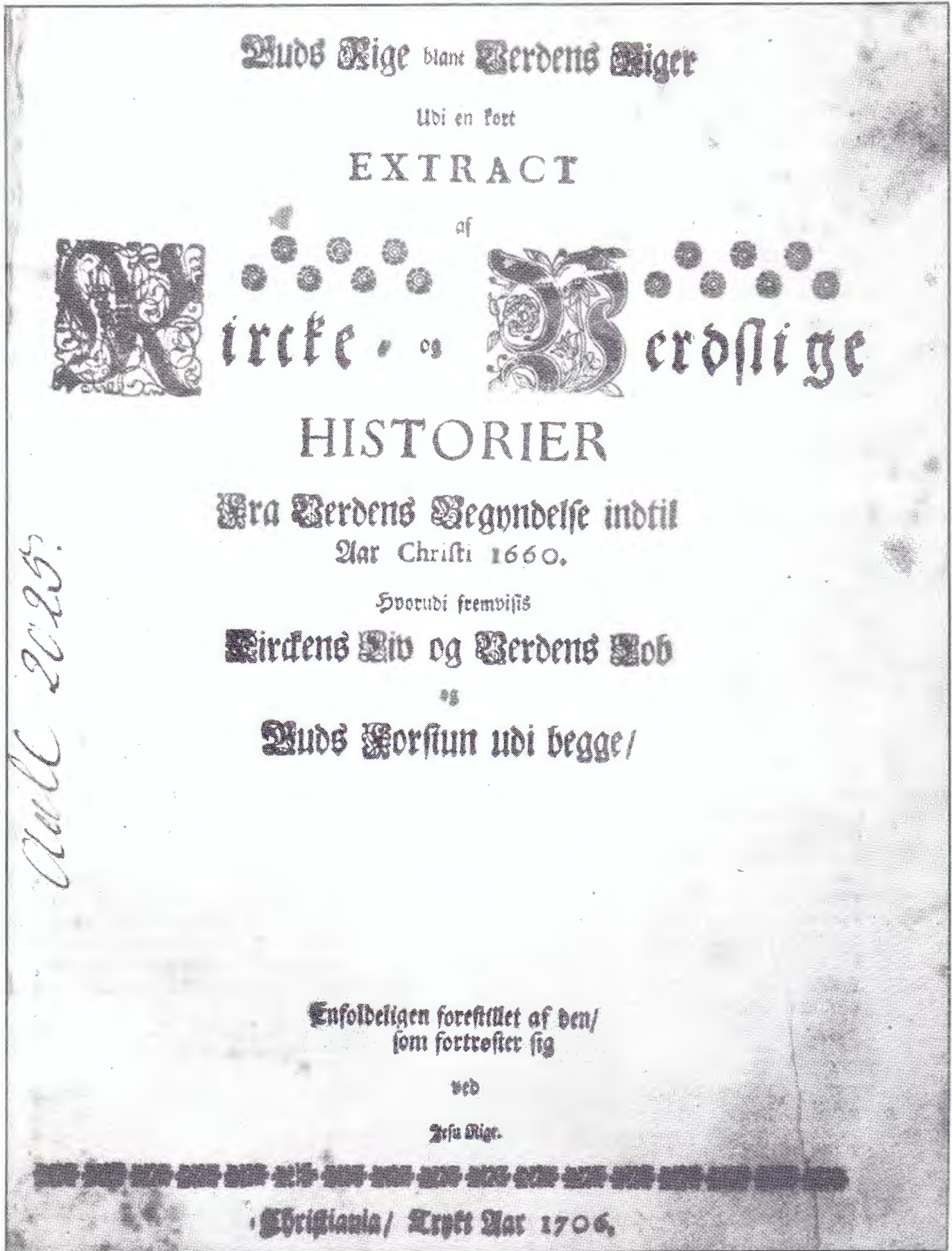
Bit for bit plukkes huset ned og trappen er blitt et provisorium alt. Her gjelder det å holde blansen når ting bringes ned fra 2. etasje. Alt som finnes igjen av inventar følger huset til Hunder i Gudbrandsdalen.

Tekst og foto: Aslaug Kvernberg.

Dette er en fotostatisk kopi av Oslo Universitets Biblioteks eksemplar av førsteutgaven av Jonas Ramus: Guds Rige blant Verdens Riger, Christiania, Trykt Aar 1706.

Ringerikes Museum eier et fint eksemplar av annen-utgaven av verket, trykt i København 1737.

Norderhovsangen

Av August Steinhamar

(egen melodi)

Der brente en leirild
i mørke natt.
Der klang ett signal
i det fjerne.
Der lyser en dåd i vår
minneskatt,
med håp som går frem
lik en stjerne.
Vårt land er vår ære
og vårt skal det være
der brente en leirild i Norderhov.

De sprang under faner
så få de var
de norske da nøden var nære.
De Krokkleiven sperret
og vei og skar,
her bonden sin byrde fikk bære.
Vårt land er vår ære
og slik skal det være.
De sprang under faner til Norderhov.

Der tindret ett navn
fra den mørke natt,
i kjærlighet folket nu bær det.
Som minner om vilje
til stordåd satt,
og Anna Kolbjørnsdatter er det.
Vårt land kan vel bære
ett kvinnenavns ære
Der tindre ett navn over Norderhov.

Det smiler vårt Norge
i trygghets håp,
med øyne våkne til side.
Men skulle her komme
en redselsdåp,
det klinge samstemt så vide.
Vårt land er vår ære
og vårt skal det være!
Det smiler vårt Norge,
som Ringerik.

44

31. Du spørger, mit barn, efter broder din.

Moderato.
SOLO.

Johan Halvorsen.

1. Du spørger, mit barn, efter broder din; han gan-ger for Dan-mark at

stri-de. Paa flaaden, som seyler ad sun-det ind, han stan-der sin

fa-der ved si-de: Gud den-nem be-va-rel Det har ingen fa-re: De

stæv-ner til slag un-der Da-ne-brog. Gud den-nem be-va-re! Det

har in-gen fa-re: De stæv-ner til slag un-der Da-ne-brog.

14520

Melodi: Johan Halvorsen.

Tekst: Jakob Breda Bull.

Broderi på festerpikestakk

Av Vigdis Marstrander

Mon tro hvor mange det er i våre dager som kjenner til betydningen av ordene festerpике, festermann og festermål?

Personlig ble det meg fortalt at en festerpике var en som var med den vordende brud som vitne til kirken for å forlange lysning før giftermålet. Da jeg plutselig og helt uventet så å si fikk kastet i fanget på meg noen helt fantastiske fragmenter av en bord som nettopp skrev seg fra en festerpikestakk, begynte jeg å reflektere litt nærmere over dette. Det kunne umulig ha blitt lagt ned så mye arabeid på en stakk som kanskje bare skulle brukes én gang, og for en forholdsvis ubetydelig person. Akkurat som en kjøgemester var en "halvoffentlig" person, kunne en festerpике være det samme? Jeg fikk ikke fred før jeg kom til bunns i dette.

Via bestyrer Peter Tandberg på Ringerikes Museum og bestyrer Trond Gjerdi på Oslo Bymuseum kom jeg omsider i kontakt med professor Olav Bø ved universitetet på Blindern. Han kunne fortelle at han akkurat hadde omtalt dette emnet i sin siste Bok "Høgtider og minnedager" som kom ut like før jul i 1985. Ganske riktig. Der står det omtalt at festermålet er noe som egentlig er kjent fra middelalderen og like til vårt hundreår.

Mønstret for festermålet var at festermannen (den vordende brudgommen) eller hans talsmann, sammen med kjente og venner, dro til hjemmet til festerkvinnen (den vordende bruden). En avtale kom i stand, trolig etter tidligere drøftinger mellom partene. Festermålet kunne så bli høytidlig feiret så å si med det samme. Det var den tids form for giftermål, hvor den egentlige bindende avtalen mellom partene ble inngått. Ved festermålet ble "innskuddet" fra de to partene fastatt, og alt fikk

en juridisk sanksjon ved at flere vitner var med. Festermålet krevde både gaver og motgaver av partene. Med reformasjonen mistet nok festermålet det juridiske bindende draget. Likevel holdt skikken seg i mer folkelige og festlige former som en kan se av eldre tradisjonskilder (jfr. presten Wille om festermål i Seljord i 1780-årene).

For imidlertid å komme tilbake til den fantastiske stakkeborden, som tidligere omtalt, kan innledningsvis følgende berettes:

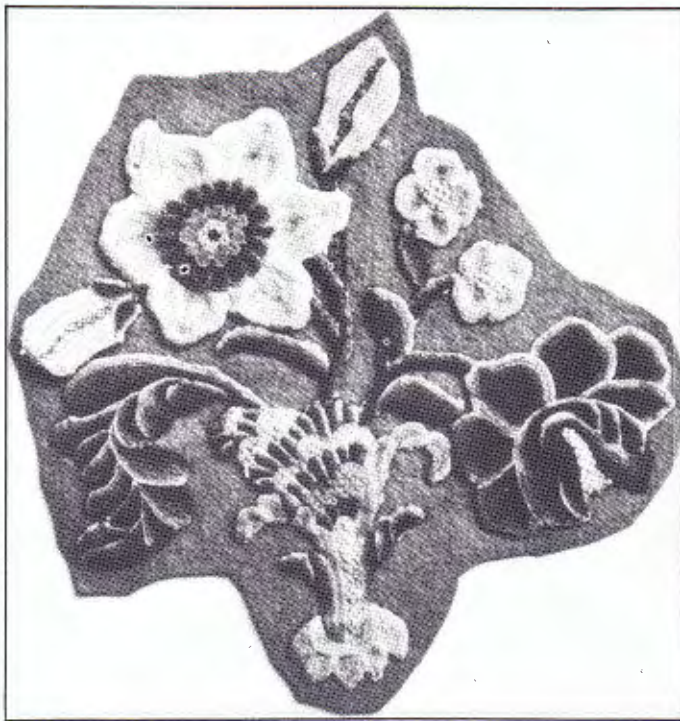
Alt tidlig i mitt arabeid med bunader her på Ringerike for mange år siden, kom det meg, via omveier, for øre at det skulle finnes en brodert stakkebord, visstnok fra Hønerud og sannsynligvis tilhørende en tidligere misjonær, ett eller annet sted i eller nær Hønefoss. Etter en stadig jakt på brikker i et puslespill som bunadarbeid er, fattet jeg straks et lite håp om at en ny brikke muligens kunne falle på plass. Å finne

denne misjonæren bød imidlertid på så store problemer at jeg til slutt ga opp.

Under siste sommers kulturarrangement på Ringerikes Museum i Nordhøve, får bestyrer Peter Tandberg besøk av to søstre Engen, Elida og Astrid, fra Hønefoss. De undret på om museet var interessert i deler av en bord som hadde vært nederst på en stakk. Tandberg henvendte seg da med en gang til meg, samtidig som han også nevnte meg overfor søstrene Engen for at jeg muligens kunne se på broderiene. Jeg fikk også vite at den ene av søstrene hadde vært misjonær. Jeg ble nærmest himmelfallen. Skulle dette virkelig vise seg å være det som jeg i mange år hadde jaktet på?

Det skulle være unødvendig å si at jeg var meget snar med å ta kontakt, og få dager senere fikk jeg den glede å møte tre søstre Engen. Den tredje var Aagot (Engen) Gulbrandsen. Elida var som før nevnt misjonær, men var vel mere kjent som mangeårig lærer. Det ble for meg et uhyre interessant møte.

Søstrene hadde med seg fire av i alt 12 atskilte broderier som hadde dannet en bord nederst på en festerpике

Ett av ialt 12 broderier som har dannet borden. Seks av dem er kjent. Har noen kjennskap til flere?

En ferd over Ringerike i 1784 med engelskmannen W. Coxe

Av H. Chr. Berg

Fra de tidligste tidene har det gått ferdsselsårer over Ringerikes sollyse sletter fra Oslo- og Drammensfjorden til dalførene vestover og nordover. De gamle ferdsselsårene var lenge bare gang- eller ridestier. Omkring år 1800 ble de etterhvert ombygd til kjøre- eller kjerreveger. De viktigste ble gjerne kalt kongeveger. Den Gamle Ringeriksvei over Krokskogen fra Lommedalen til Sundvollen (1806) ble en veg med stor ferdsel. Her for alle slags folk på alle slags føre til alle årstider. Vegene ble berømt, særlig for "Klevens svimlende Portal" og ble skildret både med penn og pensel. Den ble en av våre fremste naturseverdigheter og omtalt i reiseskildringer hjemme og ute.

kestakk. Den hadde således ikke noe med bunad å gjøre, men var ikke mindre interessant for det. Aagot Gulbrandsen kunne opplyse om at det var vanlig med slike festpikestakker på Ringerike før i tiden.

Jeg fikk låne med meg ett av fragmentene hjem, og har etter analyse- ring kommet fram til følgende resultat:

Broderiet er utført på et ubleket eller muligens halvbleket linstoff av sannsynligvis hjemmeavlet og hjemmespunnet lin. Det er brukt en sammensatt binding på 6 skaft og 4 trøer. Det tyder på at det er sydd med en- eller to-trådet plantefarget lingarn med hard tvinn i fargene mørk indigo og stadig lysere blått, i alt 6 nyanser og ned til 1 hvit tråd. Gult i 4 nyanser, mørk blå/grønt i 4 nyanser ned til gul/hvitt og kochenille fra mørk og helt ned til lys i ca. 4 nyanser.

Det er brukt så tette kontursting at det ser ut som om trådene er lagt tett i tett ved siden av hverandre og

En av de tidligste og visstnok også den første som ga ut en lengre reiseskildring fra vårt land var engelskmannen *William Coxe* (1747-1828). Han var utdannet til prest. Han foretok i yngre år flere reiser i utlandet og fikk ry for de reiseberetningene han etterhvert ga ut. De ble samlet i "Travels" i løpet av 1780-90 årene. Coxe ble kjent for å skildre svært pålitelig, fri for de fantasier og overdrivelser som preget mange av datidens reiseskildringer. Hans beretning om Norgesreisen (1823) var en viktig kilde til kunnskap om vårt land. Coxes besøk her til lands varte forøvrig bare en fjorten dagers tid i september 1784, og omfattet bare deler av Østlandet. Kjennskapet til Norge var sparsomt i den tiden, og

så festet forsiktig ned til underlaget. Denne teknikken brukes av og til på ekstra fine broderier sydd med f.eks. gulltråd. Ser en imidlertid på baksiden av stakkebroderiet finner en at det er brukt kontursting. Knutene i midten av en blomst, som skal illustrere støvdragere, er bitte, bitte små. Ellers er det anvendt forskjellige grunnsømmer. Ingen av broderiene er sydd i samme fargerekkefølge. I og med de fine fargenyansene blir det en fin skyggevirksomhet, slik som i fin rosemaling hvor fargenyansene glir umerkelig over i hverandre. Det er en høydetykkelse på broderiet på 3-4 mm. Diameter på hvert broderi er 18 cm.

Det er et åpent broderi. Det har derfor latt seg gjøre å klippe det ut av det stoffet det egentlig er sydd på. Små innbrettingsmonn er tatt med. Det er disse som har gjort det mulig å analysere stoffet. To av fragmentene er nå sydd opp på mørk brun speilfløyel, og ett på et fast brunt silkestoff, alle montert som sofaputer. Det fjerde er sydd på mosegrønt filt.

han innledet med et kapittel om folk og land i store trekk. Han merket seg den frie norske bonden og den eldgamle odelsretten. Coxe fant at de norske bøndene var bemerkelsesverdige frimodige og åpne. De var tydeligvis vant til å omgås fremmede. Kostholdet besto mest av melk og ost, tørket eller saltet fisk - av og til også ferskt eller saltet kjøtt. Til det spiste de et havrebrød de kalte flatbrød som vanligvis bare ble bakt bare et par ganger i året. Når det var uår, blandet de bark i brødet, gjerne furubark som de tørket og malte. Best var barken av alm. Coxe nevner videre at poteten nylig var blitt innført, og ellers brukte de gulrot, nepe og løk. Urter bruktes også, særlig som legemiddel. Landet var fattig på dyrket mark. Likevel var kvegholdet forholdsvis stort, takket være atskillig beitemark, hevder han. Han beskriver Ringerike som en av de mest fruktbare områder i vårt land.

Seks av broderiene er i Engen-familiens eie. De andre seks vet de dessverre ikke hvor det er blitt av, men muligens er de å finne i Hole.

I "Ringerikske slekter" bind 2, s. 17 står følgende: "Grosserer G.J. Alme var gift med Sara Erika Cosolowsky, og hadde i ekteskap 2 barn, hvorav 1 datter, nu fru Signe Alme Hansen, Stabek, lever. Hos hende tilbragte Alme og hustru sine siste leveår, og her døde de, han 1927 og hun 1926". Sara Erikas mor var sannsynligvis Syverine Florentine Conkordia Cosolowsky. Hun har bodd på Amundrud (nå Ask) i Åsbygda. Det er muligens hun som har brodert alle fragmentene. Det har søstrene Engen blitt fortalt av sin mor. Deres slekt kommer nemlig fra Amundrud, Alme og Honerud.

Skulle noen dra kjensel på broderiet som er avbildet, ville søstrene Engen eller undertegnede sette veldig stor pris på å få vite hvem som er i besittelse av de andre seks fragmentene.

Sundvollen 1870. Foto: K. Knudsen. Universitetsbiblioteket i Bergen.

Til Ringerike kom Coxe fra Kongsberg over Modum til Tyrstrand ("Skerendal"). Her fikk han servert kaffe, fløte, brød og smør, forteller han. Men noen betaling ville de ikke ta imot. Dette var nok en levning av den gamle gjestfriheten da farende fremmedfolk ennå var sjeldent. Coxe fortsatte ferden videre med båt over til Hole. Her ble han så kjørt i karjol, datidens vanlige kjøretøy "over en frodig slette" - Steinsletta. Han merket seg de smale vegene som snodde seg mellom korn-åkrer og inngjerdete beitemarker. På Stein ("Steen") var det skyss-skifte. Herfra nevner han "noen maleriske kirkeruiner som ligger på en liten høyde." Den gamle Steinskirken hadde da ligget nedbrent i drøye hundre år (1683), om ikke så "ribbet" som den er blitt senere. Coxe omtaler også noen "rester etter festningsvoller". Det kan ha vært de da ennå noe synbare restene etter bygdeborgen på høyden litt syd for Stein. Disse borgene som regnes å være helt fra folkevandringstiden (ca. 400-600 e. Kr.), og er blitt benevnt som vårt lands første offentlige byggverk. De tjente

visstnok både som forsvarsanlegg og tilfluktssteder "i hine hårde dage". En enda større bygdeborg finnes på Oppenåsen.

Vår engelske gjest merket seg imidlertid også Halvdanshaugen, "graven til Halvdan Svarte som var kongen av Norge", skriver Coxe og tillegger ham den rikssamlingen som først hans sønn, Harald Hårfagre påbejnte.

Coxe fortsatte sin ferd over de sollyse slettene til Norderhov kirke, trolig langs den gamle allfarvegen fra Stein om Halvdanshaugen, Mo og Berger til Norderhov kirke. Historiker som han var, var han på forhånd orientert om Karl 12.s innfall i Norge i mars 1716. Han hadde vært innom Halden og forespurt om kongens fall i 1718 og funnet at han høyst sannsynlig var falt for en norsk kule på Fredriksten..., et omtvistet spørsmål. Selv om Coxe bare skrev ned at det hadde vært et slag mellom nordmenn og svensker på Norderhov, har han sikkert blitt fortalt om Anna Colbjørnsdatter og det som fant sted der den historiske natten 29. mars 1716. Hans ferd gikk videre til Haugsbygd, sannsynligvis langs

vegen som førte over Tandbergmoen til Sætrang ("Setran"). På Sætrang var det hestebytte og hvil. Mat ble servert i en bondestue med ett rom og to senger. Coxe berømmer renslighet der, noe det visst ofte var så som så med dengang. Siste stykket til Hadelandsgrensen har han vel fulgt eldstevegen videre fra Haug kirke til Lo og Torp i Åsbygda - og så over Moesmoen til Jevnaker ("Van", trolig Vang). Herfra nevner han at vegen var bakkete og steinete og at de fikk vognvelt med fyrrige hester. Samtidig hadde de en fin utsikt til noen "snødekte fjelltopper i det fjerne" - trolig Norefjell og Vikarfjellene.

På Moesmoen forlot vår reisefører, William Coxe, Ringerike og dro videre på sin Norgesreise over Hadeland. Det er kjent at mange av hans landsmenn senere fulgte i hans spor. Ofte sa de at de hadde lest hans reiseberegning før de kom hit. De fulgte vel helst vegen over Krokskogen. Den ble i 1860 avløst av den nye Ringeriksvegen over Sollihøgda. Den ble regnet som et meget elegant veibyg, og ga også turisttrafikken på Ringerike et nytt oppsving.

Vi presenterer:

Den nye konservatoren ved Ringerikes Museum

Eivind Karsrud som nå har tiltrådt som konservator og bestyrer ved muséet, ble født i Finnmark i 1952 og har vokst opp på Østre Toten.

Han har historie som hovedfag. Museumsarbeid har han vært beskjeftiget med siden 1980, sist på Nordland fylkesmuseum i Bodø.

Ringerikes Museum hører til kategorien halvoffentlige muséer. Det innebærer at det får budsjettet dekket ved tilskudd fra stat, fylke og kommune. Den nye konservatoren understreker at som distriktmuseum har det oppgaver innen hele sektoren kulturvern både i Hole og Ringerike kommuner.

Som den første konservator i muséets historie ser han oppgavene in legio. Mye av det er allerede på papiret, og nå blir det hans jobb å få det realisert.

Et ildsikkert bygg må til, verksted, konserveringsverksted og fotolaboratorium er blant målene.

Det trenges store arealer hvis man skal få til tidsmessige utstillinger. Vår oppgave er å vise kulturhistorien til et stort og forskjelligartet distrikt — det gjelder byens fremvekst og det gjelder landdistriktenes. Det er en rik kulturhistorie å øse av, mener den nye konservatoren som har brukt ukene i høst til å gjøre seg kjent.

Eivind Karsrud

Småplukk

En av de første dagene i september 1913 var jeg som åtte-åring til stede på Moe da Jørgen Moes bauta ble avduket. Det var et yrende liv på gården hvor omlag 800 mennesker var samlet. Det ble holdt taler, det var sang, og det ble lest helsingstelegrammer. Men det meste av dette gikk meg forbi, for jeg fikk øye på en høg, staselig mann som stod slik til at han hadde utsyn over en stor del av folkemengden. Hvem kunne han være som hadde så mye gull på frakken og lua si? Etter at jeg hadde tenkt fram og tilbake på dette en stund, kom jeg til at det måtte være sjølveste kong Håkon.

Da det hele var over, og far og jeg var kommet hjem, fortalte jeg mor at nå hadde jeg sett kongen. Nei, mente far, kongen var ikke til stede. Og etter hvert som vi snakket om dette, fant far ut at det var lensmann Nicolaisen jeg hadde sett. Lenger ut på høsten så jeg lensmannen på kir-

kevangen mens han leste kunngjøringer, og kjente ham igjen.

N.J.

Alle bygder og byer har sine tradisjoner, noen kan være utgamle, andre av nyere dato. Noen lever bare en kort tid og forsvinner, mens noen er mer seiglivet.

I Hole var det lenge tradisjon at man i pinsen skulle møtes på Sundvolden Hotel eller på et av sommerpensjonatene i nærheten og feire våren med ei eller helst flere flasker øl pr. mann. Ut på kvelden kom gjerne gemyttene i kok, og det ble utdelt adskillige "blåveiser". For oss guttunger som gjerne holdt oss på avstand, så det ut som alle sloss mot alle, det gjaldt visst bare å ramme den som stod nærmest. På grunn av disse tumultene måtte lensmannen alltid være til stede i pinsen.

N.J.

En av dem som ikke blandet seg noe særlig bort i tumultene, men som

ofte ble overstadig beruset var skomakermester Jørgen Henriksen, til daglig kalt "Gleden". En gang han var blitt helt "kadaver", sørget lensmann Nicolaisen for at "Gleden" ble låst inne i hotellets vognskjul så han kunne sove rusen ut i fred. Dagen etter skulle han få komme ut igjen, for nå måtte han da være edru, mente man. Men nei, så vel var det ikke. "Gleden" var like pussa. "Men da lurte han far fælt på åssen detta kunne ha seg", sa Bjarne Nicolaisen, som hjalp far sin med å holde orden. Saken var at vognskjulet var et bindingsverkhus med tømmermannskledning. Her kunne man lett stikke et halmstrå gjennom gloppe mellom borda, og strået kunne da brukes som sugerør. Dette hadde noen av "Gledens" kompiser benyttet seg av, og på den måten sørget for at han fikk en ekstra "angstfor-driver".

N.J.

Heen-slekten på Ringerike

Av Thorleif Solberg

Hen var fullgard, det vil si garden var blant de største i bygda. Garden hørte til Norderhov prestegjeld inntil Ådalen prestegjeld ble opprettet i 1857. I nord grenser Hen mot Grønvold, i vest mot Begna og i syd og øst mot Alme, Nærstad og Vågård i Ullerålsfjordingen.

Tydningen av navnet er vanskelig. O. Rygh mener at navnet Hen har grunnformen Håvin, som betyr høytliggende eng. Men da dette ikke passer med naturforholdene her, mener Rygh at hå i dette tilfellet har betydningen "en stille, gjerne traue eller poseformet utvidelse av et vannløp". Og Begna utviser nettopp en slik utvidelse her ved Hen.

Slekten på Hen tilhørte i eldre tid en slektskrets som holdt til på de større gardene sentralt på Ringerike. I gjengjerdsmantallet 1528 er nevnt en *Nils* som oppsitter på Hen, likeså en *Tordt* som benevnes som pauper, det er fattig. Han har vel brukt garden før Nils. I 1550-60 årene heter brukeren *Sjurd*, og ved kongehyllingen 12/4-1591 opptrer *Kristoffer Hen*. Seglet hans er bevart, så vi kjenner også hans patronymikon: *Kristoffer Svenssen*. Noen slektsforbindelse mellom disse først kjente oppsitterne på Hen og den seinere slekten der er mulig, men kan ikke påvises. Og Kristoffer blir et meget benyttet navn i slekten seinere. Ei Thore Christoffersdatter Heen ble begravet 16/1-1708, 76 år gammel, altså født ca. 1632.

Harald Auren

er den første sikre stamfaren for slekten på Hen. Han brukte Auren i Haug i alle fall fra 1612, og det er skifte etter ham i 1633. Seglet hans er bevart fra 1624, der står initialene H.G. (Harald Gudbrandssen?) I 1612-18 heter oppsitteren på Hen også Harald, og kanskje er dette samme mannen. Auren var fullgard

med en samlet skyld på 82 1/2 lpd i 1660. I 1615 eide Harald i Auren 1 skpd (=20 lpd) 9 setting. Dessuten eide han 1/2 sold i Skollerud, 15 lpd i Framstad på Hadeland, 3 lpd i "Huelle" og 1 1/2 lpd i Rustad. I 1624 eide han også hele Gundersby (20 lpd) og Skaug (5 lpd) i Åsbygda. Harald G. Auren hadde følgende barn ifølge tingbøker og andre kilder:

1. Torstein Haraldssen Auren, 65 år i 1664. Han var gift med Ragnhild Hansdatter Ohren fra Hadeland. I 1664 hadde han sønnene Ola, Nils - seinere på Hverven, Harald - på Auren, og Gudbrand - seinere på Gjermundbo. Da oppsitteren på Auren i 1528 også heter Torstein, kan denne *Torstein Auren* i 1528 kanskje være den første kjente mann av slekten. Teoretisk kan han ha sønnen *Gudbrand*, som så igjen kunne være far til *Harald G. Auren*.
2. Gudbrand Haraldssen Heen
3. Engebret Haraldssen Nærstad, 70 år i 1664 (angis å være 80 år i 1666). Han er bruker på Nærstad fra omkring 1628, og i 1664 nevnes sønnene Per og Harald.
4. Guri Haraldsdatter
5. Reien (Reidun) Haraldsdatter, g.m. Anders Jørgenssen på nordre Vestern i Haug. Anders oppgis å være 60 år i 1664, han brukte fullgarden nordre Vestern fra 1634 til omkring 1660, og flyttet derfra til Toen i Haug.

Det er rimelig å regne med at det også er slektskap mellom denne familiekretsen og slekten på Ferden i Haug, hvor også navnene Engebret og Harald går igjen.

Gudbrand Haraldssen Heen

er bruker av Hen fra ca. 1620. I 1624 bruker han fullgarden Hen av skyld

40 lpd. Halvparten eller 20 lpd tilhørte St. Anna prebende i Hallvardskirken i Oslo, 20 lpd var bondegods pantsatt til Lauritz Hansen i Oslo. Gudbrand eide samtidig 2 1/2 lpd i Vågård, også pantsatt til Lauritz Hansen. I 1642 eide Gudbrand også odels- og pantegods i øvre Alme.

Gudbrand hadde sønnen *Rolf* og døtrene Helge, Anne, Ragnhild, Marte og Inger. I 1647 eide disse døtrene gods i forskjellige gardar rundt på Ringerike, som de sikkert hadde arvet etter faren: Helge eide 1 fjerding og 5 setting korn uten byksel i Alme, Anne og Ragnhild eide hver 5 setting korn i Alme og 1/2 skpd korn i Kile, alt uten byksel, Marte og Inger eide 1 1/2 skpd malt i Veistein.

Rolf Gudbrandssen Heen

er 35 år i 1664, altså født omkring 1630. Han er bruker av Hen fra 1647, og i skattematrikkelen samme år eier han 1 skpd malt i garden uten byksel, mens Hans Tømmesen eier 1 skpd med byksel. I 1647 eier Rolf Heen også 1/2 skpd korn i en av By-gardene i Hole, Engebret Nærstad eier i samme By også 1/2 skpd mens Bertel Breien eier 1 fjerding (1/4 skpd). Rolf Heen eier i 1647 fortsatt godset i Vågård, 1/2 sold korn uten byksel. Han er vel identisk med den Rolf som er oppsitter på Hen ennå i 1680 og eier da 1 skpd i garden med underliggende Hunsdalen.

I futens manntall i 1666 er nevnt to sønner: Gudbrand (8 år i 1666), han ble seinere gift med enken etter Helge Østenssen Alme, Mari Håvelsdatter, og Pål (4 år i 1666). Men Rolf Heen har nok også hatt sønnen *Christoffer*, som ble eier av Hen etter faren.

Christoffer Rolfssen Heen

er født ca. 1658 og døde i 1738. Han overtar bykselen av Hen i 1704, men ble seinere eier av hele garden da han 17. juni 1715 av Gerhard Treshow kjøpte 1 skpd byggmalt med byksel og 1 skpd pantegods uten byksel, samt underliggende Vågård, pantegods 1/2 sold korn uten byksel. Han var den første av slekten som eide hele garden. Han var gift to ganger, først med Gubiør Olsdatter. Ifølge Lagesen hadde han tre sønner i dette ekteskapet: Ole (begravet 29/2-1709, 12 år gammel), Hans og Baron. På skiftet i 1739 er bare sønnen Hans nevnt, da 39 år gammel. Han ble begravet 21/12-1754, 55 år gammel. I tingboka for Ringerike 1729 fremgår det at den nevnte Baron vel het Paul: "På høsttinget for Norderhov 1729 fremstod Hans Christofferssen Heen og meddelte at han hadde fått den sørgelige underretning, at hans bror, baron Povel Heen, var avgått ved døden, ifølge brev fra hans tjener, Nils Olssen Ramløse, datert 20/9-1729. Og at avdøde hadde testamentert ham i særdeleshet 4 medaljer samt en Christian Qvarti Bibel. Avdøde hadde ingen livsarvinger". Annen gang giftet Christoffer seg med Eli Fredriksdatter. I dette ekteskapet hadde han følgende barn:

1. *Erik*
2. Inger, gift 15/7-1725 med lensmannen Engebret Engebretssen Hesleberg.
3. Gubiør, gift 20/7-1724 med Erik Christofferssen Smed, som ble begravet 9/4-1755, 79 år og 8 dager gammel.
4. Berte, gift med lensmannen Ole Pederssen Rå.
5. Tore.
6. Anne.

Christoffer Heen døde 25/10-1738, 80 år gammel. Det er skifte etter ham 28/1 og 29/1-1739. Boets brutto utgjorde 1851 rdl, nettoen var på hele 1602 rdl. Heri var medregnet jord i Hen - 2 skpd for 1600 rdl, i Vågård 1/2 sold korn for 15 rdl og i

Svinning på Hadeland 3 setting. Det hørte 6 husmannsplasser til garden.

Det er skifte etter Eli Fredriksdatter 2/8 og 12/11-1746. Bruttoen var 1065-2-7, nettoen 801-2-5 1/2.

Erik Christofferssen Heen

ble døpt 20/2-1709 og døde i 1774. Den 27/6-1737 ble han gift med Maren Asledatter Bergsund. Erik hadde et par år før faren døde fått byksel på halve garden (9/12-1736). I 1746 og 1747 kjøpte han sine søskens arveparter og ble eier av det hele. Men allerede i 1750 solgte Erik halve garden eller nordre Hen til sin svoger Peder Aslessen Bergsund. Dette kjøpet ble snart omgjort og 30/10-1758 solgte Erik hele dragongarden Hen med 6 husmannsplasser, en dragonhest, og en sag med årlig skurkvantum på 1000 bord til Helge Olssen Hallingby. Kjøpesummen var på 2700 rdl. Samme dato kjøper Erik garden Uggen i Soknedalen av Helge Hallingby for 500 rdl, og flytter da dit. Det er skifte etter hans kone, Mari (Maren) Asledatter Uggen 21/1-1769. Erik og Mari hadde disse barna:

1. *Christoffer*, døpt 25/11-1739, nevnes som fullmyndig i 1769 og bodde da på Hen.
 2. Asle, 19 1/2 år i 1769.
 3. Gudbrand, 12 1/2 år i 1769, døde i 1770.
 4. Kari, døpt 26/4-1741. Hun oppgis å være 26 år i 1769 og bodde da på Hen. Hun ble seinere gift med Hans Nikolaissen Rua.
 5. Elli, 23 1/2 år i 1769, tjente da på Hval i Haug. Hun ble gift med Tryg Vaker (Kittelsby).
 6. Elise (Else), døpt 17/4-1746, 22 år i 1769 og tjente da hos Paul Oppegården. Hun ble gift med Elling Ørneberget.
 7. Mari, døpt 3/3-1748.
 8. Berte, døpt 1/7-1753.
- Skiftet etter Erik Christofferssen Heen ble holdt 26/4-1774.

Christoffer Erikssen Heen

ble døpt 25/11-1739 og døde i 1828.

Han ble gift med Marie Torbjørnsdatter Haga fra Stranden. Hen ble solgt ut av slekten da Christoffer var 20 år gammel. Men i 1765 gjorde Christoffer, som da bodde på Uggen, sin odelsrett gjeldende, og innløste garden 18/2-1766 mot å betale 2830 rdl. Ved skjøte av 3/3-1783 solgte han halve garden eller nordre Hen til Gudbrand Ellingsen Grøn-vold for 2300 rdl. Til nordre Hen skulle høre den søndre part av skogen, mens den nordre part av skogen tilfalt søndre Hen, som Christoffer beholdt som sin eiendom. Men 26/4-1784 kjøpte han tilbake nordre Hen på auksjon, og hele eiendommen var igjen på samme hånd. Ved skiftet 28/9-1801 etter Mari Torbjørnsdatter var taksten på Hen av skyld 2 skpd 4000 rdl. Ved delingsforretning datert 10/8-1802 delte så Christoffer garden mellom to av sønnene sine. Han beholdt livøre av begge gardene og levde lenge som livørsmann på Hen. Han døde 24/4-1828, 90 år gammel. Christoffer og Marie hadde følgende barn:

1. *Erik*, døpt 8/12-1776, g.m. Rønnaug Ellingsdatter Vaagaard. Han fikk søndre Hen.
2. *Gulbrand*, g.m. Ragnhild Olsdatter. Han fikk nordre Hen.
3. Christian, født 1792, død 1801.
4. Mari, døpt 20/5-1771, g.m. Ole Iverssen Gulsrud.
5. Inger, født 1773, g.m. Hans Christenssen Klekken.
6. Anne g.m. Peder Bjerke.

Søndre Hen

Erik Christofferssen Heen

døpt 8/12-1776, død 1817. Han ble 26/3-1814 gift med Rønnaug Ellingsdatter Vaagaard, født 1775, søster av eidsvollsmannen Helge Ellingsen Vaagaard. Erik var hjemlet søndre Hen ved skjøte fra sin far datert 22/12-1803, tinglest 16/3-1809. Erik døde ung. Det holdes samfrendeskifte etter ham 30/4-1819, taksten var 2000 rdl. Erik og Rønnaug hadde to barn sammen, som ved skiftet etter faren i 1819 var bare 4 og 2 1/2 år gamle:

1. Christoffer, døpt 13/3-1815.

2. Marte g.m. Anders Bergsund.

Enken giftet seg igjen i 1820 med Anders Hanssen By (Solbjørg) fra Hole, men hadde ingen barn i dette ekteskapet.

Christoffer Erikssen Heen

døpt 13/3-1815, død 1860. Han giftet seg i 1843 med sitt søskenbarn, Marte Marie Helgesdatter Vaagaard, født 28/8-1815, død 5/8-1848. Som enkemann giftet han seg i 1857 med Goro Helgesdatter Klæstad fra Hadeland, født 28/1-1830. Christoffer fikk ved skjøte 12/12-1840 overdratt søndre Hen fra sin stefar Anders Hanssen. Kjøpesummen var 4000 spdl. Anders Hanssen opprettet samtidig et gavebrev, hvorved han gav til sin stedatter Martes barn, Edvard og Thor, tilsammen 500 spdl. Beløpet skulle bli stående i Hen inntil Christoffer utbetalte beløpet. Christoffer var en tid også eier av nordre Hen, som han kjøpte i 1849 av Erik Gulbrandssen, sønn av hans farbror Gulbrand Christofferssen Heen. Men nordre Hen ble noen år seinere solgt til Helge Gulbrandssen Waagaard, og har siden vært i Waagaardsslektens eie. I sitt første ekteskap med Marte Marie Helgesdatter Vaagaard hadde Christoffer følgende barn:

1. *Erik*, født 3/10-1844, g.m. Berthe Asledatter Berg.
2. *Helge*, født 17/12-1845, g.m. Kristi Nygaard.
3. *Gulbrand*, født 26/12-1847. Ugift. Han eide østre Somdalen (Haugen) og deretter Pukerud i Soknedalen, og hadde også eiendommer i Telemarken.

I annet ekteskap hadde Christoffer sønnen:

4. *Hans Martin*, født 1/10-1859. Han utvandret i 1880 til Amerika og var kjøpmann og borgermester i Adams i Nord-Dakota. Ugift.

Christoffer Erikssen Heen hadde ved kontrakt av 10/3-1856 antatt til møller Ole Christian Jonassen, som skulle bruke mølla under garden med jord og påstående hus. Plassen

ble kalt Vassløs, for vannet frøs ofte vekk om vinteren. Men en tragedie lå like om hjørnet. Den 27/2-1860 druknet både mølleren Ole Jonassen og gårdmannen Christoffer Erikssen Heen. Mølleren er stamfar for "Kvennaslekten", som idag har tallrike medlemmer rundt i distriktet, særlig i Vågårdsbygda, og hvis eldste nålevende representant er Hans Andreassen, 98 år gammel. Skiftebrevet etter Christoffer Erikssen Heen er datert 31/1 og tinglest 13/3-1863. Skiftebrevet etter Marte Marie Helgesdatter er sluttet 13/12-1857.

Erik Christofferssen Heen,

født 3/10-1844, giftet seg i 1873 med Berthe Asledatter Berg, født 12/9-1850, fra Soknedalen. De hadde ikke barn, men derimot en pleiedatter, Marthe Marie, datter av Eriks yngre bror Helge. Erik C. Heen, alminnelig kalt brukseieren, overtok søndre Hen ved hjemmelsdokument fra skifteretten i farens dødsbo av 23/9-1861 for en sum av 8517 spdl. I hans tid foregikk en rivende utvikling av forholdene på Hen. I 1861 var det ifølge Lagesen bare to oppsittere nedenfor hovedgarden, nemlig en husmannsbolig og en møllerbolig. I 1920 var det 40 bykselsboliger, foruten jernbanestasjon med dampskipsbrygge og 3 landhandlærer. "Denne oppkomst skyldes for en stor del, at der i 1870 av stedets eier blev dannet et aktieselskap til opførelse av Heen dampsg og senere - i 1881 - et aktieselskap til opførelse av Heen træsliperi. Det hele avgir saaledes et smukt bevis paa rask utvikling, naar betingelserne er gunstige, og ledelsen ligger hos en praktisk og dygtig mand", heter det i Lagesens artikkel i Ringerikes Blad onsdag 24. mars 1920. Brukseieren døde 1/1-1932.

Helge Christofferssen Heen

var født 17/12-1845 og døde 12/12-1897. Han giftet seg 15/10-1877 med Kristi Lukasdatter Nygaard, født 16/8-1848. Hun var datter av Lukas Olssen Hvalseie i Ådalen og hustru Margit Larsdatter. Helge Heen kjøpte Toen i Haug ved skjøte 15/4-

1869, og var gardbruker her i flere år. I 1879 solgte han hovedbruket, men beholdt husmannsplassen Toenbakken, som ble omdøpt til Elve-Toen. Dette bruket eide og brukte han til ut i 1890-årene. Helge Heen og Kristi hadde barna:

1. *Erik Christoffer Hedenskjold*, født 6/12-1877.
2. *Marthe Marie*, født 5/12-1881. Hun ble adoptert av sin farbror Erik Christofferssen Heen, brukseieren. Hun ble i 1906 gift med arkitekt Carl Alme, født 10/8-1874. Carl Alme var av den gamle Waagaardsslekten og eide nedre Vågård fra 1905 til 1916. Marthe Marie og Carl Alme var tremenninger. Deres sønn Erik Heen Alme var en tid eier av søndre Hen.
3. *Rønnaug*, født 1882, ugift.

Erik Christoffer Hedenskjold

Helgessen Heen,

født 6/12-1877, døpt 6/1-1878, død 3/12-1911. Han ble i 1903 gift med Randi Nilsdatter Skarstad, født 18/3-1877, død 1/12-1917. Randi var fra nedre Stoppen i Lier, og datter av Nils Skarstad fra Fjærland i Sogn. Erik Christoffer kjøpte Bjørke i Soknedalen og bodde der. Navnet Hedenskjold skal ha sin opprinnelse fra en episode fra engang Christian VII reiste gjennom Ådalen. Da han kom til den store garden Hen, hvor han rastet, skal han ha sagt: "Her burde det da bo en adelsmann!" Erik Christoffer og Randi hadde følgende barn:

1. *Erik*, født 9/4-1904.
2. *Helge Nicolai*, født 7/8-1905, g.m. Gunlaug Melgaard. De overtok østre Nøsted i Lier.
3. *Nils*, født 18/7-1907.
4. *Kristian*, født 14/8-1911, g.m. Cecilie Gilhuus. De bor på Askerud i Lier.

Erik Christofferssen Heen

er født 9/4-1904 på Bjørke i Soknedalen. Fra 1912 til 1934 bodde han i Lier. Han overtok søndre Hen ved skjøte av 7/12-1933 fra førnevnte

Erik Heen Alme. Prisen var 217.000 kroner. E.C. Heen startet Hen grustak, som idag er et av landets største, og er eeneier av Hen mølle. I 1940 giftet han seg med Marie Kristiansdatter Lafton. De har følgende barn:

1. Erik Christoffer gift med Gunhild Olsdatter Ringerud. Han er den nåværende eier av søndre Hen, som han tok over 1/1-1965. Barn:
 - a) Rønnaug, død som liten.
 - b. Erik Christoffer.
 - c. Ole Alexander.
2. Gulbrand gift med Laila Hagen.
3. Rolf gift med Evelyn Andersen.
4. Jan Engebret gift med Berit Skjerven.
5. Hans Martin gift med Torhild Dagny Elise Lafton.

Nordre Hen

Hen ble som nevnt delt mellom to av sønnene på garden i 1802, og nordre Hen ble overtatt av *Gulbrand Christofferssen Heen*.

Han var gift med Ragnhild Olsdatter, og etter dem fikk sønnen *Erik Gulbrandssen Heen*

garden. Han var gift med Mari Teigen fra Ådalen. I 1848 skilte han ut bruket Plassen, hvor han seinere bodde. Erik og Mari hadde barna:

1. Maren g.m. Thorvald Hamburg.
2. Gunhild gift på Lillehammer.
3. Ole.

Ole Erikssen Heen

overtok Plassen eller nordre Hen i 1893. Han var gift med Anna Østberg fra Stange på Hedemarken, og hadde tre barn:

1. Mari, født 1904, g.m. Vegger Strømmen.
2. Erik, født 1906, død som barn av blodforgiftning. Han hadde fått gnagsår da han gikk til kirken i nye støvler.
3. Johan, født 1907, g.m. Sigrid Myhre. De har to døtre: Anna, født 1949 og Mari født 1950. Sigrid er nåværende eier av nordre Hen.

Nordre Hen

Som nevnt flyttet Erik Gulbrandssen Heen til Plassen i 1848. Den gjen-

Marit Heggen:

To gamle brev fra Soknedalen

Støveren den 18de aug. 1885

Kjære Svoger og Søster!

Da vi har tænkt at sende et spand med mulde til eder, får jeg skrive og underrette eder derom, så de kan hente det på stationen. Vi sender spandet med Bager Sørsdal til Hønefos imorgen. Det er på langt nær ikke så meget mulde på skogen i år som i fjor, men lidt har vi da fået rsket sammen. Andreas og Olava var i skogen om lørdagsaften, og da fandt de nok en fem seks potter, og så havde vi før. — Vi er endnu ikke færdige i slåttén. Den sidste uge har vi næsten intet fået udrettet på grund af regn og ustadigt veir. Idag har vi desugten spist "sláttegrøden", da Vebjørn bliver færdig her idag. Det er kun få heroppe som endnu har gjort helt ifra sig. — Jeg får nu fortælle at meieriet heroppe er i fuld gang. Det ser ud til at blive melk nok da der i den forløbne uge har været levert omkring 500 liter daglig. Vi sender med båden ca. 7 a 8 liter to gange om dagen. Den skummede melk har vi for det meste fået

igjen. Det bliver vist omkring ca. 7 øre for fløden af hver liter melk. — Bedstemor Skotland har været svært dårlig nu en tid, så de tildels har måttet våge over hende om natten. Faster Hornbæk er nu hos os med de tre mindste børn. Hun er ofte på Skotland og ser til bedstemor. Hornbæk og Einar er reist ind igjen og Petter er hos Jon Støveren. Vi har endnu ikke talt med nogen fra Modalen.

Vær venlig hilset fra os alle.

Deres hengivne
P.G. Støveren

Skriv snart!

Støveren 21/2-86

Kjære svoger og søster!

De har vel ventet svært på brev fra os nu, tænker jeg. Det er nu længe siden far kom hjem. Han blev noget længe borte. Vi ventede en to-tre dage før han kom. Klokken var nok

Forts. neste side

værende part av nordre Hen ble i 1850-årene overtatt av *Helge Gulbrandssen Waagaard* (1829-1909), gift med Sigrid Olsdatter Øen. I 1864 flyttet Helge Waagaard til Lunde i Ådalen. Sønnen *Ole Helgessen Waagaard*, født 1863, overtok nordre Hen, først som bruker, seinere som eier. I 1904 overlot han garden til sin bror,

Helge Helgessen Waagaard, født 1873, gift i 1905 med Marthe Torgimsdatter Holte. Helge Waagaard giftet seg for annen gang i 1916 med Ingeborg Alvilde Bye. Etter dem ble så sønnen

Helge Bye Waagaard, født 1919, og gift med Liv Ødegaard, eier av nordre Hen, 1962. De har barna:

1. Vigdis g.m. Jon Elseth.
2. Knut, g.m. Anne Margrethe Onarheim. Knut er fra 1976 eier av nordre Hen. Barn: Ole Henrik, Ragnhild og Inger Helene.
3. Hilde g.m. Leif Erik Johanssen.
4. Helge Harald g.m. Oddbjørg Johanssen.

Kilder:

Opplysninger fra E.F. Halvorsen. A. Lagesen: Ringerikske Slegter, Heen. Artikkel i Ringerikes Blad 24/3-1920. Opplysninger fra Nils Heen. Kirkebøker, pante- og skifteprotokoller.

omtrent 9 om kvælden da han kom. Vi har levet flot på fersk sild nu en tid. Endnu har vi lidt igjen, enda vi har spist af den til andenhver dag. Mor har været bra frisk nu siden jul. Far har imellem været noget dårlig. Nu har han havt spansk flue på sig, så han har måttet holde sig rolig et par dage. Forresten har vi alle været noget forkjølet og hostet svært; men nu er vi bedre. Førrige søndag var Ole Kjos her, og Marit og Gunhild Johnsrud, og Ole Johnsrud kom efter dem med hest, og så blev også han der en tid. Om mandagen kom farbror Modalen og Petra udoover. Petra har været hjemme nu en uges tid og syet kjoler, men nu er hun nok reist igjen. De var hos os til morgenen efter.

Nu idag har der været præmieski- rend ved Østveme. Der var tre klas- ser, to for ukonfirmerede og en for konfirmerede op til 18 år. I det ælds- te løb fik Truls Nøkleby første, El- ling Langbråten anden og Anton Hjelmerud tredie præmie. Der var en mængde folk der og så på, jeg tror flere hundrede. Andreas og jeg var der også. Efter præmieuddelin- gen innsamledes der endel penge til ekstrapremie for voksne af enhver alder. Der indkom lidt over kr 13,00, hvilket deltes i tre præmier — 7 — 4 og 2 kroner. — Johan Koja var der og han fik førstepremie. Det hoppede lidt over 10 meter med ham. Anton Oppen var også flink til at gå; men han var lidt uheldig ved præmieløbet og fik kun tredie præ- mie. Andreas Heggebakken fik an- den. Der blev ialt uddelt 20 præmi- er. Hverken jeg eller Andreas var med i præmieløbene. Om onsdagen skal her være eksamen, så Olava har det nu svært travelt med at læse.

Andreas går på husflidsskolen på Vehme tre dage i hver uge. John- farbror er nu også kommen igjen fra markedet. Han havde jo fået solgt alligevel, men han har vist ikke fått stor pris. Man ventede svært på ham, da han blev meget længe bor- te. Martin har været dårlig en tid så han intet videre har kunnet udrette. Maria Støveren er også meget dår-

lig. Nu ved jeg ikke mere at fortælle denne gang. Skriv snart tilbage og fortæl noget mere om markedet og om alt sammen. Deres sidste brev fik vi førrige lørdag. Vær nu på det flittigste hilse fra os alle.

Deres hengivne
P.G. Støveren

Ole Langbråten er død, og Karen Skolestuen har fått sig en liden jen- te. — På Pukkerud er ladebygning- en total nedbrændt med avling og besætning.

Thorleif Solberg: Noen kommentarer.

Brevene er skrevet av Petter Gud- brandsen Støveren (Hallingstøve- ren).

Brev I.

Kjære svoger og søster. Dette er Andreas Eriksen Fonkalsrud og hans kone Marie Gudbrandsdatter Ødegård eller Støveren. Hun var søskenbarn av kunstmaleren Hans Ødegård. Andreas og Marie giftet seg i 1885. Ekteparet drev skiftefjøs på Bakkemølla innved Oslo, og de bodde her da brevene ble skrevet. De overtok Fonkalsrud i 1898.

Bager Sørsdal. Hans navn var Hans Abrahamsen Sørsdal, og han drev bakeri og kanskje også landhandel på Velstangen ved Veme.

Vebjørn bodde på en husmannsplass under Støveren.

Bestemor Skotland. Hennes fulle navn var Anne Gudbrandsdatter Ødegården, og hun var g.m. Peder Narvesen Ødegården. Han kjøpte Hallingstøveren i 1853. De hadde barna: Gudbrand, Narve, Jon, Ole, Kristi og Helene. Sønnen Gudbrand Pedersen Ødegård overtok Halling- støvereni 1854, og han overdro i 1900 eiendommen til sin sønn, brev- skriveren, Petter G. Støveren. Hele- ne var g.m. lærer og kirkesanger i Lunder, Theodor Hornebæk. Deres

sønn var Einar Hornebæk. Narve Ødegård var "gammelklokkeren" i Lunder, og g.m. Berte Helene Abrahamsdatter Sørsdal. Deres yngste sønn var kunstmaleren Hans Ødegaard.

Faster Hornebæk: Helene Horne- bæk.

Jon Støveren. Dette er ovennevnte Jon Pedersen Ødegård, som eide Bentestøveren.

Brev II.

Far: Gudbrand Pedersen Ødegård. Han eide Hallingstøveren og også en tid Gulstøveren. Han var g.m. Kari Olsdatter Støveren. Deres sønn Pet- ter fikk Hallingstøveren i 1900, og sønnen Andreas fikk Gulstøveren i 1901. Gudbrand ble blind på sine eldre dager.

Mor: Kari Olsdatter Støveren fra Bentestøveren.

Farbror Modalen: Narve Pedersen Modalen (Ødegård).

Petra: Datter av Narve. Hun dro seinere til U.S.A. Hun var sydame, det var også hennes søster, Olava Modalen.

Elling Langbråten: Han var sønn av skolelæreren ved Fonkalsrud og Heggen skoler, Nils Olsen Langbrå- ten og hustru Karen Pettersdatter Waagaard. Nils eide en part av Fon- kalsrud fra 1867.

Andreas: Brevskriverens bror på Gulstøveren.

Olava: Brevskriverens søster, g.m. Elling Olsen Waagaard fra Bertels- plassen ved Nøkleby.

John farbror: Jon Pedersen Øde- gård, som eide Bentestøveren.

Martin: Jons sønn.

Maria Støveren: Hun var Jons kone og Martins mor.

Ole Langbråten: Skolelæreren far. Langbråten var en plass under Bor- gerud.

Karen Skolestuen: Hun er ovennevn- te Karen Pettersdatter Waagaard, g.m. Nils Langbråten.

Liten jente: Hun er datter av Karen og Nils, Inga Lieng Kolbjørnrud, seinere lærerinne på Borglund.

Actie Brev

Actie Brev

for en Niendedel i Hougs Likvogn

for en Niendedel i Hougs Likvogn

Undertegnede Interessenter i Hougs Likvogn Gjøre vittterligt: At da Enkemadame Gladvedt er bleven Eier af en Niendedel af den i Hougs Sogn i Aaret 1837 bekostede Likvogn, og det til samme senere bekostede Huus på Gaarden Løkens Grund, erkjende vi øvrige denne hendes Eiendomsrett, hvoraf bemeldte Enkemadame Gladvedt eller de hun overdrage sin Andpart til, skal altid nyde de Fordele Vognen kaster af sig, ligesom hun ogsaa maa svare til de Udgifter som ere forbundne med tidsmæssig vedligeholdelse i god og brugbar Stand, Alt i forhold til hendes eiende Anpart i Vognen.

Undertegnede Interessenter i Hougs Likvogn Gjøre vittterligt: At da Enkemadame Gladvedt er bleven Eier af en Niendedel af den i Hougs Sogn i Aaret 1837 bekostede Likvogn, og det til samme senere bekostede Huus på Gaarden Løkens Grund, erkjende vi øvrige denne hendes Eiendomsrett, hvoraf bemeldte Enkemadame Gladvedt eller de hun overdrage sin Andpart til, skal altid nyde de Fordele Vognen kaster af sig, ligesom hun ogsaa maa svare til de Udgifter som ere forbundne med tidsmæssig vedligeholdelse i god og brugbar Stand, Alt i forhold til hendes eiende Anpart i Vognen.

Hønefoss den 24de Juli 1874.

Hønefoss den 24de Juli 1874.
Johannes Lien
i sin Hønefoss

Th. Færden Færden
Johan Haug

Langkastet

var navnet på en av de største hellebruddene mellom Sundvollen og Nes i Hole. Gårdbruker Johan Lien startet med hellebryting her i 1870-årene — 20 år gammel var han da.

Å bryte heller er gammel tradisjon på Ringerike. I hele åsen utover fra Elvika og sydover mot Nes finnes det sandsteinsbenker hvor det i århundrer har vært hentet heller. Fra Ulvøya i Steinsfjorden ble f.eks. en av de mest berømte runestener — Dynnasteinen — hentet, og den forsvunne Hønensteinen kom sikkert fra lokalt område.

I siste hundreåret ble Ringerikes-heller een god salgsartikkel og mange drev hellebryting for fortjenestens skyld. Hellene ble for en stor del solgt i Kristiania og i Drammens-distriktet. Det var et meget tungt arbeid og i dag er hellebryting nærmest en saga blott. Men noen få er det som ennå bryter Ringeriksheller for salg.

På bildet Johannes Lien, sønn av Johan Lien.

"Ringerike" på historiske kart

Av Brynjulf Eggen

Det var sørgelig smått stell med kultur-Europas viten og kunnskaper om Norge i middelalderen. Den første nordboen som prøvde å spre litt mer ekte kunnskap om disse tingene i form av kartlegging, var svensken Olaus Magnus (1490-1558). I sin ungdom reiste han rundt og samlet geografiske opplysninger både i Norge og Sverige, og utgav 1539 det klassiske "Carta Marina..." Hele 1500-årene utover var det dette Norden-kartet som ble brukt ved utarbeidelse av karter i utlandet. I tillegg til sin egen viten fikk han opplysninger bl.a. av den norske erkebiskop og kansler Erik Valkendorf, dessuten brukte han eksisterende seilasbeskrivelser d.v.s. sjøbøker, eller som de også ble kalt: Sjøkart. På tross av sine egne reiser, må hans kjennskap til det indre landområdet ha vært minimal, mens vestlandskysten på sett og vis var kjent fra eksisterende karter. Dette kommer helt tydelig til uttrykk på "Carta Marina", som ikke har plass til Ringerike overhodet. Vestlandet er forskjøvet østover slik at der Ringerike burde ligge, sett fra Oslofjord-siden, der står navnet Stavager. Dessuten er det lagt inn ei bred elv som renner vestover mot "Carmesund". Øverst oppe er her plassert navnet Nidal, kanskje en omskriving av Nummedal.

Hans nærmeste forgjenger var tyskeren Jacob Ziegler som i 1532 hadde utgitt sitt store vitenskapelige arbeid om Norden: Schondia, med bl.a. 453 posisjonsangivelser i Norge

og Sverige. Han var nok bedre kjent enn Olaus Magnus, for det tilhørende kartet inneholder i hvert fall navnet Hadhalag, en omskriving av Hadeland, og det har en betydelig bedre fasong på landets kontur. Ca. 1540 hadde Ziegler dermed oppnådd et slikt renommé i Sverige at han en tid virket som professor i matematikk i Uppsala. Og det måtte være skjebnens uransakelige veger som på denne måten førte Ziegler til "åstedet" for Nordens siste katolske erkebisp. For Olaus Magnus brøt med Sverige etter at reformasjonen var innført i 1527, og døde som landflyktig i Italia. Da var han av paven (i 1544) utnevnt til erkebiskop av Uppsala. Vi forstår uten videre at han aldri kom til å fungere i dette embedet.

Det skulle enda gå mange ti-år før Ringerike fikk sin plass på Norgeskartet, og i mellomtida ble Ringerikes topografi gjort til gjenstand for en kjempemessig feiltolkning, en kapital feil som skulle sette spor etter seg innen europeisk eller internasjonal kartografi i nærmere hundreogfemti år framover. Men for å forklare dette, må det først sies mere om den rent norske utviklingen på området.

I 1870-årene ble i Wien funnet et av de merkelige dokumenter i europeisk karthistoie. Så vidt vites er kartmaterialet beskrevet bare en gang i utenlandsk faglitteratur, dessuten har Kristian Nissen holdt et foredrag over emnet i Bergen i 1960.

Peder Claussøn Friis' publikasjon fra 1632, trykt i Kjøbenhaffn. Peder Claussøn Friis var prost i Lister og var den første nordmann som oversatte kongesagaen til norsk.

Her blir vi presentert for et kartmateriale fra 1580-årene som gir en helt korrekt framstilling av store deler av Vestlandets kyststrøk. Og det må erindres at det var først hundre år senere at man i europeisk forstand begynte å lage karter basert på forutgående terrengmålinger. Med forbehold om kartprojeksjon og tekniske hjelpemidler ville vi ikke klare å lage et slikt kart bedre i dag, så nøyaktig er framstillingen. Materialet er detaljert og gir opplysninger om byer, garder og til og med lokale setre. Navnetilfanget er typisk norsk, altså laget av en anonym nordmann, men ellers har det stor tilknytning til den danskfødte biskop i Bergen, Anders Foss. For Nordfjords vedkommende er navnematerialet så rikt, at det sikkert vil kunne gi nye opplysninger om distriktets bebyggelseshistorie. Vi forstår bedre hvordan alt dette henger sammen, når vi vet at Lensherre i Nordfjord (eller Lensmann) på den tid, var ingen ringere enn den verdensberømte danske astronom Tycho Brahe, og det var i hans etterlatte materiale at kartene ble funnet.

Biskop Foss fikk på sine eldre dager en kollega i Stavanger stift, som også var dansk av fødsel - Lauritz Scavenius (biskop 1605-1626). Sca-

venius må ha vært sterkt påvirket av det nære naboskap med denne tidens største vitenskapsmann, for han fikk laget et kart over sitt eget embedsdistrikt (i 1618) som var så ypperlig at det sidenhen ble kopiert av de fleste utenlandske kartografer.

Dette i motsetning til Foss-kartet som forble ukjent for fagfolk, helt til 1910. Forklaringen på det kjenner vi jo, Tycho Brahe beholdt kartet for seg selv. Urettmessig fikk Scavenius bevart sitt navn for ettertida fordi han regnes som opphavsmann til kartet, det eksisterer bare i form av kopier og avskrifter. Det er nemlig lett å overse den kjennsgjeringen at en av bispens undergitte funksjonærer, var prosten i Lister, Peder Claussøn Friis. Og han er kjent nok, som den nordmann som først oversatte de islandske kongesagaer til vårt språk, og som forfattet det topograf-historiske arbeidet "Norriges oc Omliggende Øers sandferdige Bescriffuelse..." utgitt 1632. Hvis man sammenligner Peder Claussøns arbeider med Scavenius's kart, så blir likheten iøynefallende. Det hele fungerer som et kart med tilhørende tekst, eller omvendt. Det er utvilsomt Peder Claussøn som har hovedæren for å ha laget Scavenius-kartet.

Og dermed kommer vi tilbake til Ringerike og den grove feilen som ble innført på alle utenlandske Norgeskart.

Norrigis

Derfra mod Sudvest ligger Hadeland/ oc det imellem ligger den 5 Mile Skov/ som K. Sverre lod drage sine Skib offuer/ oc kaldis derfor endru Kiølveien. Paa Hadeland ligger det skjønne Præstgiæld Gran/ der staae to skiønne murede Kircker paa en Kierckegaard/ hvilkis at to Systre haffue ladet bygge/ oc holdis endnu ved mact/ oc giøres Tieneste i begge.

Sudvest af Haland eller Hadeland/ ligger Ringericke/ som haffuer sitt

naffn aff Kong Ring/ som det var første Kong offuer.

Vesten fore/ langs ud ved Ringericke oc Hadeland ligger det store Vand Raund/ udi hvilket Vand Kong Halvdan Svarte drucknede/ som Norrigis Chronicke formeldis.

Paa Ringericke boede S. Oluffs Stifader Sigurd Syr. Sudvest ud fra Ringericke ligger det Præstgiæld Modum/ der løber Elffuen ud aff Rand: Oc der vesten fore ligger Nomedael oc Sigdal/ ved den Elff som kommer ut af Hallingdal/ oc løber i Ringericke Elff ved Modum/ oc siden igjennem Eger Præstgiæld/ der som de rigiste oc præctigste Bønder bor/ som her i landet ere/ oc saa ned i Drammen.

Før 1632 omfattet Stavanger stift også Hallingdal og Valdres. Og da Peder Claussøn skulle lage kart over dette, visste han at grensen gikk over "Sperdillen vand" og "Krøden". Disse sjøene er følgelig avlagt i kartets østre kant, med den prikkede grenselinjen tvers over. For Sperillens vedkommende er sjøens utløpsos anført, mens resten av elva kommer utenfor kartkanten og følgelig mangler. Som før nevnt ble "Scavenius-kartet" ivrig kopiert av europeiske kartografer, og den første som grep fatt i dette materialet var svensken Andreas Bureus (eller Anders Bure, som danskene kaller ham.) Han hadde sitt berømte kart

Forts. side 62

Fra side 7.

er stort; nok findes her Summa-Skolleruds og Wela Elvene. I disse oven anførte Vande ere Øretter og Aborrrer. I Sognedahlen ere disse Elve; Sognedahli-Elven udspringer af Schappeli-Vandet som ligger imellem Sognedahls og Krytzherrets Ejendeele i Væsten, løber i Reedali Kjærnet, som løber udi Lange Vandet gaar udi Thore-Vandet, forbi Eidsgaard, og siden gaar ud over en Foss, som hører Gaarden Rud til. Af Thore Vandet seer mand atter samme Elv at gaar forbi Lundesgaarden og Hoffland. Her ere 2de Fosser. Her støder Songa Elven til, som udspringer paa Flaas Ejendeele i Øvste-Vandet igjennem Lange Vandet, Bue-Vandet og Songe-Vandet, ved en Skyldsat Platz Enger. Her støder 2de Elver tilsammen, Sande-Vandet imellem Flaas og Aadahls Annex og Lysaaen, som kommer af Uuld Vandet, imellem Sognedahlen og Oudahlen. Uuld Vandet løber igjennem nogle Kjærn og Vande, kaldede Uule, Kolsjø, Songalien etc. flyder over nogle smaae Fosser ved Gaarden Hofland. Her faaer mand igjen Sognedahls Elven, som siden tage adskillige Tvær Elve i sig, og gaar fordi Gaardene Setzrud, Gaardha, Joensrud etc lige til Hejren; fra Hejren til Sørgfoss, hvor denne Elv faaer et andet Nafn og kaldes Sørgfoss Elv. Efter at den har gaaet i adskillige Fosser ovenfore, løber den forbi Leerberg, Asch, Bjerche etc og falder udi Tyri Fjorden. Længden paa denne omskrevne Elv, med sine Strømme og Fosser, kand være omtrent 6 Miil. Nogle steds kand Roes med Baade, andre steds icke. Tømmer, alleene ovenfor Hejren og baade Tømmer og Bord uden for Hejren, føres over disse Elve og Strømme. I disse ommeldte Elve, ovenfor Hejren, fiskes Øret og Aborrrer. Udenfor Sørgfoss faaes samme Sorter Fisk, som udi Holtz, Steens og Tyri Fjorden.

Af Fjorden Spirilden gaar en Elv ved Ejendeele af Findsand og Gundbjørnrud. Den begynder af en

lang Strøm, som kaldes Kong-Strømmen, og løber siden i en Elv fordi 2de Gaarder Fjøsvisgen og Flascherud. Nu falder den i en Strøm igjen, som kaldes Killingen. Af denne Strøm bliver atter en Elv, der gaar forbi Busterud, Bergsund etc og ny skyder sig udi en stor og farlig Strøm kaldet Germund, som er en Fjerding lang. Siden seer man af denne Strøm bliver en Elv, som løber forbi Somdahl, Hval, Hallingbye, Grønvald og Heen. Paa sidste Gaard Ejendeele falder denne Elv udi en stor Foss, Heens Fossen kaldet. Denne Foss skjuder sig nu udi en Elv, løber et temmelig Støcke, indtil den kommer og styrter sig i Hofs Fossen. Her er atter en Elv, som løber indtil den kommer til Hønefossen. Fra denne Foss flyder nu denne Elv forbi Qværnebærsund, Hverven, Sørum, Præstegaarden, Frogh etc. deres Ejendeele, udi Holtz og Tyri Fjorden. Stæden hvor den nu ender sig, kalder nogle Elfmund. Fra Kongstrømmen til Elfmund kand omtrent være 6 Miil. Breden er nu smal, nu bred. Den kaldes ellers Wæstre og Stor Elven. I denne Elv nedenfor Hønefossen løber en anden Elv, som nedenfor Hønefossen kaldes Wæst Elven, men ovenfor kaldes Øst Elven. Denne Øst-Elv har sit Udspring af Rans-Fjorden som ligger udi Jevnager og Grans Præstegjæld. Den løber forbi Gaardene Aslachsrud, Aschildsrud, hvor er nogle Fosse, siden gaar den fordi Weol, hvor ere adskillige Fosse, og endelig paa Høns og Westerens Ejendeele flyder den udi Stor Elven. I denne Elv udenfor Hønefossen faaes Brasen og Karusser i Flommens Tider. I Øst Elven faaes og Brasen under Wiol Fossen. Oven Hønefossen faaes kun Øret og Siig, men nedenfor Hønefossen og Wiols, faaes samme slags Fisk som i Holtz Fjorden. Denne Elv er meesten small, men meesten 2 Miile lang, kand Roes med Baade paa de fleste Stæder.

23.

Ved Hønefossen er 23 Privilerede Sauger, ved Hejren 3de, ved Sørg-

foss 4re, ved Wiol 4re, ved Heens 1 og i Aasene ved Steens Fjorden 1. Hvad der skjæres i Hensigt til Qvantum paa enhver af disse Sauger, veed jeg icke. Fogden Wiel, som best veed saadant, maae vel have indberettet det. Der ere ellers her og der Bøyde-Sauger, hvorpaa alleene skjæres til Bøydenes Fornødenhed.

24.

Ved Wiols, ved Rud, Hoflands-Fossene findes Skjæl, og derudi skal undertiden være funden Perler. I Somme, Væla og Stor Elven findes og Skjæl. (Af de Skjæl, som findes udi Somma, findes her en Prøve og sees Lignelse til en Perle) Høne-Hof-Heen etc Fosse ere de vigtigste.

25.

Der er mange store og smaae Vandde, især paa Sæter-Markerne, og nogle i Bøygderne, som nu kaldes Kind og Kjærn, og nogle faae steds med det Nafn Søer. I disse findes meester Øret og Abor; i nogle faae Karutzer, i særre findes et Slags Fisk kaldes Roja, som er ligt Aborrrer i Skabning, men har rødt paa Skindet og røde Finner. I nogle af disse Kjærn siges at være seet ingen Fisk.

26.

Forstaaer jeg ræt denne Post, da maae jeg svare: Naar Vinden er væsten paa den Tiid Brasen gaar ind ad Fjorden, da faaer de meest Brasen, som boe Østsiden af Fjorden; er Vinden Østen, da faae de meest Brasen, som boe ved Siderne af Væst-Elven, og der har Fiskerie; De i Øst Elven faae og undertiden enten Vinden er Østen eller Væsten. Hvad jeg her skriver er Andres Siigende. De som selv kand være med at fiske, kand vel imellemstunder have nogen Fordeel; men de, som maae holde andre, have gemeenlig større Bekostninger end Belønninger, med mindre det hænder sig, at de imellemstunder kand være lykkelige, som mand siger.

27.

Der findes mange Kilder her og der i Sognene, men ingen som jeg veed er sønderligt mærkværdig.

28.

Bække og Moratser, samt Kjærn og Kind, findes her mange; og iblandt dem kunde vel nogle udskjæres, især paa Sæter-Markerne - at der kunde blive baade Ager og Eng, men det vilde blive bekostelig; dog troer jeg, at Belønningen skulle blive større end Bekostningerne. Men det er kun min Meening.

29.

Det er Mange Berge, især udi Dale-
ne. De højeste i Hoved-Sognet og Hougs Annex ere Gyri-Hoven, østen for Steens Fjorden, og RingKallen paa Bergs Eje. I Oudalen ere Bærsund- Strande- Elsrud Kollene etc de højeste. I Sognedahlen er Berget, kaldet Tyvenborg, det højeste. Mange Traditioner ere om disse og andre Berge, som synes mærkværdige; men jeg frygter for at skrive dem; thi det var kuns, maaskee at skrive Munke-Digte eller usandfærdige Beretninger.

30.

Paa en Moe, som ligger til Egger, just hvor Hadelands og Ringeriges Grændser skjælles, findes en Steen af fiin Slibe-Steens Matreie, der er 5 Fødder 4½ Tomme høj, 6 Tommer tyk, midtd paa, bred noget over en Fod. Paa dens Sider sees Rune-Bogstaver, som ingen paa disse Stæder forstaar at læse. Nogle meene at denne Steen er opsadt af Kong Ring, Konge paa Ringerike, og Kong Hande paa Hadeland, der meenes og den har været opreist til en Skjælne og Deele-Steen imellem disse 2de Næse-Kongers Riger.

31.

Her er ingen Havner, thi Havet skjærer eller flyder ingensteds ind.

32.

Ey heller ere her nogle Toldstæder.

33.

Ingen Kongelige Slotte findes her nu. Paa Gaarden Wejen, et lidet Støcke ovenfra Hønefossen, siges Kong Weene eller Weine at have boet. Paa Gaarden Tandberg, et Støcke fra Prestegaarden, fortælles Kong Tan eller Tane at have Resideret. Paa Wejens Ejendeele findes mange Houger, baade store og

smaae. Paa Tandbergs-Eje findes og store og smaae Houger. Her gaar det Sagn, at Kong Tane og Kong Weine havde ført Strid med hinanden paa Wejens Ejendeele. Nogle sige, at begge Kongerne faldt; andre, at Kong Weine alleene faldt og blev dræbt i denne Strid. Deri kommer de fleeste overens, at meget Folk blev dræbt paa begge Sider, hvilke siden bleve begravne i foromtalte Jordhøje. Om disse Høje og fleere ved andre Gaarer, har dette Præstegjælds fordem værende Sogne Præst Mag. Jonas Ramus skrevet udi Norges Beskrivelse.

34.

Tingstædet her er Hesselberg.

35.

Om Sorenskriverier kand jeg ingen Forklaring gjøre.

36.

Herom veed jeg og intet. (Spørgsmål om der var Steder utenfor stiftet som lå under hans jurisdiksjon.)

37.

Ey heller om denne Post. (Om geistlig jurisdiksjon utenfor prestegjeldet.)

38.

Grevskaber, Baronier og Herregaarder, egentlig saa Kaldede, findes ingen paa disse Stæder.

39.

Her er 4 Kirker. Hoved Kirken er af Steen, Hougs Kirke og af Steen, Sognedalens og Oudalens ere af Træ. I Sognedalen findes ellers en gammel Kirke af Reise-Værk, hvori skeer nu omstunderingen Guds Tjeneste. Den nye Sognedahlens Kirke er bleven indviet af Biskop Munch 1704 og blev kaldet Vor Frelsers Kirke. Hvad Tid de andre Kirker ere enten bygte eller indviede, derom veed jeg intet. Paa Præstegaarden har staaet det bekjendte Slag, som stod imellom vore Folck og de Svenske 1716 d. 29. Martz. Dette Slag fortælles ellers paa adskillige Maader, som ville blive for vidløftige at skrive og give Deres Excellen-
ce Kjedsommelighed i at læse.

40.

Ved jeg intet om. (Spørgsmål om for-
tegnelse over gamle Kongebrev eller

privilegier som måtte finnes i arkiverne.)

41.

Eendeel store Steene, som ligge flade paa Jorden og som staae med Enderne over Jorden, findes ved Sætrangs Gaarden. Nogle holde dem for Begravelses Steene; andre for Offer-Steene, hvor paa skal være offret i ældgamle Tider. Her findes og en Mængde Jord-Houger eller Høyer, paa mange Gaardes Ejendeele. Nogle af disse Hauge siges at have været offret paa, andre siges Folck at være begravne udi. Eendeel af dem ere igjennemgrafne, og har mand fundet i nogle Guld, i andre har mand fundet Been baade af Mennsker og Hæste. Mand har fundet Sværd, Sporer, Been-Knapper etc aft efter Sagen.

42.

Koupnoth kalder mand her i Dahlene 2de Mænd, som har giftet deres Børn tilsammen.

Buesæter kalder mand en gammel karl, der sidder ugift ved en Garrd. Hegstahl kalder mand en gammel Enkemand.

Ootte = Klokken 4 om Morgen.

Maag s: Sviger-Søn.

Deyle s: at skjænde.

Gjæslø s: vogte Creature.

Stofeldt s: hofmodig.

Blue s: undseelig.

Paa Woonas s: Paa Lykke og Fromme.

A

Abel F:g.

Aaschout M:g.

Aagun F:g.

Asle M:g.

Aslou F:g.

Aslof F:g.

Astri F:g.

Asbjørn M:g.

Aache M:g.

Arne M:g.

B.

Bersvend M:g.

Bergith F:g.

Birgith F:g.

Botil M:g.

Bjøn M:g.

Botholph M:g.

Britha F:g.
Brynild F:g.
Brynjuld M:g.
Bødvad M:g.
Boe M:g.

C

Christie F:g.
Christence F:g.
Coldbjørn M:g.

D

Dameij F:g.
Dordie F:g.

E

Endre M:g.
Eeli F:g.
Eele M:g.
Emmerenze F:g.

F

Fengal M:g.
Find M:g.
Froder M:g.

G

Gudmund M:g.
Germund M:g.
Gunor F:g.

Goute M:g.
Gundbjør M:g.
Gnaue F:g.
Gøa F:g.
Goro F:g.
Gune F:g.

H

Haae F:g.
Harrald M:g.
Haldgrim M:g.
Hovol M:g.

G

Golloug F:g.

J

Jest M:g.
Jeje M:g.
Ide F:g.
Ingerløv F:g.
Ingel F:g.
Ingri F:g.
Jøran F:g.

K

Kittel M:g.
Kjeld M:g.
Kirsti F:g.
Kisti F:g.

L

Levor M:g.
Live F:g.
Lage M:g.

M

Margit F:g.
Marit F:g.
Magnild F:g.
Magalin F:g.
Mari F:g.

N

Narve M:g.
Nule M:g.

O

Oloug F:g.
Olef M:g.
Olia F:g.

P

Palme M:g.
Pernille F:g.
Petronelle F:g.

Q

Qvostol M:g.

R

Randi F:g.
Ragne F:g.
Ragnild F:g.
Reinulf M:g.
Rejer M:g.
Rolv M:g.

S

Semina F:g.
Simina F:g.
Sæval M:g.
Siri F:g.
Sigri F:g.
Signe F:g.
Signi F:g.
Stener M:g.
Stengrim M:g.
Storek M:g.
Styrk M:g.

T

Turi F:g.
Tarrald M:g.
Taran F:g.
Tolv M:g.

U

Ulvild F:g.
Ulv M:g.

W

Webjøn M:g.

Y

Z

Zifri M:g.
Zedona F:g.
Zebor F:g.

Ø

Østen M:g.

Fra side 59.

over Norden ferdig i 1626, og for første gang kommer navnet Ringerike med på kartet. I tidsrommet mellom Olaus Magnus og Andreas Bureus hadde det også på annen måte grodd atskillig i fotsporene etter Tycho Brahe. Olaus Magnus hadde nok ingen kjennskap til Jacob Zieglers posisjons-bestemmelser, for ellers ville den skandinaviske landkonturen ha vært atskillig bedre framstilt på hans kart. Men Bureus hadde foruten disse, noe som var enda bedre. Tycho Brahe selv hadde utført posisjonsbestemmelser i Norge, bl.a. i Oslo, Hamar og Bergen. Og vi ser at Bureus har fått til en fasong på landet vårt, som det har beholdt siden: Syd-Norge betydelig bredere i utstrekningen øst-vest, enn Nord-Norge. Etter Tycho Brahe er det ikke lenger nok å bruke seilasbeskrivelser som grunnlag for kartleggingsformål. Det finnes sikkert mange, og like rimelige forklaringer på hvorfor Bureus tegnet Valdresvassdragets forløp gjennom Nordmarka og Romerike, med utløp i havet ved Moss. Men det er helt på det rene at han brukte Scaveniuskartet, eller rettere sagt Peder Claussøns manglende opplysninger som grunnlag for denne delen av sitt eget kart. Og resultatet kjenner vi fra Bureuskartet selv og samtlige utenlandske kartarbeider for de neste 100-150 år. De er alle sammen tegnet med nøyaktig denne feilen, fordi Bureus ble brukt som kilde.

(I spørrelisten spørres det etter: "mand og Qvindfolke Navne som ere ey andensteds og overalt almindelige.")

M:g. står for Maskulin genus d.v.s. hankjønn og F:g. for feminin genus eller hunkjønn)

Deris Excellence

Hyædle og Høy-Velbaarne

Hr General Major og Stiftsbefalingsmand

Det er alt hvad jeg udi Hast har kundet paa de 43 Poster svare, efter Deris Excellences høye befaling de dato 10de Maji sidst afvigte. Det er gandske vidst ingenlunde som jeg vilde; dog drister jeg mig saa indstendigst som underdanigst at bede, at Deris Excellence betragter jeg har gjort efter Befaling, og af Clemence tager Villien for Gjærningen, da jeg faar Anledning at sige som Poeten: Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas. Hac ego contentos auguror esse Deos.

Herren selv velsigne Deris Excellence med Aandelige og Timelige Velsignelser! Jeg henlever med størst submission

Deris Excellences Høyadle og Velbaarne
Hr General Major og Stift-Befalingsmand
ydmygeste Tjener og troe Forbeder
H Wurring

Strømper til Holmenkollen

Karsten Hansen, som var en av Fossekalles store skiløpere, kjørte fisk oppover Ådalen med hest i sine unge dager. Hos fru Anna Sørli på Skollerud fikk han se et par strømper hun hadde strikket i mønsterstriking. Han syntes de var fantastisk fine, og hun lovet da at hun skulle strikke et par til ham.

Holmenkolldagen sto for døren, og Karsten Hansen skulle inn og delta i hopprennet. Han var innom fru Sørli noen dager før rennet. Det skulle være så fint å ha dem den dagen! Strømpene var imidlertid ikke ferdig, men hun ba ham komme igjen om kvelden, så skulle han nok få dem.

Det var en fryktelig kald vinterdag, så kald at han løp etter hesten hele vegen hjem fra langt opp i Ådalen. Det gjaldt å holde varmen. Hjemme på Rabba fikk han litt mat i seg, spente på seg skiene og la i vei mot Ådalen igjen. Det ble en skitur på over tre mil i vinterkvelden.

Strømpene var ferdig og alt var bare fryd og gammen. Han brukte dem i Holmenkollen i 1927, og "innviet" da et par sportsstrømper som siden fikk vare i mange, mange år. Etterhvert måtte de få nystrikket fot, men det fine mønstrete strøppeleggen var nesten uslittelig.

Fra side 3.

1727. Det er rimelig å anta at også disse er kommet fra Grinaker kirke. Til slutt skal nevnes at så godt som alt det fine utstyret som var i Grinaker kirke er i behold, men spredt på forskjellige steder. Gaveblokken er plassert i den gamle Tingelstad kirke som er omtrent like gammel som Bønsnes kirke. Den ligger like ved Hadeland Folkemuseum. I Universitetets Oldsakssamling i Oslo finnes en gammel altertavle fra Grinaker som ble skiftet ut i slutten av 1600-tallet, mens den "nye" nå står i Sørums kapell i Bjonerøa.

Utdrag av enkelte titler fra Ringerikes museums boksamling:

- Aasen, Ivar: Ordbog over det norske folkesprog. 1850.
Abicht, W.: Haandbog for dem der lide af brystsygdomme. 1833.
Asbjørnsen, P. Chr.: Om skovene og et ordnet skovbrug i Norge. 1855.
Asbjørnsen & Moe: Norske Folke-eventyr, 3. utg. 1866.
Biblia: Fredrik den 2.'s Bibel. 1589.
Bonifacius, Clemens (Asbjørnsen, P. Chr.): Fornuftigt madstel. 1864.
Bruun, C.C.H.: Om natteløb. 1855.
Bryhn, Nils: Ringerikes Moseflora ved begyndelsen af det 20de aarhundrede. 1908.
Brænden, Ola: Norderhov Kommune. 1948.
Engelstand, Eivind S.: Fortidsminner på Ringerike. 1930.
Fietzen, Liv Borch: Forsøg til en sundheds-catechismus. 1823.
Fietzen, Liv Borch: Tale holdt i Nordrehougs Hovedkirke. 1812.
Færden, And.: Samling af Love og andre gældende bestemmelser angaaende Fattigvæsenet. 1907.
Færden, And.: Tillæg til "Rolfsend Juridisk Formularbog". 5. utg. 1891.
Færden, Michael Johan: Hanna Winsnes. 1873.
Guldal, Jon: Hole kirke. Ringerike. 1943.
Hauge, Hans Nielsen: Forsøg til en Afhandling om Guds Viisdom. 1796.
Holte, E.T.: Gamle danser spilt i Nes i Ådal i 90-årene. 1933.
Hønefoss. Byens historie. 1915.
Koch, Nils: Svenska Bi-Skiøtslen. 1753.
Løchen, Ingeborg Motzfeldt: Somre og vintre på Ask. 1944.
Michaelius, Nicolaus: Libellum Medicinae Danice. 1633.
Moe, Jørgen: Fra det nationale gjennembrudds tid. 1915.
Moe, Jørgen: Samlede Skrifte. Bd. I-II. 1877.
Moe, Jørgen: Samling af sange, folkeviser og stev. 1840.
Norges Indskrifter med de yngre runer (Hønen-runene). 1902 og 1906.
Norsk lovbog. Christian den 5.'s Norske Lov. 1768.
Planaetenbuch, das Grosse. 1724.
Pontoppidan, Erich: Norges Naturlige Historie. Bd. I. 1751.
Postilla. 1612.
Prøbting, J.C.K.: Simple folkemidler mot Ormesygd. 1832.
Ramus, Jonas: Guds Rige blant Verdens Riger: 1706.
Ramus, Jonas, Naadens Aandelige Markets Tiid. 1761.
Ramus, Jonas: Norges Kongers Historie. 1715.
Ramus, Jonas: Norriges Beskrivelse. 1735.
Silchmüller, Gottlieb Wilhelm: Forsøg om de ædende saar. 1769.
Solberg, Harald: Bondevers. 1923.
Solheim, Elling M.: Jeg lever i dag. 1934.
Steinhamar, August: Fra de sollyse sletter... 1918.
Steinhamar, August: Norderhov. 1914.
Sætrang, Ivar: Ringerikes Skole. 1907.
Tobaksrygeren. 1832.
Varefortegnelse fra Olaf Weien i Hønefos. 1904.
Wiegleb, J.C.: Naturlig hexerie for kunstnere og haandverksmænd saavel som for huusholdere og huusholdersker. 1785.
Wolf, Jens Lauritsøn: Encomion Regni Danicæ. 1654.
Wulfsberg, Chr. A.: Veiledning i Landbruget. 1859.
Ødegaard, N.: Om gjødselen, dens behandling og brug. 1883.
Østgaard, N.R.: En Fjeldbygd. Billeder fra Østerdalen. 1852.

*Med det gamle vinterbildet
ønsker vi våre lesere en god jul!*

Fra Riperbakken med utsikt over Hønefoss. Bebyggelsen på nordsiden er ganske begrenset, jordene til Hønen og Hov er ennå åpen dyrket mark. I dag er det hele tettbebygget.

AKSJESELSKAPET

FOLLUM

FABRIKKER

Du finner din egen bank hele 8 steder på Ringerike!

Som kunde i vår bank kan du benytte deg av distriktets best utbygde filialnett, ingen annen bank er så lett å nå. Har du konto ett sted, er du velkommen til å benytte hvilket som helst av våre ekspedisjonssteder. Det avgjørende er hva som er enklest for deg:

Banken der du bor?
Banken der du arbeider?
Eller banken du passerer
på vei til eller fra arbeidet?

VELKOMMEN INNOM!

Hovedkontor: Søndre Torv

Filialer: AKA-huset
Hallingby
Haug
Hønen
Meieriet
Sokna
Ringerike Sykehus

MiniBank: Hovedkontoret
AKA-huset
Hønen
Meieriet

RINGERIKSBANKEN

RINGERIKES SPAREBANK

— banken som liker å si JA!

Hønefoss Industritrykk A/S

ERIK MØE HAUGEN
Blommseter - Norderhov
3500 HØNEFOSS, Tlf. 067-35 454